

شناسنامه

رئیس همایش:

محمد دهقانی

دبیر علمی همایش:

دکتر سید محمد مهدی غمامی

دبیر اجرایی همایش:

صالح امیری

اعضای شورای علمی همایش (به ترتیب الفبا):

امین زمانی (استادیار دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری)
توکل حبیب‌زاده (دانشیار دانشگاه امام صادق علیه السلام)
سید احمد حبیب‌نژاد (دانشیار دانشگاه تهران)
سید علی کاظمی (دکتری حقوق عمومی؛ قاضی دادگستری؛ دبیر مرجع ملی کنوانسیون مبارزه با فساد)
سید محمد مهدی غمامی (دانشیار دانشگاه امام صادق علیه السلام)
سید محمد هادی راجی (استادیار دانشگاه امام صادق علیه السلام)
علی غلامی (استاد دانشگاه امام صادق علیه السلام)
قاسم خدادی (استادیار دانشگاه شاهد)
قدرت‌اله رحمانی (دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی)
محمد دهقانی (معاون حقوقی رئیس جمهور)
محمد یکرنگی (استادیار دانشگاه تهران)
محمد امین ایریشمی‌راد (استادیار دانشگاه سمنان)
محمد رضا یزدی (رئیس دبیرخانه ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی)
محمد صادق نصراللهی (استادیار دانشگاه امام صادق علیه السلام)
محمد وزین کریمیان (دانشیار دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری)
مهدی یزدان‌پناه (معاون حقوقی، امور مجلس و استان‌های سازمان اداری و استخدامی)
هدی غفاری (دانشیار دانشگاه علامه طباطبایی)

نهادهای همکار:

معاونت حقوقی رئیس جمهور (معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی)، وزارت
دادگستری، دانشگاه امام صادق علیه السلام، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری،
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، پژوهشگاه قوه قضاییه، سازمان بازرسی کل
کشور، دادستانی کل کشور، معاونت حقوقی سازمان اداری و استخدامی کشور، مرکز آموزش
مدیریت دولتی، اندیشکده حقوق بشر و شهروندی دانشگاه امام صادق علیه السلام،
ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، قرارگاه ملی مبارزه با مفاسد اقتصادی، دانشگاه
بین‌المللی امام رضا علیه السلام

ویراستاری کتاب: سید محمد میرلوحی

طراحی جلد و صفحه‌آرایی: مسلم باصری

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۸۴۶-۵۸-۴

رده بندی کنگره: JF۱۵۲۵

رده بندی دیویی: ۴۶۰۹۵۵/۳۵۳

شماره کتاب شناسی ملی: ۹۵۲۱۲۸۰

مجموعه چکیده مقالات چهارمین همایش علمی
انقلاب اسلامی و حقوق شهروندی

سازوکارهای حقوقی موثر مقابله با فساد اداری و اقتصادی

معاونت حقوقی رییس جمهور

معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهروندی

بهمن ۱۴۰۲

درک مفاهیم اجتماعی، سیاسی و اقتصادی پیش شرط لازم و اساسی قاعده‌گذاری حقوقی توسط حاکمیت است. مفاهیمی که بدون درک ابعادشان یا فهم ناقص آنان وارد زیست حقوقی جامعه شود نه تنها در دستیابی به کارویژه‌هایی که به آن منظور وضع شده‌اند توفیق نخواهد یافت، بلکه ممکن است به علت کژکارکردهای احتمالی، آثار ناخواسته‌ای را از خود برجای بگذارند که زدودن آنان هزینه‌های زیادی را طلب کند. مفهوم فساد نیز به علت ماهیت متغیر و ابعاد مختلف حقوقی، اقتصادی و سیاسی آن، از جمله مفاهیمی است که درک عمیق و همه‌جانبه آن پیش شرط وضع قواعد حقوقی صحیح و سیاست‌های تقنینی و قضایی کارآمد در حوزه مبارزه با فساد و پیشگیری از آن خواهد بود. اقدامات تقنینی جزیره‌ای و سیاست‌گذاری‌های پراکنده در حوزه مقابله با فساد تنها در صورتی به انسجامی ثمربخش خواهند رسید که مذاقه علمی و ارزیابی مکفی در این زمینه توسط حاکمیت در تعامل با نخبگان علمی و دانشگاهی به درستی صورت گرفته باشد.

"چهارمین همایش علمی انقلاب اسلامی و حقوق شهروندی؛ سازوکارهای حقوقی موثر مقابله با فساد اداری و اقتصادی" که در راستای بند چهارم بیانیه گام دوم انقلاب درصدد بازخوانی اندیشه مقام معظم رهبری در مقوله مبارزه با فساد و با همکاری ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس اسلامی، وزارت دادگستری، دادستانی کل کشور، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، پژوهشگاه قوه قضائیه، اندیشکده حقوق بشر و شهروندی دانشگاه امام صادق (ع) و برخی دیگر از نهادهای علمی و اجرایی ذی‌مدخل برگزار می‌گردد، تلاشی است در جهت تبیین مفهوم فساد و ابعاد آن و همچنین درک چالش‌های پیش‌روی نظام حقوقی کشور در مقابله کارآمد و موثر با مقوله فساد. در این همایش همت ما بر این بوده است که تجارب نهادهای قاعده‌گذار در مقابله با فساد، ارزیابی دستگاه‌های متولی مقابله با فساد در باب گلوگاه‌های فساد و دانش حقوقی موجود در محافل دانشگاهی کشور در تعاملی پویا با یکدیگر به قرائتی قابل اتکا در خصوص سازوکارهای موثر در مبارزه با فساد و پیشگیری از آن در نظم حقوقی جمهوری اسلامی ایران دست یابند. محورهایی مانند "نهادهای ملی مبارزه با فساد"، "استرداد دارایی‌های ناشی از فساد" و "چالش‌های تقنینی و قضایی مقابله با فساد" همگی در این راستا در دستورکار همایش قرار گرفته‌اند تا میزان کارآمدی سازوکارهای موجود و راهکارهای اصلاح و

ارتقا آنان در هم‌اندیشی نخبگان علمی و اجرایی کشور در قالب نشست‌های تخصصی موازی محل گفتگو قرار گیرد. قریب صد چکیده از مقالات واصله به دبیرخانه همایش که برای استفاده نخبگان و علاقه‌مندان این حوزه در قالب این مجموعه توسط معاونت حقوقی ریاست جمهوری به انتشار می‌رسد، برآیندی از دغدغه‌های اساتید و پژوهشگران این حوزه را در گستره‌ای شامل رویکردهای کیفری و پیشگیرانه، چالش‌های سیاستی و تقنینی، مردمی‌سازی مقابله با فساد و حقوق شهروندی، نقش سامانه‌های نوین در سنجش و مقابله با فساد و همچنین نقش آموزش‌های تخصصی و عمومی را در این زمینه در اختیار جامعه دانشگاهی و مدیران اجرایی و قضایی کشور قرار خواهد داد.

امید که با استعانت از خداوند منان، این همایش شکل دهنده ملزومات گفتمانی پایدار و کارآمد در حوزه مقابله با فساد باشد و منجر به کسب توفیقات روزافزون در این حوزه برای کشور گردد.

محمددهقانی

معاون حقوقی رییس جمهور

بدون شک آثار سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی منبعت از فساد اداری و اقتصادی به حدی گسترده است که می‌تواند موجب کاهش اعتماد عمومی، ایجاد تبعیض و رانت، هدررفت منابع ملی، تخریب محیط‌زیست، مهاجرت نخبگان، عدم توانایی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و حتی زوال اخلاقی جوامع گردد. از همین رو است که پیشگیری و مقابله با فساد از اجزای جدایی‌ناپذیر برنامه‌های توسعه ملی و سیاست‌های کلان اقتصادی کشورهاست که می‌کوشند به موجب آن آسیب‌های مذکور را کاهش داده و زمینه پیشرفت و توسعه کشور خود را فراهم نمایند. وزارت دادگستری که پس از تصویب "قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد" و به موجب مصوبه هیئت وزیران به‌عنوان مرجع ملی این کنوانسیون،

وظیفه هماهنگی بین دستگاه‌ها و نهادهای مختلف را در اجرای تعهدات منبعت از کنوانسیون به عهده دارد، در سالیان اخیر کوشیده است بسترهای سیاست‌گذاری کلان در حوزه مقابله با فساد را با رویکردی منسجم، متوازن و پویا بازخوانی و بازطراحی نماید.

بهره‌گیری از تجارب موفق فراملی و بین‌المللی و تلاش برای ظرفیت‌سازی علمی و اجرایی در درون کشور در عرصه مقابله با فساد در مدت زمان سپری شده از آغاز دولت سیزدهم در وزارت دادگستری رویکردی محوری بوده است که از جمله مصادیق آن می‌توان به مشارکت در تدوین "کنوانسیون مکه در زمینه همکاری میان ضابطان قضایی مبارزه با فساد کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی"، "تدوین پیش‌نویس اعلامیه بند «۶» ماده «۴۴» کنوانسیون مبارزه با فساد در زمینه مبنا قرار گرفتن کنوانسیون در امر استرداد مرتکبین جرایم فساد"، "تدوین پیش‌نویس لایحه الحاق جمهوری اسلامی ایران به دانشگاه بین‌المللی مبارزه با فساد" و برگزاری موفق فرآیند بازدید کشوری مرور میزان اجرای تعهدات توسط دولت‌های مرورکننده جمهوری اسلامی ایران" اشاره نمود.

از جمله دیگر تعهداتی که مرجع ملی کنوانسیون مبارزه با فساد به موجب سند تشکیل آن و مفاد کنوانسیون بر عهده دارد، ارتقا سطح دانش عمومی و تخصصی حوزه مقابله با فساد است. برگزاری «چهارمین همایش علمی انقلاب اسلامی و حقوق شهروندی؛ سازوکارهای حقوقی موثر مقابله

با فساد اداری و اقتصادی» که بر محورهای نظیر «نهادهای ملی مبارزه با فساد»، «استرداد دارایی های ناشی از فساد» و «چالش های تقنینی و قضایی مقابله با فساد» متمرکز است؛ از یکسو تلاشی خواهد بود در جهت ایفای بهینه تعهدات قانونی مزبور توسط وزارت دادگستری و از دیگر سو می کوشد بستر علمی لازم را جهت دریافت و تجمیع نظرات نخبگان این عرصه فراهم آورد به این امید که با این هم اندیشی نخبگانی به گام های دولت سیزدهم در زمینه مقابله با فساد استواری بخشد.

امید است ماحصل تلاش مشترک میان وزارت دادگستری و معاونت حقوقی ریاست جمهوری در برگزاری این همایش که در قالب این کتاب مختصر به رویت دغدغه مندان عرصه علمی و اجرایی حوزه مقابله با فساد می رسد، در حل مسائل کشور در این زمینه موثر واقع شود.

امین حسین رحیمی
وزیر دادگستری و رئیس مرجع ملی کنوانسیون
مبارزه با فساد سازمان ملل متحد

تحول در مبارزه حقوقی و قانونی با فساد

مبارزه با فساد از مسایل بسیار جدی و اهداف قدیمی نظام جمهوری اسلامی ایران است که هم در قانون اساسی سازوکارهای متعدد نظارتی برای آن لحاظ و هم قوانین متعددی برای آن وضع شده است. با این وجود دستاورد چندانی بدست نیامده و البته با گذر زمان چالش‌های آن جدی تر هم شده است. بنظر می‌رسد روش موجود برای مبارزه با فساد کارآمد نیست و توفیق چندانی هم نمی‌توان از آن انتظار داشت.

مقام معظم رهبری مدظله العالی، در دیدار با کارگران در اردیبهشت ۱۴۰۲، بیان می‌دارند: "حدود بیست سال پیش یک نوشته‌ی مشروحه‌ی در باب مبارزه‌ی با فساد دادم؛ مربوط به سال ۸۰، ۸۱ و آن وقتها است. در آن نوشته هم من گفتم که مبارزه‌ی با فساد پیگیری می‌خواهد؛ به قول این داستانها و افسانه‌ها، مثل مار هفت سر، ازدهای هفت سر است که یک سرش را بزنی، شش سر دیگرش آن طرف زنده‌اند، مشغول کارند. همه‌جانبه باید مبارزه کرد. اگر از

آن روز دولتهای محترم و مسئولین محترم دنبال میکردند این قضیه را، بلاشک ما امروز وضع بهتری داشتیم. خب حالا بحمدالله امید این هست که دولت مردمی و مجلس انقلابی این کار مبارزه‌ی با فساد را دنبال کنند."

ایشان قبل تر هم در توصیه چهارم بیانیه گام دوم انقلاب (۱۳۹۷) راه حلی منطبق بر تجربیات جهانی در ایجاد یک نهاد مقتدر و مستقل مبارزه با فساد را مطرح کردند: "این ایجاب می‌کند که دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در قوای سه‌گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد مبارزه کند، بویژه در درون دستگاه‌های حکومتی."

بنابراین با آسیب‌شناسی وضع موجود و قوانین مجری فعلی، مقتضی است با اخذ نظرات صاحب‌نظران، بهره‌گیری از فناوری و هوش مصنوعی و مطالعات تطبیقی، ضمن اصلاح بنیادین مجموعه قوانین ناکارآمد، یک نهاد ملی مقتدر فراقوه‌ای مبارزه با فساد ایجاد کرد و نتایج و عواید ناشی از فساد را در هر مکان و جایگاهی مسترد یا عقیم ساخت.

این همایش علمی، فراخوانی برای اخذ و بررسی نظرات اندیشمندان و صاحب‌نظران حقوقی کشور است که چکیده مقالات واصله متعدد، مبین وجود نظرات نخبگانی و ضرورت اقدام مشترک قوا برای تحول قوانین مربوط است.

سید محمد مهدی غمامی

رئیس کمیته علمی همایش و معاون تحقیقات،

آموزش و حقوق شهروندی

- فصل اول: مبارزه با مفاسد اداری** ۱۱
ضابطه‌مند شدن تصمیم‌گیری، راهکاری برای مقابله با فساد در
نظام اداری
(ابوالفضل درویشوند) ۱۲
اخلاق حرفه‌ای و مبارزه با فساد
(سیدعلی کاظمی) ۱۴
مقابله با فساد اداری مبتنی بر نظام فقهی حقوقی جمهوری
اسلامی ایران
(سیدعلی میرلوحی، انیس اسدی) ۱۶
توسعه دامنه شمول اشخاص ممنوع‌المعامله در لایحه قانونی منع
مداخله وزراء و نمایندگان مجلسین و کارکنان دولت در معاملات
دولتی و کشوری جهت مبارزه با مفاسد اقتصادی
(محمدهادی عبادی، محمد مهدی سیفی) ۱۸
پاسخگویی نحوه نظارت بر رخدادهای فساد؛ مطالعه حقوقی
سازمان بازرسی کل کشور
(غلامعباس ترکی) ۲۰
سوءاستفاده از اختیار مقام اداری با هدف تأمین منافع عمومی
(موردپژوهی مراجع شبه قضایی وابسته به شهرداری)
(فاطمه افشاری) ۲۲

- بررسی اثر قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در
مبارزه با فساد بین کارکنان دستگاههای اجرایی کشور
..... (محمد شاه محمدی) ۲۴
- پاسخگویی و سلامت اداری از منظر قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد
..... (محمد صالحی، علی تقی نژاد) ۲۶
- جایگاه سلامت سلبی یا سلامت ایجابی نهادهای دولتی در نظارت
نهادهای نظارتی نظام حقوقی ایران
..... (مصطفی امیری) ۲۸
- نقش دیوان عدالت اداری در پیشگیری و مقابله با فساد اداری
..... (ولی اله حیدرنژاد) ۳۰
- تحلیل قوانین حاکم بر فساد اداری
..... (وحید پورزین العابدین) ۳۲
- نظام حقوقی حاکم بر نظارت بر ترک فعل اداری و نقش آن در
مقابله با فساد؛ چالش‌ها و راهکارها
..... (مهدی مرادی برلیان، محمد قاسم تنگستانی) ۳۴
- حق برخورداری از نظام اداری عاری از فساد به مثابه یک حق شهروندی
..... (حسین احمدی، سید محمد میرلوحی) ۳۶
- صلاحیت هیات‌های رسیدگی به تخلفات اداری در رسیدگی به
پرونده تخلفاتی شهرداران پس از دوران تصدی
..... (علی خاکی، محسن تاجیک) ۳۸
- واکاوی زمینه‌های شکل‌گیری فساد دانشگاهی در دانشگاه‌های
ایران (مطالعه موردی دانشگاه یاسوج)
..... (سید صمد بهشتی، نوید پناهی نژاد) ۴۰
- تأثیر سازوکار و روش‌های سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از
فساد اداری و اقتصادی
..... (احسان سهرابی) ۴۲
- شیوه‌های تضمین حق اعتراض کارکنان در اداره، به مثابه ابزار
پیشگیری از فساد اداری
..... (سید محمد میرلوحی) ۴۴

- بررسی مدیریت تعارض منافع ناشی از تعدد مشاغل؛ با تأکید بر نظام حقوقی حاکم بر وضعیت اشتغال ثانویه در ارتباط با شغل دولتی (محمد حمید شهریور، محمد طاهر صفرزاده)..... ۴۶
- فساد ناشی از ناشایست‌گماری در مناصب حقوقی (محمد آدمی)..... ۴۸
- دعوی عدم صلاحیت در حقوق اداری ایران و فرانسه؛ مطالعه موردی ایجاد شرکت‌های تجاری غیرقانونی توسط دستگاه‌های اجرایی (محمد احمدی)..... ۵۰
- مشکلات روش شناختی شاخص ادراک فساد و امکان بهبود نمره ایران (سعید هراسانی)..... ۵۲
- فصل دوم: سازوکارهای مردم‌نهاد مبارزه با فساد..... ۵۵**
- اثر حقوق بشر بر فرآیند مردمی‌سازی مبارزه با فساد اداری (رقیه‌سادات مومن، ریحانه میرکی حسن‌آباد)..... ۵۶
- آسیب‌شناسی قانون حمایت از گزارش‌گران فساد در پرتو الزامات حقوقی پیشگیری و مقابله با فساد (مصطفی منصوریان)..... ۵۸
- مطالعه تطبیقی سازوکار حمایت از گزارش‌گران فساد در نظام حقوقی ایران و آمریکا (سید محمد حمید حسینی یزدی)..... ۶۰
- حمایت از گزارش‌گری به‌مثابه راهکار مردمی‌سازی مبارزه با فساد و حفظ حقوق شهروندی (مینا اکبری)..... ۶۲
- سوت‌زنی در کشف فساد اداری توسط سازمان بازرسی در دستگاه‌های دولتی ایران (یاسمن سعیدی)..... ۶۴
- استفاده از ظرفیت‌های شهروندان در مبارزه با فساد اداری با توجه به سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغی رهبری (وحید حسن‌پور)..... ۶۶

راهکارهای حقوقی در مواجهه با فساد مسئولان

- ۶۸..... (علی تقی نژاد)
- مقایسه سوت زنی و بینة الحسبه
- ۷۰..... (حسین زمانیان، حسین عزیزی)
- بررسی مبارزه با فساد اداری در پرتو امر به معروف و نهی از منکر
- ۷۲..... (مسعود حسن آبادی)
- بررسی زمینه‌ی فقهی تشویق گزارشگران فساد اداری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران
- ۷۴..... (محمد جواد مطیعی)
- ارائه چارچوب معماری سامانه‌های پلتفرمی به منظور مردمی‌سازی مبارزه با فساد (مبتنی بر نقش سایر بازیگران اکوسیستم نظارت دیجیتال)
- ۷۶..... (علیرضا مرادی، مظاهر محمدیان)
- مشارکت مردم در مقابله با فساد اداری و اقتصادی؛ ضرورت‌ها و عرصه‌ها
- ۷۸..... (محمد امینی‌زاده)
- نقش مردم در پاسداری از ارزش‌های عدالت و مبارزه با فساد؛ در پرتوی دادرسی قانون اساسی
- ۸۲..... (امیرمسعود جمشیدی)

فصل سوم: نقش سازوکارهای داده-محور و هوشمند در مقابله با فساد ۸۵

- پیشگیری از فساد اداری و اقتصادی؛ با رویکرد تحلیلی قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی (مدام)
- ۸۶..... (فرید محسنی)
- الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول؛ گامی در مبارزه با فساد
- ۸۸..... (حسین آئینه‌نگینی)
- امکانسنجی بکارگیری کلان‌داده‌ها (Big Data) در جهت سنجش، پیشگیری و مقابله با فساد اداری
- ۹۰..... (امین قاسمپور)

- نقش فناوری دفتر کل توزیع شده (DLT) در مبارزه با فساد؛
مطالعه موردی فناوری بلاک چین
..... (سیدحسین هاشمی، سیدعلی حسینی) ۹۲
- پیشگیری از بروز فساد با تأکیدی بر ابزارهای نوین
..... (مصطفی هراتی) ۹۵
- روش‌شناسی سنجش فساد در پلتفرم دفتر مقابله با مواد مخدر و
جرم ملل متحد
..... (موسی خدمتگزار خوشدل) ۹۷
- مدیریت فرآیندهای سازمانی، پنجره‌ای نوبه فعالیت‌های مقابله با فساد
..... (یحیی پروندی، محمد ربّانی) ۱۰۰
- قوانین مقابله با فساد؛ بازدارندگی از فساد یا ترمزی برای خلاقیت مدیران
..... (سیدمحمدحسن ملائکه پورشوشتری) ۱۰۲
- راهکارهای مقابله با فساد اداری؛ با تأکید بر کاهش حدود اختیارات
کارگزاران و استفاده از سامانه‌های نوین
..... (علی جباری آسا) ۱۰۴

فصل چهارم: زنان و مبارزه با فساد ۱۰۵

- مسئولیت حکومت در پیشگیری از فساد اقتصادی خانوادگی در
مقام تقنین و اجرا
..... (فاطمه جعفرپور، نرگس ایزدی) ۱۰۸
- واکاوی موردی رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در ابطال
مصوبه اصلاح دستورالعمل نحوه انتخاب و انتصاب مدیران حرفه‌ای با
رویکرد پیشگیری از بروز فساد در انتخاب و انتصاب مدیران زن
..... (زهرا جعفری) ۱۱۰
- زنان؛ عوامل تغییر در میزان فساد اداری
..... (مریم یوسف صفری، راحله رضایی) ۱۱۴
- بررسی تجارب موفق جمهوری سنگاپور در نهضت مبارزه با فساد
مبتنی بر نقش زنان در تثبیت فسادستیزی
..... (فاطمه عابدی، زهرا عزیزنصیری) ۱۱۶

فصل پنجم: نهاد ملی مبارزه با فساد و چالش تعدد نهاد‌های نظارتی... ۱۱۹

الگوی مناسب نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با فساد: تعدد نهادی یا وحدت نهادی

(هدی غفاری)..... ۱۲۰

ایجاد نهاد ملی مبارزه با فساد در ایران؛ الزامات و چالش‌ها

(سیدمحمد مهدی غم‌امی، علیرضا عقیلی بهنام، علی شکرالهی)..... ۱۲۲

الزامات حقوقی تأسیس نهاد ملی مبارزه با مفاسد اداری و اقتصادی

(مهدی سرایلو)..... ۱۲۴

بایسته‌های مبارزه با فساد اقتصادی و ارائه طرح‌واره نهاد ملی مبارزه

با فساد؛ با تأکید بر منظومه فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی

(شهید شاطری پور اصفهانی)..... ۱۲۶

الگوی ساختار جامع نظارت بر فساد اقتصادی به مثابه راهبرد

پیشگیری وضعی از فساد

(محمد حسن پور، امیرحسین خسروآبادی)..... ۱۳۰

فصل ششم: مبارزه با مفاسد مالی و بانکی..... ۱۳۵

جمع‌آوری پول بر خلاف قانون و اطلاع مردم؛ مطالعه رفتار اپراتورها

و سکوها‌های نشر

(سیدمحمد مهدی غم‌امی)..... ۱۳۶

قلمرو صلاحیت سازمان بازرسی کل کشور در نظارت بر بانک‌های

خصوصی

(محمد حسن پور)..... ۱۳۸

نقش قوانین اعلام دارایی مقامات عمومی در کاهش فساد اداری؛

مطالعه تطبیقی ایران، کره جنوبی و رومانی

(داور درخشان)..... ۱۴۰

آسیب‌شناسی دادرسی کیفری افتراقی در مواجهه با فساد اقتصادی از

منظر عدالت رویه‌ای

(امیرحسین خسروآبادی)..... ۱۴۲

بررسی سازوکارهای پیشگیری از افزایش من غیر حق دارایی مقامات و

- مسئولان کشور در پرتو قوانین داخلی و معاهدات بین‌المللی
(ابوالفضل قوی‌البنيه)..... ۱۴۶
- سازوکار موثر مبارزه با پولشویی در بازار دارایی‌های مجازی
ایران
(جواد صرف‌جو کسمائی، محسن رضایی صدرا بادی)..... ۱۴۸
- تعامل سیاست‌های مبارزه با فساد و پولشویی
(اصغر احمدی)..... ۱۵۰
- جایگاه «هیئت‌المحاسبه» امارات در مقابله با فساد اقتصادی و
تطبیق آن با نظام حقوقی ایران
(ریحانه محمدپورمقدم)..... ۱۵۴
- نقش رسانه‌ها و شفافیت در مبارزه با فساد اقتصادی
(ساغر بهادرانی)..... ۱۵۶
- بررسی جرم پولشویی به‌عنوان یکی از مظاهر فساد و ارائه
سازوکارهای ساختاری و اقتصادی در راستای مبارزه با فساد
(محمدبوالحق، امیرحسین قدمی)..... ۱۵۸
- نهادسازی غیرقانونی جهت فرار از قانون؛ مطالعه ایجاد شرکت
توسط بانک‌ها و بیمه‌های دولتی
(محمد رضا خیری‌زاد)..... ۱۶۰
- ارزیابی دیدگاه نظام حقوقی ایران به مسئله بنگاهداری بانک‌ها
(سیدامیرحسین سیدی، محمد متقی دستنائی)..... ۱۶۲
- فصل هفتم: سیاست‌گذاری و سیاست‌های کلی مبارزه با فساد..... ۱۶۵**
- تعهدات دولت در مبارزه با فساد اقتصادی در پرتو قانون اساسی
جمهوری اسلامی ایران
(سید احمد حبیب‌نژاد)..... ۱۶۶
- حق بر برخورداری از قانون مناسب: حق شهروند جمهوری اسلامی ایران
(محمد یکرنگی)..... ۱۶۸
- نقش و جایگاه نظارت پارلمانی بر کاهش فساد اداری
(حسن گروسی)..... ۱۷۲

- سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با فساد اقتصادی
- (علی غلامی، احمد عابد صالح فعل)..... ۱۷۴
- تحلیل حقوقی فساد ناشی از انحصار خودروسازی در ایران
- (سیدمحمد مهدی غمامی)..... ۱۷۶
- آسیب‌شناسی دستگاه‌ها و مراجع نظارتی و بازرسی در بهره‌وری مقابله با فساد
- (مهدی یزدان‌پناه، محمد قربانی‌راد)..... ۱۷۸
- بررسی انتقادی رویکرد سیاست جنایی تقنینی در قبال جرایم اقتصادی
- (جعفر صادق منش)..... ۱۸۰
- مسئله مبارزه با فساد حکومت در حقوق اسلامی و مقابله با آن
- (میثم نعمتی)..... ۱۸۲
- رهیافت‌های صیانت از حقوق اساسی ملت در سیاست جنایی قضائی
- (شهید شاطری پور اصفهانی)..... ۱۸۴
- ارزیابی کاستی‌های نظام حقوقی در پیشگیری و مقابله با فساد در طرح‌های عمرانی
- (مصطفی رضائی)..... ۱۸۸
- ویژگی‌های قانون‌گذاری فسادستیز
- (حسین رفسنجانی مقدم، محمدبوالحق)..... ۱۹۰
- مداخله کیفری یا حکمرانی تنظیمی؛ آسیب‌شناسی نظام حقوقی ایران در حوزه سکوه‌های برخط
- (سیدعلی حسینی، سیدحسین هاشمی)..... ۱۹۲
- ارزیابی سیاست تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با فساد اقتصادی از منظر جرم‌شناسی انتقادی
- (امیرحسین خسروآبادی)..... ۱۹۵
- نقش منشورهای اخلاق حرفه‌ای در پیشگیری از فساد در بخش عمومی با تاکید بر ماده (۷) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد
- (مرتضی قاسم‌آبادی)..... ۱۹۸

- آسیب‌شناسی قوانین ناظر بر پیشگیری از فساد اقتصادی در نظام
جمهوری اسلامی ایران
- ۲۰۱..... (زینب ریاضت).....
فساد در وضع مقررات با روش‌های کارگذاری جعبه سیاه
- ۲۰۳..... (سیدمحمدحسین تفضلی).....
رویکردهای مقابله با فساد در جمهوری اسلامی ایران براساس
بیانات مقام معظم رهبری
- ۲۰۶..... (مهرداد کاتبی).....
آسیب‌شناسی شیوه نظارت مجلس؛ ارائه الگوی مطلوب اعمال
نظارت در راستای جلوگیری از فساد
- ۲۰۸..... (حامد عالی).....
رویکردهای مقابله با فساد در جمهوری اسلامی ایران
- ۲۱۰..... (هادی فتحی).....

فصل هشتم: سازوکارهای بین‌المللی مبارزه با فساد..... ۲۱۳

- ارزیابی سازوکار استرداد مجرمین جرایم فساد بر مبنای ماده ۴۴
کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد با تاکید بر
ظرفیت‌ها و موانع برای جمهوری اسلامی ایران
- ۲۱۴..... (دکتر سیدعلی کاظمی، سیدمصطفی کازرونی).....
بازگرداندن اموال مفسدان اقتصادی در نظام بین‌الملل
- ۲۱۶..... (زینب فرهمندزاد).....
بررسی تطبیقی نظام حقوقی مبارزه با فساد اداری و اقتصادی در
کشورهای اسکاندیناوی
- ۲۱۸..... (نیلوفر مقدمی خمایی).....
چالش‌ها و الزامات بکارگیری سازوکارهای مبتنی بر رویکرد
محروم‌سازی مرتکبین از عواید ناشی از جرایم فساد در نظم حقوقی
جمهوری اسلامی ایران
- ۲۲۲..... (صالح امیری).....

آسیب‌شناسی اعلام دارایی‌های مقامات دولتی در نظام حقوقی
ایران با توجه به مدل‌های جدید اعلام دارایی‌ها و منافع در نظام
حقوق بین‌الملل

(سیدمصطفی کازرونی)..... ۲۲۴

قوانین داخلی، بین‌المللی، مکانیزم‌ها و چالش‌های استرداد اموال
(حسین اسلام پناه، امیر درون پرور)..... ۲۲۵

امکان‌سنجی جرم‌انگاری اختلاس در بخش خصوصی در حقوق
ایران بانگاهی به کنوانسیون مبارزه با فساد (مریدا)

(محسن گودرزی)..... ۲۳۰

همکاری‌های بین‌المللی مبارزه با فساد

(الهام خنکدار)..... ۲۳۲

بازیابی دارایی‌های به سرقت رفته پنهان‌شده در کشورهای دیگر
از طریق استار

(حسین اسلام پناه)..... ۲۳۴

فصل اول:
مبارزه با مفاسد اداری

ضابطه‌مند شدن تصمیم‌گیری، راهکاری برای مقابله با فساد در نظام اداری

ابوالفضل درویشوند^۱

چکیده

تحقق نظام اداری صحیح در بند دهم اصل سوم قانون اساسی به عنوان یکی از اهدافی بیان شده است که نظام جمهوری اسلامی ایران باید همه امکانات خود را برای تحقق آن به کار گیرد. تحقق آرمان‌های نظام سیاسی و اجرایی منوط به کارآمدی نظام اداری و از مهمترین اجزای نظام اداری نظام تصمیم‌گیری اداری است. بر این اساس و با توجه به جایگاه تصمیم‌گیری در نظام اداری، باید نسبت به زدودن زمینه‌های فساد در حوزه تصمیم‌گیری اداری اقدام کرد. عدم ضابطه‌مند بودن تصمیم‌گیری اداری مانند سایر حوزه‌ها موجبات وقوع فساد در کارکنان و اداره را فراهم می‌نماید. در صورت عدم ضابطه‌مند بودن نظام تصمیم‌گیری، تصمیم و چگونگی اتخاذ آن منوط به اراده کارکنان خواهد بود و همین امر نیز نظارت بر آن را دشوار می‌کند. ضابطه‌مند

۱- عضو هیئت علمی گروه حقوق عمومی دانشکده حقوق دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. A.darvishvand@modares.ac.ir

شدن تصمیم‌گیری اداری موجب می‌شود فرآیند اتخاذ تصمیم و تصمیم‌اتخاذی شفاف شود و هم‌ارباب رجوع بدانند که در صورت مراجعه به اداره با چه تصمیمی مواجه خواهد شد و چه تصمیمی در خصوص او و درخواستش اتخاذ می‌شود و هم نظارت‌پذیری تصمیمات ممکن خواهد شد که این امر موجبات کاهش فساد در نظام اداری را فراهم می‌نماید.

واژگان کلیدی: الزامات تصمیم‌گیری، نظام اداری، فساد اداری، تصمیمات اداری، قانون اساسی، شفافیت.

اخلاق حرفه‌ای و مبارزه با فساد

سیدعلی کاظمی^۱

چکیده

توجه به ارزش‌های اخلاقی به مثابه ناظر درونی به عنوان مکمل هنجارهای حقوقی و سازوکارهای نظارتی به عنوان ناظر بیرونی از دهه ۱۹۷۰ آغاز شد و به عنوان راهکاری جهت پیشگیری از رسوایی‌های اخلاقی مورد استقبال قرار گرفت. کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۲۰۰۳ میلادی که دولت جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۸۷/۰۸/۱۴ به آن ملحق شده است، در فصل دوم مربوط به پیشگیری سه ماده (۸)، (۱۱) و (۱۲) به تدوین مقررات و استانداردهای رفتاری برای مقامات دولتی، قضات و دادستان‌ها و بخش خصوصی تصریح کرده است. ماده (۲۵) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶ موضوع «رعایت موازین اخلاق اسلامی و اداری» از طریق التزام به سوگند بدو ورود و پایبندی به منشور اخلاقی که توسط هیات وزیران به تصویب می‌رسد را در مسیر خدمت به

۱- معاون وزیر و دبیر مرجع کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد وزارت دادگستری؛ دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

kazemi.1979@gmail.com

مردم به نحو احسن ضروری دانسته است. در این راستا آئین‌نامه اجرایی تبصره «۱» ماده (۲۵) قانون مدیریت خدمات کشوری در تاریخ ۱۳۸۸/۱۱/۱۷ به تصویب رسید طبق ماده (۷) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰، دولت به منظور فرهنگ‌سازی و ارتقای سلامت نظام اداری مکلف شد با همکاری سایر قوا، «منشور اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام» را تدوین کند. در تاریخ ۱۴۰۰/۰۲/۰۱ منشور اخلاقی، اداری و اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام تصویب شد و آئین‌نامه سال ۱۳۸۸ را نسخ کرد. افزودن عنوان اخلاق حرفه‌ای به عنوان این منشور، نشان‌دهنده توجه هیات وزیران به ماده (۷) قانون ارتقاء سلامت اداری است، اما محتوای این منشور، تکلیف مقرر در ماده (۷) را برآورده نمی‌کند. ادبیات به کار رفته در مقررات موجود نشان‌دهنده ابهام در مفهوم اخلاق حرفه‌ای است. در این مقاله با روش تحلیلی، ضمن واکاوی در مفهوم حرفه‌ای و خوانش‌های مختلف از آن، انواع اخلاق حرفه‌ای اعم از سنتی و نوین مورد بررسی قرار می‌گیرد و نقش اخلاق حرفه‌ای به عنوان پادمانی در برابر فساد بررسی می‌شود.

واژگان کلیدی: حرفه، حرفه‌ای، اخلاق حرفه‌ای، مبارزه با فساد.

مقابله با فساد اداری مبتنی بر نظام فقهی حقوقی جمهوری اسلامی ایران

سیدعلی میرلوحی^۱

انیس اسدی^۲

چکیده

فساد اداری یک معضل جهانی و بزرگترین مانع در برابر اصلاحات در هر کشور و بزرگترین سد در برابر پیشرفت و ترقی می‌باشد. فساد اداری که بستر آن نظام اداری کشور و اداره امور دولتی است به‌عنوان معضلی گریبانگیر بسیاری از جوامع توسعه یافته و در حال توسعه می‌باشد و با حرکت رو به جلو جوامع نمود بیشتری می‌یابد و موجب اخلال در روند توسعه می‌شود. فساد اداری یکی از بیماری‌های مزمن و در واقع کهنه‌ترین جراحی نظام اداری تلقی می‌شود، چرا که پدیده‌ای همزاد دولت است یعنی از هنگامی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان یافته به خود گرفتند فساد اداری نیز در نتیجه تعاملات درونی و تعامل با محیط از متن سازمان ظهور کرد. از آنجا که مهمترین سرمایه سیاسی حکومت‌ها اعتماد مردم به حاکمان

۱ - دانشجوی دکتری فقه و حقوق خصوصی دانشگاه شهید مطهری (ره)، تهران، ایران. s.a.m1375@yahoo.com

۲ - دانشجوی دکتری فقه و حقوق دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران. asadi.a.7475@gmail.com

است و انواع فساد خصوصاً فساد اداری این اعتماد را خدشه‌دار می‌کند، مقابله با فساد در عرصه اداری ضرورتی انکارناپذیر است شیوع ارتکاب این فساد در سطح ملی و بین‌المللی، جامعه جهانی را بر آن داشته تا اقداماتی هماهنگ برای مقابله با آن طراحی کند. پیشگیری از فساد اداری در قانون ارتقای سلامت و با نظارت دولت و قوه قضائیه مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی در پی این است که با توجه به جایگاه و اهمیت حکومت در تعالی مادی و اخروی انسان با مطالعه کتابخانه‌ای منابع اسلامی و همچنین قوانین مرتبط نظام جمهوری اسلامی ایران اندیشه‌ای همه‌جانبه‌نگر و سامانمند در خصوص راهکارهای مبارزه با فساد اداری ارائه نماید.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، فساد اداری از نظر اسلام، پیشگیری و مبارزه با فساد، نظارت.

توسعه دامنه شمول اشخاص ممنوع المعامله در لایحه قانونی منع مداخله وزراء و نمایندگان مجلسین و کارکنان دولت در معاملات دولتی و کشوری جهت مبارزه با مفاسد اقتصادی

محمد هادی عبادی^۱

محمد مهدی سیفی^۲

چکیده

قانون گذاری یکی از شئون حکمرانی است و تحقق حکمرانی خوب در گرو مبارزه با فساد می باشد. معاملات دولت با اشخاص خصوصی از محمل های بروز فساد و سوء استفاده است. ممنوعیت انعقاد قرارداد با کارکنان دولت از جمله راه های نظام مند مقابله با مفاسد احتمالی است که لایحه قانونی منع مداخله وزراء نمایندگان مجلسین و کارکنان دولت در معاملات دولتی و کشوری مصوب ۱۳۳۷ این آسیب را شناسایی و مورد ممنوعیت قرار داده است لکن با توجه به تحولات اجتماعی و اقتصادی کشور توسعه دایره شمول اشخاص ممنوع المعامله از یک سو و

۱ - دانشجوی مقطع دکتری مدیریت راهبردی و فضای سایبری دانشگاه دفاع ملی، تهران، ایران. Ebadi.hadi@gmail.com

۲ - دانش آموخته مقطع دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول). M.seyfi@ut.ac.ir

سامانه‌مند نبودن شناسایی این افراد در معاملات از سوی دیگر می‌تواند در کاهش فساد اقتصادی و اداری کشور موثر باشد. این مقاله در صدد است تا با روش توصیفی تحلیلی علاوه بر شناسایی آسیب‌های این قانون با ارائه مفاد اصلاحی پیشنهاداتی برای بهبود مقابله با فساد ارائه نماید.

واژگان کلیدی: حکمرانی خوب، قانون، فساد اقتصادی، معاملات دولتی، کارکنان دولت.

پاسخگویی نحوه نظارت بر رخداد‌های فساد؛ مطالعه حقوقی سازمان بازرسی کل کشور

غلامعباس ترکی^۱

چکیده

به موجب اصل یکصد و هفتاد و چهارم قانون اساسی: «براساس حق نظارت قوه قضائیه نسبت به حُسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری، سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیر نظر رئیس قوه قضائیه تشکیل می‌گردد. حدود اختیارات و وظایف این سازمان را قانون تعیین می‌کند.» در این راستا تبصره اصلاحی مصوب ۱۳۹۳/۷/۱۵ ماده (۱) قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور اشعار می‌دارد: «نظارت و بازرسی از نظر این قانون عبارت است از مجموعه فعالیت‌های مستمر و منظم و هدفدار به منظور جمع‌آوری اطلاعات لازم در باره مراحل قبل، حین و بعد از اقدامات دستگاه‌های مشمول ماده (۲) این قانون، تجزیه و تحلیل آنها، تطبیق عملکرد دستگاه با اهداف و تکالیف قانونی و ارائه پیشنهادهای مناسب در

۱ - معاون احیای حقوق عامه و پیشگیری از جرم دادستانی کل کشور.

جهت حسن جریان امور.» بنابراین سازمان بازرسی کل کشور وظیفه نظارت بر اصل حاکمیت قانون و عدم تخطی از آنرا بر عهده دارد و در ادامه این وظیفه اگر شاهد انحراف و نقض و تخلفی شود باید پیشنهادات لازم و متناسب برای اصلاح امور ارایه دهد و این پیشنهادات برابر ماده (۱۰) همان قانون برای دستگاه‌های اجرایی الزام آور محسوب می‌شود. بنابراین صرف اعلام تحقق مفاسد دامنه‌دار و مزمن و تعقیب برخی متخلفان، بدون چاره‌اندیشی با نگاه جامع به موضوع و رویکرد حل مساله، حاکی از تداوم ساختارهای فسادزا و چرخه‌های معیوب در شاکله نظام اداری بوده و نه تنها از منظر نظام حکمرانی مطلوب کفایت لازم را نداشته، بلکه در صورت نقض تکلیف و تداوم شرایط تحقق فساد با بر هم زدن آرامش عمومی به عنوان یکی از اهم مصادیق حقوق عامه است. در این مقاله نگارنده به این سوال خواهد پرداخت که «چگونه باید مراجع نظارتی که البته در ایران متکثر و دارای صلاحیتهای متداخل هستند در مقام اعمال صلاحیتهای تکلیفی و تخییری خود، پاسخگو باشند؟.» روش تحقیق در این مقاله توصیفی- تحلیلی است.

واژگان کلیدی: مراجع نظارتی، فساد، حقوق عامه، پاسخگویی.

سوءاستفاده از اختیار مقام اداری با هدف تأمین منافع عمومی (مورد پژوهی مراجع شبه قضایی وابسته به شهرداری)

فاطمه افشاری^۱

چکیده

سوءاستفاده از اختیار یکی از مصادیق نقض قانون مداری در بسیاری از کشورهای تابع هر دو نظام حقوقی کامن لا و رومی-ژرمنی است. در سوءاستفاده از اختیار، مقام اداری با وجود صلاحیت قانونی و اقدام در محدوده صلاحیت خود و مطابق با ظاهر قانون، هدف دیگری را جز هدف قانونگذار دنبال می‌کند و موجب نقض قانون می‌شود؛ حال چه هدف وانگیزه وی تأمین منافع شخصی مانند سود خود یا اشخاص ثالث؛ یا با هدف تأمین نفع عمومی باشد. مسأله اصلی در این پژوهش نیز نوع دوم از سوءاستفاده از اختیار است که مقام اداری با وجود علم به هدف قانونگذار، با عمد، هدفی غیر از آن گرچه هدف عمومی را دنبال می‌کند. در بیان مصداق، کمیسیون ماده ۱۰۰ قانون شهرداری، صلاحیت رسیدگی به موارد تخلفات ساخت و ساز را دارد؛ اما در فرضی که یک ساختمان در محل خاصی

۱ - عضو هیأت علمی پژوهشکده قوه قضائیه، تهران، ایران.

mehr.solh399@yahoo.com

که متضمن نفع عمومی است مانند کنار رودخانه در حال ساخت باشد، اگر کمیسیون مذکور به جای تخریب، حکم به جریمه شخص مذکور بدهد، مصداق این نوع از سوءاستفاده از اختیار است. در این حالت، کمیسیون نفعی شخصی را دنبال نمی‌کند و مبلغ جریمه به شخص وی اعطانمی‌شود، حتی ممکن است صلاحیت قانونی برای اعمال جریمه را نیز در مواردی داشته باشد؛ اما هدف وی مغایر هدف مقنن از وضع این قانون و همچنین هدف تضمین حقوق عامه به موجب قوانین دیگر است؛ لذا این موارد، مصداق بروز سوءاستفاده از اختیار است که به استقلال، می‌تواند مبنای رسیدگی ذیل عنوان سوءاستفاده از اختیار ذیل قانون مجازات اسلامی (ماده ۵۷۶ و ۶۰۴ قانون تعزیرات) و همچنین به عنوان تخلف اداری در صورت شمول، ذیل قانون رسیدگی به تخلفات اداری (ماده ۸) قرار گیرد.

واژگان کلیدی: سوءاستفاده از اختیار، مقام اداری، تأمین نفع عمومی، مراجع شبه قضایی، کمیسیون‌های شهرداری.

بررسی اثر قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در مبارزه با فساد بین کارکنان دستگاه‌های اجرایی کشور

محمد شاه محمدی^۱

چکیده

مبحث فساد اداری یکی از رایج‌ترین انواع کجروی‌هاست که کشور ما نیز از آن رنج می‌برد. این پدیده از نظر نقش عدالت اداری و تضييع حقوق شهروندان و رشد و توسعه اقتصادی برای جامعه به شدت زیان‌بار است به طوری که روند توسعه کشورها را به طور چشمگیری با چالش مواجه ساخته و موجب شکل‌گیری مشکلات و بحران‌های اساسی در سراسر جامعه می‌شود. فساد اداری یکی از بیماری‌های مزمن و در واقع کهنه‌ترین جراحات نظام اداری تلقی می‌شود، چرا که پدیده‌ای همزاد دولت است یعنی از هنگامی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان یافته به خود گرفتند، فساد اداری نیز در نتیجه تعاملات درونی و تعامل با محیط از متن سازمان ظهور کرد. با توجه به اهمیت حفظ سلامت

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران.

روابط و مناسبات اداری و پیشگیری و مقابله با فساد، از بدو پیروزی انقلاب اسلامی تا کنون اقدامات متعددی در زمینه جرم انگاری مصادیق فساد صورت گرفته است که از جمله آنها می‌توان به اتخاذ تدابیر قانونی مقرر در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰/۰۷/۰۸ اشاره کرد که از حیث تقنینی نقطه عطفی جامع در مبارزه با فساد تلقی شده و ابعاد مختلف پیشگیری از فساد و مقابله با آن را مدنظر قرار داده و الگوهایی را برای رسیدن به اهداف مربوط به مبارزه همه جانبه با فساد ارائه کرده است. در این پژوهش با روش توصیفی- تحلیلی، پس از ذکر مقدماتی در مورد فساد اداری و شیوه‌های نظارت و کنترل، به بررسی قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد در زمینه مقابله با فساد اداری پرداخته شده و نحوه مواجهه هیات‌های رسیدگی به تخلفات اداری به مسایل مربوط به فساد اداری بیان شده است.

واژگان کلیدی: فساد، سلامت اداری، کارکنان، نظام اداری، تخلف.

پاسخگویی و سلامت اداری از منظر قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد

محمد صالحی^۱

علی تقی نژاد^۲

چکیده

یکی از موضوعاتی که به عنوان چالش مورد توجه قرار گرفته، سلامت نظام اداری است. در زمینه قانونگذاری تلاش مجلس شورای اسلامی بر آن بوده تا با وضع قوانین مختلف، زمینه مبارزه با فساد و ارتقای سلامت اداری را فراهم کند. در همین راستا مجلس اقدام به تصویب قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد نمود. در مقاله حاضر با تأکید بر اصل پاسخگویی که شامل دو نوع پاسخگویی عمومی و اداری است، به بررسی قانون مذکور پرداخته‌ایم و به این سؤال پاسخ داده‌ایم که قانون‌گذار تا چه حدی به پاسخگویی در جهت ارتقای سلامت اداری و مبارزه با فساد توجه داشته است. این پژوهش، به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و از روش جمع‌آوری اطلاعات و بررسی

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران و کارشناس مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. Msalehi5106@ut.ac.ir
۲ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم؛ پژوهشگر اداره امور حقوقی و قوانین شورای نگهبان.
Shahed1368@gmail.com

اسناد به صورت کتابخانه‌ای استفاده شده است. یافته‌ها حکایت از این دارد که تا حدی به مؤلفه‌های پاسخگویی پرداخته شده، اما خلأهایی وجود دارد که باید با اصلاحات لازم در قانون، برطرف گردد. در انتها سعی شده است که راهکارهایی برای ارتقای پاسخگویی پیشنهاد شود.

واژگان کلیدی: فساد اداری، سلامت اداری، پاسخگویی عمومی، پاسخگویی اداری.

جایگاه سلامت سلبی یا سلامت ایجابی نهادهای دولتی در نظارت نهادهای نظارتی نظام حقوقی ایران

مصطفی امیری^۱

چکیده

با توجه به اینکه مقابله با فساد، می‌تواند به صورت منفعلانه یا فعالانه صورت گیرد، که در ادبیات حقوقی لاتین به آن‌ها به ترتیب نظارت Fire Fighting و نظارت Fire Watching گفته می‌شود، مفهوم «سلامت» در نهادهای تحت نظارت نیز می‌تواند به دو صورت سلبی یا ایجابی در نظر گرفته شود. همان‌طور که در نظارت منفعلانه، ناظر صرفاً در صورت وقوع تخلف و اعلام گزارش، عملیات نظارتی خود را آغاز می‌کند، دیدگاهی که نسبت به سلامت نهادهای تحت نظارت دارد نیز سلامت سلبی می‌باشد و صرفاً به معنای عدم وقوع تخلف و ارتکاب جرم توسط مجری است. لکن در نظارت فعالانه، ناظر پیش از وقوع تخلف و ارتکاب جرم نیز وارد عمل می‌شود و در تلاش برای رفع بسترهای وقوع فساد و پیشگیری از آن برمی‌آید و سعی بر از بین بردن ترك فعل‌ها نیز خواهد داشت. در این حالت،

۱ - پژوهشگر دکتری حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران،
mostafaami1234@gmail.com . ایران.

آنچه به عنوان سلامت در نهادهای تحت نظارت فهم می‌گردد، سلامت ایجابی می‌باشد. این نوشتار که به صورت تحلیلی - کاربردی نگارش شده است، به دنبال پاسخ به این پرسش است که از بین نهادهای اصلی نظارتی کشور، بر اساس قوانین و مقررات، کدام یک سلامت ایجابی در نهادهای تحت نظارت را مطلوب دانسته و کدام یک صرفاً سلامت سلبی را در نظر می‌گیرند؟ در نهایت این تحقیق به این نتیجه رسیده است که سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات کشور و سازمان حراست کل کشور به دنبال سلامت ایجابی در نهادهای تحت نظارت خود بوده و مراجع دادرسی همچون دیوان عدالت اداری صرفاً سلامت سلبی را ملاک عمل قرار می‌دهند.

واژگان کلیدی: سلامت ایجابی، سلامت سلبی، فساد، مقابله با فساد، نظارت فعالانه، نظارت منفعلانه.

نقش دیوان عدالت اداری در پیشگیری و مقابله با فساد اداری

ولی اله حیدر نژاد^۱

چکیده

فساد اداری و اقتصادی از جمله آسیب‌هایی است که با رخنه در دولت و دستگاه‌های اجرایی به نحو گسترده‌ای اعتماد شهروندان به حکمران خوبی و حاکمیت قانون را متزلزل می‌سازد. خروج از صلاحیت و سوء استفاده از اختیارات از جمله مصادیق فساد اداری است که می‌تواند در راستای منافع شخصی مأموران دولتی و تحت تأثیر اشخاص ذی‌نفوذ موجبات ناکارآمدی در دستگاه حاکمیتی را فراهم آورد. بر اساس اصول ۱۷۰ و ۱۷۳ قانون اساسی دیوان عدالت اداری از جمله نهادهایی است که نقش بی‌بدیلی در نظارت قضایی بر اعمال و تصمیمات اداری بر عهده دارد و چنانچه از استقلال، اقتدار و تخصص لازم برخوردار باشد می‌تواند به شایستگی حقوق و منافع عمومی شهروندان در برابر حاکمیت را تضمین نماید. قانون دیوان عدالت

۱ - دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران؛ قاضی دادگستری.

v.heidarnzhad@yahoo.com

اداری مصوب ۱۳۹۲ به ویژه با توجه به اصلاحات اخیر آن که در سال ۱۴۰۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است ظرفیت‌های ویژه‌ای را در زمینه پیشگیری از فساد اداری پیش‌بینی نموده است. امکان طرح شکایت سازمان‌های مردم‌نهاد از تصمیمات و اقدامات واحدهای دولتی، رسیدگی خارج از نوبت دیوان عدالت اداری به شکایات دادستانی کل کشور، سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات نسبت موضوعاتی که متضمن تضييع حقوق عمومی است و پیش‌بینی معاون حفظ حقوق عامه در دیوان عدالت اداری از جمله قابلیت‌های دیوان عدالت اداری در پیشگیری و مقابله با فساد اداری است و دیوان عدالت اداری می‌تواند با استفاده از ظرفیت‌ها و اختیارات قانونی و نظارت قضایی بر تصمیمات و اعمال اداری حاکمیت قانون و حکمرانی خوب را دستگاه‌های اجرایی کشور تضمین نماید.

واژگان کلیدی: پیشگیری و مقابله، فساد اداری، دیوان عدالت اداری، حقوق عامه، نظارت قضایی.

تحلیل قوانین حاکم بر فساد اداری

وحید پورزین العابدین^۱

چکیده

پیرامون اثر بخشی قانون در مقابله با فساد (به خصوص فساد اداری)، قوانین و مقررات موضوعه کم نیستند؛ معذک آنچه که در این مقال و این مجال حائز اهمیت است، اینکه با رویکرد، منظر و دیدگاه حقوق عمومی، قوانینی را مورد تحلیل قرار دهیم که هر چه بیشتر مبتلا به بوده و یا لاقلاً به دفع و رفع چالش‌های موجود بر این حوزه بپردازند؛ طبعاً برخی از قوانین مرجع در مبحث حقوق اداری از قبیل: قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، قانون وصول برخی از درآمدهای دولت و مصرف آن در موارد معین، قانون بودجه‌ی کل کشور، قانون مالیات‌های مستقیم، قانون دیوان محاسبات، قانون محاسبات عمومی کشور، قانون مدیریت خدمات کشوری، قانون برگزاری مناقصات، قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی، قانون رسیدگی به تخلفات اداری،

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Ghafeleh361@gmail.com

قانون ممنوعیت تصدّی بیش از یک شغل، قانون تشکیلات و آئین دادرسی دیوان عدالت اداری، قانون پولی و بانکی کشور و...، ضمانت اجرا و راهکارهای مناسبی را در جهت مبارزه با فساد در بخش اداری معین نموده‌اند، لکن به سبب تغییر در سبک زندگی و اوضاع و احوال حاکم بر آن، ضرورت دارد تا قانونگذار حکیم، اولاً با کاهش حجم قوانین و مقررات متعدد و دست کم تنقیح آنها، موجبات تلخیص و سهولت در روند دسترسی آحاد جامعه و بالأخص حقوقدانان را به قوانین مقابله با فساد تسهیل نموده، ثانیاً با رویکرد و مقایسه‌ای تطبیقی با حقوق سایر کشورها و نظام‌های حقوقی نوین، به رفع ضعف و نقائص موجود بپردازد.

واژگان کلیدی: فساد، فساد اداری، مقابله، قانون حاکم، آراء قضایی.

نظام حقوقی حاکم بر نظارت بر ترک فعل اداری و نقش آن در مقابله با فساد؛ چالش‌ها و راهکارها

مهدی مرادی برلیان^۱

محمد قاسم تنگستانی^۲

چکیده

با وجود توسعه یافتگی نسبی نظام حقوقی حاکم بر نظارت بر مصوبات، تصمیمات و اقدامات (ایجابی) مغایر قانون یا خارج از صلاحیت نهادها و مقامات اداری عمدتاً به واسطهٔ پیش‌بینی قواعد حقوقی معتنابه و ایفای نقش قابل توجه نهادهایی هم‌چون دیوان عدالت اداری، دیوان محاسبات کشور و سازمان بازرسی کل کشور، در ارتباط با نظارت بر ترک یا خودداری از انجام وظایف نهادها و مقامات اداری، نظام حقوقی کشورمان چندان توسعه نیافته است. جز «دستورالعمل نحوه مقابله با ترک وظایف قانونی مدیران و کارمندان و پیشگیری از آن» (مصوب ۱۳۹۹/۰۷/۳۰ رئیس قوه قضاییه) که عمده مفاد آن، تأکید بر اجرای مقررات قانونی موجود است، مقرر قانونی که به صورت مستقیم این حوزه را تنظیم نماید، وجود ندارد. چنانچه عدم انجام تکالیف مذکور

۱ - استادیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه مازندران، مازندران، بابلسر، ایران. m.moradib@umz.ac.ir

۲ - استادیار، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. m.tangestani@khu.ac.ir

با نظارت بایسته کنترل نشود، به تبع منجر به آسیب‌های قابل توجه به حقوق عامه و نیز زمینه‌ساز بروز مفاسد اداری متعدد خواهد شد. با وجود حکم ماده (۴) دستورالعمل فوق راجع به تکلیف دیوان عدالت اداری به مدنظر قراردادن مسئولیت ناشی از ترک فعل دستگاه‌های اجرایی، حکم تبصره (۱) ماده (۱۰) قانون دیوان عدالت اداری (اصلاحی سال ۱۴۰۲) به امکان مطالبه خسارات ناشی از ترک فعل و نیز حکم تبصره (۲) ماده (۱۷) قانون پیش‌گفته راجع به امکان شکایت سازمان‌های مردم‌نهاد از عدم انجام وظایف قانونی مقامات و مراجع اداری، اما لازم بود قانون‌گذار به صراحت هم در خصوص شعب و هم در ارتباط با هیئت عمومی دیوان و نیز در مقررات مربوط به سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات کشور، امکان و سازوکار نظارت بر ترک افعال اداری را پیش‌بینی می‌کرد. نوشتار پیش‌رو با استفاده از روش توصیفی تحلیلی ضمن واکاوی نظم هنجاری حاکم بر کنترل ترک فعل سازمان‌ها و مقامات اداری و شناسایی چالش‌های موجود، می‌کوشد با ارائه راهکارهایی، زمینه‌ساز ارتقای نظام حقوقی موجود و مقابله مؤثر با فساد اداری باشد.

واژگان کلیدی: خودداری از انجام وظیفه، دیوان عدالت اداری، دادستان، سازمان بازرسی کل کشور.

حق برخورداری از نظام اداری عاری از فساد به مثابه یک حق شهروندی

حسین احمدی^۱
سید محمد میرلوحی^۲

چکیده

شکل‌گیری جوامع متعدد و پیچیدگی روزافزون تعامل میان انسان‌ها، رفته رفته باعث ایجاد نیازهای جدیدی شد که در جوامع ابتدایی وجود نداشت. اداره و نظام اداری به‌عنوان نهاد ارائه‌مطلوب خدمات به شهروندان و برطرف‌سازی نیازهای شکل‌گرفته در بستر جامعه‌ای با روابط پیچیده، به وجود آمده و گسترده شده است. با توجه به آنکه سازمان‌های اداری عموماً از پشتیبانی قدرت حاکمیت برخوردار بوده و تمشیت امور مختلف مردم بستگی بسیار زیادی به تصمیمات و اقدامات این سازمان‌ها دارد، حمایت از حقوق شهروندان در برابر اداره، ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش با مطالعات کتابخانه‌ای و روش توصیفی - تحلیلی، با این پرسش شکل‌گرفته که چگونه می‌توان حق برخورداری از نظام اداری عاری از

۱ - پژوهشگر دکترای حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران
(نویسنده مسئول). hossain.ahmadi@ut.ac.ir

۲ - پژوهشگر دکترای حقوق عمومی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
s.m.mirlohy@gmail.com

فساد را به عنوان یک حق شهروندی قلمداد کرد و این شناسایی، چه آثاری را در پی خواهد داشت؟ پس از بررسی ساختارهای مختلف نظام‌های اداری و تأثیر این سازمان‌ها بر حقوق و آزادی‌های شهروندان، به این نتیجه دست می‌یابیم که اداره خوب، ساختارمند و دارای روابط سالم، یکی از مصادیق حقوق شهروندی در جوامع به‌شمار می‌رود که دارای آثار حقوقی شکلی و ماهوی است.

واژگان کلیدی: نظام اداری عاری از فساد، حقوق شهروندی، اداره خوب، سلامت اداری.

صلاحیت هیات‌های رسیدگی به تخلفات اداری در رسیدگی به پرونده تخلفاتی شهرداران پس از دوران تصدی

علی خاکی^۱

محسن تاجیک^۲

چکیده

به صورت کلی رسیدگی به تخلفات اداری شهرداران در هیات‌های رسیدگی به تخلفات اداری کارمندان وزارت کشور و سازمان‌های تابعه صورت می‌پذیرد و رسیدگی به پرونده تخلفاتی شهرداران کلان‌شهرهای بالای یک میلیون نفر جمعیت نیز که با گزارش سازمان بازرسی کل کشور تشکیل شده است، منحصراً در صلاحیت هیات‌های رسیدگی به تخلفات اداری نهاد ریاست جمهوری می‌باشد. در صورتی که حین رسیدگی به پرونده، متهم به هر دلیل "شهردار" نبوده و رابطه استخدامی وی با دستگاه‌های مشمول قانون رسیدگی به تخلفات اداری برقرار نباشد، صلاحیت هیات‌های مذکور در رسیدگی به پرونده باقی و مختومه نمودن

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

alikhaki.mail@gmail.com

۲ - دکتری جغرافیا (برنامه‌ریزی شهری) دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. tajik.1969@gmail.com

آن به استناد «زوال وصف کارمندی» صحیح به نظر نمی‌رسد. در این هنگام هیات‌ها می‌بایست با بهره‌گیری از ظرفیت قانونی مندرج در ماده ۲۸ آیین‌نامه اجرایی قانون رسیدگی به تخلفات اداری، به پرونده متهم رسیدگی و رای مقتضی را صادر نماید. در صورت عدم امکان اجرای رای صادره، موضوع به هیات عالی نظارت گزارش و به محض برقراری مجدد رابطه استخدامی و حصول امکان اجرا، رای صادره اجرا خواهد شد.

واژگان کلیدی: تخلفات اداری، وزارت کشور، نهاد ریاست جمهوری، سازمان بازرسی، شهرداران.

واکاوی زمینه‌های شکل‌گیری فساد دانشگاهی در دانشگاه‌های ایران (مطالعه موردی دانشگاه یاسوج)

سیدصمد بهشتی^۱

نوید پناهی نژاد^۲

چکیده

با وجود این‌که کلیدواژه فساد دانشگاهی چند سالی است در فضای آکادمیک ایران، مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما همچنان زوایای بسیاری از این پدیده پنهان مانده است. از این‌رو پژوهش حاضر به بررسی علل فساد دانشگاهی، عوامل زمینه‌ساز و مداخله‌گر، پیامدها و راهبردهای مقابله با آن پرداخته است. پژوهش، کیفی و با استفاده از نظریه زمینه‌ای انجام شده است. با استفاده از نمونه‌گیری نظری تا مرحله رسیدن به اشباع نظری، ۲۵ نفر از اساتید و دانشجویان دکتری دانشگاه‌های یاسوج انتخاب و مطالعه شدند. گردآوری داده‌ها با استفاده از مصاحبه عمیق و تحلیل آن‌ها بر اساس سه مرحله کدگذاری باز، گزینشی و محوری صورت گرفت. نتایج نشان داد که دولت نفتی،

۱ - استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه یاسوج، ایران.

ssbeheshty@gmail.com

۲ - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه یاسوج، ایران.

عدم استقلال نهادی، نظام اداری معیوب، شبه‌نهاد بودن دانشگاه و کمیت‌گرایی اسناد بالادستی، از شرایط علی شکل‌گیری فساد هستند. آگاهی نسبت به فساد، ناکارآمدی نیروی انسانی و کنترل و نظارت ناکافی به عنوان شرایط مداخله‌گر و نوع دانشگاه، دپارتمان و سابقه کار، الزامات موقعیتی نیز از شرایط زمینه‌ای فساد دانشگاهی به شمار می‌روند. در مقابل، کنشگران دانشگاهی از استراتژی‌هایی مثل بیگاری از دانشجو، سکوت عامدانه، باج‌دهی دوسویه، برون‌سپاری، گروکشی و همکاری راهبردی استفاده می‌کنند. پیامدهای فساد دانشگاهی نیز، کالایی شدن علم، شکل‌گیری پرولتاریای دانشگاهی، الیناسیون، دوگانگی درونی، افول اعتبار و اعتماد به دانشگاه و نهادینه شدن فساد در جامعه است. بر اساس نتایج می‌توان گفت فساد دانشگاهی همچون یک سکه دو رو عمل می‌کند که از یک طرف برای ساختار و کنشگر یک بازی دوسربرد و از طرف دیگر برای آن‌ها یک بازی دوسرپاخت است.

واژگان کلیدی: فساد دانشگاهی، کالایی شدن علم، پرولتاریای دانشگاهی، دانشگاه یاسوج.

تأثیر سازوکار و روش‌های سازمان بازرسی کل کشور در پیشگیری از فساد اداری و اقتصادی

احسان سهرابی^۱

چکیده

مقابله با فساد به‌عنوان یکی از ضروریات حکمرانی و تضمین سلامت آن محسوب می‌شود که همواره مورد تأکید جوامع قرار دارد. اجرای صحیح و درست قوانین و مقررات و تنظیم رویه‌های مناسب و کارآمد در دستگاه‌ها و نهادهای متولی امور در تحقق این هدف، مهم و اساسی بوده و از این‌رو نظارت بر حسن اجرای قوانین امری ضروری است. در نظام جمهوری اسلامی ایران نظارت بر حسن اجرای قوانین به‌عنوان حق و وظیفه قانونی قوه قضائیه به رسمیت شناخته شده که سازمان بازرسی کل کشور عهده‌دار آن می‌باشد. این سازمان به‌دلیل دامنه گسترده صلاحیت قانونی در نظارت و بازرسی نسبت به نهادهای سراسر کشور و همه دستگاه‌هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه یا سهام آن متعلق به دولت بوده و یا دولت به نحوی از انحاء بر آن نظارت یا به آن کمک می‌کند، دسترسی مناسبی به اطلاعات و نحوه کارکرد، سازوکار و رویه‌های دستگاه‌ها

۱ - قاضی دادگستری

و نهادها دارد و از سوی دیگر با حق اعمال نظارت و بازرسی مستمر نسبت به همه اقدامات و در کلیه مراحل فرآیندهای اداری اعمال دستگاه‌های اجرائی که مطابق قانون نظارت و بازرسی از آنها ضروری شناخته شده، به‌عنوان یک مرجع رسمی و تخصصی می‌تواند در کشف فساد و زمینه‌های بروز آن، برخورد با مفسدان و شناخت شیوه‌های جلوگیری و پیشگیری از فساد نقش مؤثری در سلامت اداری و اقتصادی داشته باشد. براساس قانون، سازمان بازرسی کل کشور برای ایفای نقش خود عهده‌دار اعمال روش‌ها و سازوکارهایی است که هر کدام می‌تواند در تحقق هدف، آثار متفاوتی در برخورد با مفسدان و کاهش زمینه‌های ایجاد فساد و جلوگیری از بروز فساد داشته باشد. برخورد و مجازات مفسدان لزوماً به کاهش بروز فساد منجر نمی‌شود اما کاهش میزان فساد اداری و اقتصادی در جوامع نشانگر سطح سلامت آن است که مستلزم شناسایی زمینه‌های فساد و پیشگیری از به‌روز آن می‌باشد. اثربخشی شیوه‌های اعمال نظارت و بازرسی از سوی سازمان بازرسی کل کشور در تحقق پیشگیری از بروز فساد محل تأمل بوده و همین امر محور و موضوع این پژوهش خواهد بود.

واژگان کلیدی: قانون اساسی، پیشگیری از فساد، سازمان بازرسی، سلامت اداری.

شیوه‌های تضمین حق اعتراض کارکنان در اداره، به مثابه ابزار پیشگیری از فساد اداری

سید محمد میرلوحی^۱

چکیده

اعتراض مسالمت‌آمیز - به عنوان یکی از توابع آزادی بیان - در نظام‌های حقوقی مختلف، مورد حمایت قانون‌گذاران قرار گرفته، حدود و ثغور قانونی آن تعیین شده است. یکی از حقوق کارکنان ادارات دولتی و خصوصی - اعم از کارگران و کارمندان - حق بر بیان اعتراضات خود است. کارکنان ممکن است برای اظهار اعتراض خود، به راه‌های بسیاری متوسل شوند که از جمله آن‌ها می‌توان به اعتصاب، تجمع (گردهم‌آیی)، انتقاد شفاهی و کتبی به مافوق، تشکیل سندیکا (اتحادیه/ انجمن صنفی) و مراجعه به مراجع صالح قضایی اشاره کرد. هر یک از موارد مذکور، نیازمند تدقیق و تبیین ظرایف حقوقی است. مسئله‌ی اصلی مقاله حاضر که با روش تحقیق توصیفی- تحلیلی نگارش یافته، معرفی اجمالی شیوه‌هایی است که

۱ - پژوهشگر دکتری حقوق عمومی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
s.m.mirlohy@gmail.com

تضمین‌کننده حق اعتراض کارکنان از منظر نظام‌های حقوقی و نیز استانداردهای سازمان جهانی کار (I.L.O) می‌باشد تا بدین وسیله، از رهگذر پاسخگو نمودن مقامات و مسئولان در سطوح مختلف در برابر تصمیمات و اقدامات خود، سلامت اداری ارتقا یابد و از وقوع برخی فسادهای اداری جلوگیری شود.

واژگان کلیدی: حق اعتراض، اداره، کارکنان، فساد اداری، حقوق اداری.

بررسی مدیریت تعارض منافع ناشی از تعدد مشاغل؛ با تأکید بر نظام حقوقی حاکم بر وضعیت اشتغال ثانویه در ارتباط با شغل دولتی

محمد حمید شهریور^۱

محمد طاهر صفرزاده^۲

چکیده

«اشتغال ثانویه»، «فعالیت فراشغلی» و «فعالیت‌های دوگانه» در ادبیات بین‌المللی تعارض منافع، اصطلاح‌های متعددی هستند که برای وضعیت تعارض منافع ناشی از تعدد شغل پیش‌بینی شده است.

در این مقاله برآمدیم تا این موضوع مورد بررسی قرار گیرد که نظام حقوقی حاکم بر وضعیت اشتغال ثانویه در ارتباط با شغل دولتی اشخاص در چه وضعیتی قرار دارد و چه چالش‌ها و خلأهایی این نظم را تحدید

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

mshahrivar78@gmail.com

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران. tahersafarzadeh@gmail.com

می‌نماید؛ از این رو با بهره از منابع کتاب‌خانه‌ای و استفاده از روش توصیفی-تحلیلی در پی پاسخ به این پرسش اصلی برآییم که «آیا در نظام حقوقی - قانونی ایران، در جهت مدیریت تعارض منافع ناشی از تعدد مشاغل دولتی، پیش‌بینی صورت پذیرفته است؟»؛ از این رو به منظور پاسخ به این پرسش اصلی در اثنای مقاله به مفهوم شناسی تعارض منافع، تعدد شغل و گونه شناسی تعارض منافع حاصل از تعدد شغل دولتی پرداخته شده است و در نهایت با بررسی قوانین و مقررات متعدد در پی کاوش راهکارهای مدیریت دو فرض اساسی از این مسئله برآمدیم. از نتایج این مقاله می‌توان به فهم نظام حقوقی و قانونی حاکم بر کنترل وضعیت تعارض منافع ناشی از تعدد مشاغل دولتی و راهکارهایی در جهت حل چالش‌های این حوزه اشاره داشت.

واژگان کلیدی: تعارض منافع، تعدد مشاغل، اشتغال ثانویه، فعالیت فراشغلی، اصل ۱۴۱ قانون اساسی.

فساد ناشی از ناشایست‌گماری در مناصب حقوقی

محمد آدمی^۱

چکیده

شایسته‌سالاری از مهمترین ابزارهای تامین سلامت اداری است به‌ویژه در منصب مدیریت حقوقی دستگاه‌های اجرایی که ضامن اجرای اصل حاکمیت قانون، نظام قضایی عادلانه و حقوق شهروندی است. با این وجود علی‌رغم آنکه هیچ قانونی جهت منع به‌کارگیری افراد غیرحقوقی در سمت‌های حقوقی اعم از کارشناسی و مدیریت وجود ندارد شاهد آن هستیم که معاونین حقوقی و مدیران کل حقوقی بسیاری از دستگاه‌ها، اساساً هیچ تخصص و مدرک مرتبط حقوقی ندارند و این امر نه تنها موجبات اقدامات و تصمیمات نسنجیده و غیرقانونی را فراهم می‌کند که بعضاً دلالت بر وجود روابط عمیق ناسالم انتصاب یا ترجیح لابی‌گری در مراجع قضایی و تقنینی دارد. بنابراین نگارنده ضمن اینکه به علت و عوارض ناشایست‌گماری در مناصب حقوقی می‌پردازد، پیشنهاد می‌کند تا

۱ - دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.

وفق بند «۱۰» اصل سوم مبنی بر استقرار نظام اداری صحیح، همانند بسیاری از کشورهای پیشرو در نظام اداری سالم و خوب (Good Administration)، علاوه بر ایجاد کمیسیون شایسته‌سالاری و نظارت بر انتصابات با اختیار تعلیق و الغای انتصابات غیرموجه، این قاعده وضع شود که «هرگونه انتصاب افراد غیرحقوقی در پست‌های حقوقی ملغی، و انتصاب‌کننده با مسئولیت کیفری، حقوقی و اداری ناشی از تضييع بيت‌المال و تصرف در وجوه عمومی مواجه می‌گردد.»

واژگان کلیدی: مدیریت حقوقی، فساد، انتصاب، شایسته‌سالاری.

دعوای عدم صلاحیت در حقوق اداری ایران و فرانسه؛ مطالعه موردی ایجاد شرکت های تجاری غیرقانونی توسط دستگاه های اجرایی

محمد احمدی^۱

چکیده

صلاحیت، در معنای عام اقتدار و در معنای خاص تر، تکلیف و اختیاری است که به موجب قانون، برای مرجع یا مقام عمومی جهت انجام عملی خاص تعیین گردیده است. در حقوق عمومی اصل بر عدم صلاحیت است. صلاحیت در حقوق عمومی برای حفظ منافع عمومی جامعه اتخاذ شده است. قانونی بودن، الزامی بودن در محدوده قانون بودن صلاحیت از جمله مهمترین ویژگی های اصل صلاحیت است. صلاحیت وقتی تخییری است که مامور دولت در مقابل امور معینی، حق اتخاذ تصمیم داشته باشند و زمانی تکلیفی است که مقام اداری توانایی انتخاب بین گزینه های متعدد را نداشته باشد و قانون از قبل شرایط مساله و تکلیف مقام اداری را تعیین کرده باشد. در خصوص اصل عدم صلاحیت در نظام حقوقی جمهوری اسلامی، شورای

۱ - دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق عمومی و قاضی دادگاه.

نگهبان با نظرات تفسیری و نظارتی این اصل را مورد کنترل قرار داده است تا از آن تخطی نشود. در نظام حقوق اداری و اساسی فرانسه اصل صلاحیت تعریفها و آثار خاص خود را دارد. در حقوق فرانسه، صلاحیت اختیاری به مفهوم ارزیابی موقعیتی است که اداره باید در آن تصمیم‌گیری کند و رابطه‌ای میان تصمیمات اداری و زمینه‌های واقعی آن است. دعوایی که در راستای اصل عدم صلاحیت در نظام حقوق اداری فرانسه مطرح می‌شود دعوای «تخطی از صلاحیت» و در نظام حقوقی ایران دعوای «عدم صلاحیت» نامیده می‌شود. با این وجود در نظام حقوقی ایران، دعوای عدم صلاحیت آنگونه که باید نزد مراجع قضائی موثر واقع نمی‌شود در حالی که بخش عمده‌ای از مفاسد اقتصادی - اداری بویژه ایجاد شرکت‌های تجاری توسط دستگاه‌های اجرایی و بانک‌های دولتی برای عدم اجرای الزامات قانونی خارج از صلاحیتشان، واقع می‌گردد.

واژگان کلیدی: دعوای «تخطی از صلاحیت»، دعوای «عدم صلاحیت»، شرکت تجاری، فساد.

مشکلات روش شناختی شاخص ادراک فساد و امکان بهبود نمره ایران

سعید هراسانی^۱

چکیده

شاخص ادراک فساد یکی از مهم‌ترین شاخص‌های مرتبط با فساد در سطح جهانی است. این شاخص که از سال ۱۹۹۵ منتشر می‌شود یکی از عوامل اصلی برجسته‌سازی موضوع فساد در فضای بین‌المللی و ملی بوده است. شاخص ادراک فساد علاوه بر پیامدهایی که در سطح ملی بر موضوعاتی چون سرمایه اجتماعی دارد، در سطح بین‌المللی تأثیری چشم‌گیر بر انگیزه سرمایه‌گذاران می‌گذارد. با تمام اهمیتی که این شاخص دارا است، می‌توان مشکلات روش شناختی غیرقابل چشم‌پوشی‌ای را برای آن فهرست کرد. این مقاله با بررسی روش سنجش شاخص ادراک فساد از یکسو و مطالعه پژوهش‌های انجام شده درباره آن از سوی دیگر هفت مشکل روش شناختی این شاخص را به خصوص از منظر تحلیل نمره و رتبه کشورها

۱ - پژوهشگر مرکز توانمندسازی حاکمیت و جامعه جهاد دانشگاهی.

Saeidharasani@gmial.com

در فضای عمومی مورد بررسی قرار می‌دهد. بررسی روش تدارک این شاخص و اشراف به سوءتعبیرهای متداول از آن اجازه می‌دهد تا بتوان راهکارهایی را برای بهبود وضعیت ایران در شاخص ادراک فساد در نظر گرفت. جدای از بررسی امکان بهبود رتبه ایران در این شاخص، توجه به مشکلات روش‌شناختی و طراحی گزینه‌های بدیل امکان شکستن تصویر ایران در سطح جهانی را به وجود می‌آورد. به زبان ساده، در خلأ هیچ نوع داده‌ای به جز داده‌های شاخص ادراک فساد، تنها روایت تصویرساز از ایران همین شاخص خواهد بود.

واژگان کلیدی: شاخص ادراک فساد، ایران، مشکلات روش‌شناختی، مبارزه با فساد.

فصل دوم:
سازوکارهای مردم نهاد مبارزه
با فساد

اثر حقوق بشر بر فرآیند مردمی سازی مبارزه با فساد اداری

رقیه سادات مومن^۱

ریحانه میرکی حسن آباد^۲

چکیده

فساد اداری یکی از مهمترین موانع توسعه و پیشرفت کشورها است که باعث آسیب‌های جدی به حقوق و منافع مردم میشود. مبارزه با فساد اداری نیازمند همکاری و مشارکت همه اقشار جامعه است. حقوق بشر شامل آزادی‌های بنیادین شهروندان مانند آزادی عقیده و بیان، آزادی دسترسی به اطلاعات، آزادی تشکیل جمعیت‌ها و سازمان‌های مدنی و آزادی مشارکت در امور عمومی است. این حقوق میتوانند باعث افزایش آگاهی، نظارت و فشار عمومی برای پیشگیری و مبارزه با فساد اداری شوند. برای تضمین این حقوق، لازم است که دولت به اصلاح قوانین و مقررات موجود و تطبیق آنها با

۱ - عضو هیأت علمی گروه حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام (پردیس خاوران)، تهران، ایران. sadatmomen@isu.ac.ir

۲ - دانشجوی حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام (پردیس خاوران)، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

reyhanehmiraki@isuw.ac.ir

استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر پرداخته و با حمایت از جامعه مدنی موجبات ارتقای فرهنگ مشارکتی و مسئولیت‌پذیری در میان مردم را فراهم آورد. فلذا فراهم آوردن زمینه‌های رشد و افزایش تاثیرگذاری حقوق بشر از طرق ایجاد شفافیت و پاسخگویی در نظام اداری و ارائه خدمات عمومی به صورت کارآمد و کیفی و همچنین تقویت نهادهای نظارتی و قضایی و اعطای اختیارات لازم به آنها برای برخورد با فساد اداری؛ موجب کاهش فساد اداری می‌شود. این مقاله با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی به بررسی تاثیر حقوق بشر بر فرآیند مردمی‌سازی مبارزه با فساد اداری می‌پردازد و نتیجه می‌گیرد که در این حوزه خلأ قانونی وجود دارد فلذا نگارنده متن پیشنهادی تقنینی خود را در این اثر مذکور داشته است.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، فساد اداری، مردمی‌سازی، حقوق شهروندان.

آسیب‌شناسی قانون حمایت از گزارش‌گران فساد در پرتو الزامات حقوقی پیشگیری و مقابله با فساد

مصطفی منصوریان^۱

چکیده

قانون حمایت از گزارش‌گران فساد با هدف پیشگیری و مقابله با فساد و تشویق و حفاظت از افشاگران فساد پس از کش و قوس‌های فراوان به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. تشریفات حمایتی نظیر حفظ هویت، امنیت و حریم خصوصی افشاگران فساد، ارائه حمایت‌های قانونی و روانشناختی به افشاگران و توجیه اقتصادی برای گزارش فعالیت‌های مشکوک؛ ممنوعیت تعقیب افشاگران فساد؛ طراحی تشریفات کارآمد در افشا و ارسال گزارش‌های فساد؛ پیش‌بینی مجازات‌های متناسب برای مفسدان؛ تعیین یک مرکزیت عالی برای مرجعیت و مدیریت موضوع؛ طراحی نظام جبرانی قوی در فرض بروز خسارت‌ها یا ایراد آسیب‌های روانی و تدبیر نظام نظارت و ارزیابی مؤثر بر عملکرد مقامات و نهادهای مسئول از جمله

۱ - عضو هیأت علمی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران

مهمترین الزامات ناظر در حوزه پیشگیری و مقابله با فساد و حمایت‌گری از افشاگران فساد است. این مقاله در نظر دارد با رویکرد توصیفی - تحلیلی با امعان نظر بر بایسته‌های فوق به ارزیابی و آسیب‌شناسی قانون جدیدالتصویب حمایت از گزارشگران فساد بپردازد. در این رابطه به نظر می‌رسد که هرچند با تصویب قانون مزبور گام بسیار بزرگی در این حوزه برداشته شده است اما همچنان نقاط ضعف و چالش‌هایی نیز وجود دارد که مستلزم تمهیدات کافی در اصلاحات آتی قانون است.

واژگان کلیدی: افشای فساد، حمایت از افشاگران فساد، مقابله با فساد، گزارشگری فساد، پیشگیری از فساد.

مطالعه تطبیقی سازوکار حمایت از گزارشگران فساد در نظام حقوقی ایران و آمریکا

سید محمد حمید حسینی یزدی^۱

چکیده

یکی از جدی ترین مسائلی که هر نظام سیاسی با آن دست و پنجه نرم می کند، ترجیح منافع شخصی و گروهی بر منافع جمعی و اداری توسط متصدیان مشاغل عمومی و اداری است. نتیجه این ترجیح چیزی جز فساد اداری نیست. پدیده فساد اداری باعث هدررفت منابع، کاهش بهره وری و از بین رفتن سرمایه اجتماعی دولت می شود و از همین روست که کشورهای مختلف دنیا مبارزه با آن را چه به صورت پیشگیرانه و چه به صورت تنبیهی و جرم انگارانه سرلوحه عمل خویش قرار داده اند و در این راه روش های مختلفی بهره می برند. یکی از روش هایی که در امر مبارزه با فساد اداری مورد توجه کشورهای مختلف بوده است، توجه به ظرفیت شهروندان و افراد

۱ - دانش آموخته دکتری حقوق عمومی و مدرس دانشگاه.

h.hosseiniyazdi@gmail.com

جامعه در کشف فساد در نظام اداری و گزارش آن به مراجع ذیصلاح است. جهت تحقق کامل این ظرفیت حمایت و صیانت از کاشفان و گزارشگران فساد در برابر تعرضات احتمالی مفسدین و در نظر گرفتن تشویق‌های مالی و غیرمالی ضروری است. در نظام حقوقی ایران نیز قانونگذار ظرفیت استفاده از گزارشگران را مدنظر داشته و احکامی را در قانون ارتقای سلامت نظام اداری و متعاقبا در قانون جدیدالتصویب حمایت از گزارشگران فساد وضع کرده که شامل احکامی هم در امر حمایت و صیانت و هم در امر تشویق است. در این مقاله ضمن بررسی سازوکارهای پیش بینی شده در نظام حقوقی ایران در این زمینه، نظام حقوقی آمریکا نیز مورد مطالعه قرار گرفته و تلاش می‌گردد تا از این رهگذر پیشنهادهاتی جهت اصلاح قوانین موردعمل ارائه گردد.

واژگان کلیدی: مبارزه با فساد اداری، گزارشگران فساد، نظام حقوقی ایران، نظام حقوقی آمریکا.

حمایت از گزارشگری به مثابه راهکار مردمی سازی مبارزه با فساد و حفظ حقوق شهروندی

مینا اکبری^۱

چکیده

گزارشگری فساد که توسط افراد یا سازمان‌ها انجام می‌شود تا موارد فساد، تخلفات، یا عدم انطباق اقدامات با قوانین و مقررات را شناسایی و اطلاعات مرتبط را به نهادهای مربوط برساند به تحقیقات و پیگیری‌های قانونی در مسیر مبارزه با فساد کمک می‌کند. این فعالیت در تقویت شفافیت، افزایش اعتماد عمومی و اصلاح سیستم‌ها و سازمان‌ها نقش بسزایی ایفا می‌کند. در سال‌های اخیر گزارشگری فساد در ایران نیز به عنوان یکی از راهکارهای مردمی شناسایی مصادیق فساد و مقابله با آن مطرح شده است و در همین رابطه قانون حمایت از گزارشگران فساد (۱۴۰۲) نیز به تصویب رسیده است. این پژوهش به روش توصیفی و تحلیلی و با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای به دنبال پاسخ به این پرسش بود که کارآمدی نظام گزارشگری فساد در کشور نیازمند طی چه مراحل و حمایت‌هایی است تا بتواند به مقصود اصلی خود یعنی

۱ - عضو هیأت علمی پژوهشگاه قوه قضائیه، تهران، ایران.

Minaakbari@jri.ac.ir

به حداقل رساندن مصادیق فساد نائل گردد؟ بر این اساس مشخص گردید در کنار تدوین قوانین حمایتی که حقوق گزارش دهندگان فساد را تضمین کرده و از انتقام جویی جلوگیری نماید؛ ایجاد محیط اطمینان آور و ترویج فرهنگ حمایتی در سازمان که گزارش دهندگان احساس اطمینان و امنیت کنند؛ ایجاد کانال‌های امن گزارشگری و فراهم کردن مکانیسم‌های ایمن و محرمانه برای گزارش از طریق سیستم‌های آنلاین، خطوط تلفنی اختصاصی یا ایمیل‌های خاص؛ حمایت رسانه‌ها و سازمان‌های جامعه مدنی از گزارش دهندگان و افشای موارد فساد؛ ارائه مشوق‌های مالی یا غیرمالی به گزارش دهندگان به عنوان انگیزه برای افشای فساد؛ توسعه سیاست‌های شفافیت در سازمان‌ها که افشای اطلاعات مرتبط با فساد را ترویج کند؛ اطمینان از پیگیری عدالت‌محور و مستندسازی فرآیند رسیدگی به گزارش‌های فساد توسط نظام قضایی؛ ترویج مشارکت مستقیم مدیران در ایجاد فرهنگ شفافیت و حمایت از گزارش دهندگان؛ و در نهایت تشویق به همکاری بین‌المللی در زمینه حمایت از گزارشگران و ایجاد ساختارهایی که این همکاری‌ها را تسهیل کنند از جمله مؤلفه‌های مهم در توسعه گزارشگری فساد و کاهش مصادیق فساد دولتی محسوب می‌شود.

واژگان کلیدی: گزارشگری، سوت زنی، نظارت مردمی، فساد، شفافیت.

سوت زنی در کشف فساد اداری توسط سازمان بازرسی در دستگاه‌های دولتی ایران

یاسمن سعیدی^۱

چکیده

نظام اداری سالم در پرتو حاکمیت قانون شکل می‌گیرد و باید برای اجرای قوانین، ضمانت اجرای کافی پیش‌بینی گردد و نظارت و بازرسی مستمر بر آن انجام شود. نظارت از طریق سلسله مراتب اداری از کارآمدترین شیوه‌های نظارتی می‌باشد اما به دلیل گستردگی زیاد و عدم محدود شدن آن به قوانین و مقررات می‌تواند عاملی در جهت استبداد اداری و بروکراسی اداری قلمداد شود. لذا هدف پژوهش حاضر بررسی آمبودسمن و شناخت اینترناسیونالیسمی وظایف و عملکرد این نهاد با مرجع هم عرض آن در ایران است که به روش توصیفی - تحلیلی به نگارش درآمده و یافته‌های پژوهش حاکی از آن دارد که این نهاد به منظور بالا بردن ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی

۱ - استادیار گروه فقه و مبانی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. dr.yasamansaeedi@gmail.com

کشور، گسترش عدل و مردم سالاری، جلوگیری از فساد و تخلفات اداری، ارتقای سطح عملکرد و رفتار مناسب کارگزاران، کشف و ریشه یابی مشکلات و ارائه راه حل‌های اصلاحی که در هر کشور برای این مرجع پیش‌بینی گردیده به بازرسی از گزارشات و شکایات نسبت به هرگونه فعل یا ترک فعل خارج از مقررات و یا رفتارهای نامناسب که در نتیجه سوءمدیریت در ارگان‌های دولتی بوجود آمده می‌پردازد و تا به نتیجه رسیدن آن فرآیند را پیگیری و به افکار عمومی اعلام می‌دارد.

واژگان کلیدی: سوت‌زنی در کشف فساد اداری، حقوق شهروندی، آنبودسمن، سازمان بازرسی کل کشور.

استفاده از ظرفیت‌های شهروندان در مبارزه با فساد اداری با توجه به سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغی رهبری

وحید حسن پور^۱

چکیده

از آنجایی که علل و عوامل بروز فساد اداری متفاوت بوده، روش‌های مبارزه و مقابله با آن نیز با توجه به ساختارهای اداری و ابزارهای مورد استفاده در هر دولت متفاوت خواهد بود و اکثر این روش‌ها و رفتارهای مبارزاتی با فساد اداری به رویکردها و میزان اهمیت مقابله با این نوع فساد و تخلفات در میان قانون‌گذاران، مجریان و سایر لایه‌های نظام سیاسی وابسته است. البته مبارزه با فساد اداری دارای سابقه طولانی است، یکی از جدیدترین این روش‌ها استفاده از ظرفیت‌های شهروندان در جهت پیشگیری، مقابله و مبارزه با آن است. در بندهای ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۴ و ۲۵ سیاست‌های کلی نظام اداری ابلاغی رهبری،

۱ - دانشجوی دکترای حقوق عمومی.
hassanpour.vahid1@gmail.com

«تکالیف شهروندان در برابر نظام اداری، استفاده از ظرفیت‌های مردمی در نظام اداری، اشاعه فرهنگ مسئولیت‌پذیری اداری و اجتماعی، ارتقای سلامت نظام اداری با بهره‌گیری از امکانت فرهنگی و به کارگیری نظام موثر پیشگیری و برخورد با تخلفات و کارآمدسازی و هماهنگی ساختارها و شیوه‌های نظارت و کنترل در نظام اداری» بیان شده و از بندهای فوق‌الذکر می‌توان این روش مبارزه با فساد اداری را استخراج نمود. مستفاد از ادبیات موجود، این نکته حاصل می‌گردد که؛ این نوع مبارزه با فساد و به وسیله‌ی شهروندان، کارآمد بوده و در نهایت می‌تواند منجر به کاهش میزان فساد اداری شود. در این مسیر، بندهای سیاست ابلاغی، قوانین ناشی از آن، سایر قوانین و مقررات نظیر حمایت از افشاگران فساد و شکل‌گیری مفهوم جدید حمایت از سوت زنی در نظام حقوق اداری، نشان می‌دهد؛ چنانچه ظرفیت شهروندان توسط قوای سه‌گانه و ساختارهای سازمان‌های مربوط مبارزه با فساد اداری به رسمیت شناخته شود، گام‌های موثری در زمینه نقش‌آفرینی شهروندان در راستای مبارزه با فساد اداری برداشته خواهد شد.

واژگان کلیدی: فساد اداری، مبارزه با فساد، شهروندان، سیاست‌های کلی نظام اداری.

راهکارهای حقوقی در مواجهه با فساد مسئولان

علی تقی نژاد^۱

چکیده

مبارزه با فساد، مجاهدت در راه رسیدن به رفاه و آزادی مشروع شهروندان و نوعی حمایت از طبقات ضعیف جامعه است. جهاد اکبر در ساحت اجتماعی، کنش و واکنش معقولانه، منطقی و در چهارچوب قانون در مقابل زدو بندهای مرسوم اشتباه است. مبارزه با فساد، وجهه‌ی دیگری از احترام به حاکمیت قانون در کشور است. گاهی مبادی فساد از داخل حکومت، ریشه‌دار بوده و برای از بین بردن آن باید مسئولین حکومت، اقدام فعال، هوشمندانه و قابل قبولی ارائه کنند. در این مقاله در پاسخ به این سؤال مبنی بر اینکه «راهکارهای حقوقی در مواجهه با فساد مسئولان چیست؟» با روش توصیفی - تحلیلی بدان پرداخته می‌شود. به نظر می‌رسد یکی از نتیجه‌های ترک فعل یا فعل مجرمانه توسط مسئولان، ظهور و بروز انواع فسادهای موجود در

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قم، ایران؛ کارشناس اداره قوانین شورای نگهبان.

Shahed1368@gmail.com

کشور است. برخی به جهت دورزدن قوانین، راه فساد را در نظر می‌گیرند و برخی نیز قانون دانان قانون شکنی هستند که پیچ و خم‌های نفوذ در دستگاه‌ها، اعمال قدرت بر مدیران، تصمیم‌سازی در مسائل اولویت‌دار کشور و به حرکت درآوردن وضعیت موجود، آن هم برخلاف اقتضای مملکت را سرلوحه‌ی کار خویش پنداشته‌اند. با این وجود، اهمال و سستی در راه مبارزه با انواع فسادها، می‌تواند منجر به پیشرفت در تخریب وجهه‌ی مقدس جمهوری اسلامی گردد و در نتیجه، حکمرانی مطلوب نیز ظهور نخواهد یافت. لذا نظارت دقیق مردمی همراه با گزارش‌ها و مستندسازی، ایجاد تشکیلات حقوقی توسط حلقه‌های میانی جهت رصد و پایش وظایف و تکالیف مسئولان و حمایت ویژه از نگهبانان وضعیت جامعه با توجه به «قانون حمایت از گزارشگران فساد» می‌تواند از جمله راهکارهای حقوقی مبارزه با فساد مسئولان تلقی گردد.

واژگان کلیدی: فساد، نفوذ، اعمال قدرت، قانون شکنی، حکمرانی مطلوب.

مقایسه سوت زنی و بینة الحسبه

حسین زمانیان^۱

حسین عزیزی^۲

چکیده

در مجامع علمی و اجرایی غرب، یکی از ایده‌های حکمرانی خوب سوت‌زنی یا افشاگری علیه فساد است. امروزه بسیاری از اندیشمندان معتقد هستند که مبارزه با فساد مستلزم مداخله جامعه مدنی از جمله رسانه‌ها، دانشگاه‌ها و عموم مردم است. با مشارکت مردم و سازمان‌های غیردولتی در فرایند کشف و تعقیب جرم، ضمن برقراری اعتماد لازم میان عموم مردم و دستگاه قضایی، زمینه فراهم شدن امنیت عمومی نیز فراهم می‌شود. از سوی دیگر توجه به ضوابط شرعی این مساله امری ضروری است. در این سیاهه، سعی شده است بین سوت‌زنی و عنوان بینة الحسبه که در سنت فقهی

۱ - دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. hosseinisu93@gmail.com

۲ - دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشگاه امام حسین علیه السلام، تهران، ایران. hn.azizi77@gmail.com

در کتاب الشهادات مطرح شده مقارنه کرد و با روش اجتهادی و توجه به سنت فقهی این مفهوم مدیریتی را بازخوانی کرد. بینة الحسبه به معنای شهادتی است که شهود، بدوا و تبرعا بدون آن که دادگاه او را احضار کند اقامه کند. برخی از فقها در جواز و مشروعیت این عمل تشکیک نموده اند که در این نوشته سعی شده است ابتدا مشروعیت آن اثبات و سپس به بیان ضوابط و مقارنه آن با سوت زنی پرداخته شود.

واژگان کلیدی: بینة الحسبه، سوت زنی، افشاگری علیه فساد، امر به معروف و نهی از منکر.

بررسی مبارزه با فساد اداری در پرتو امر به معروف و نهی از منکر

مسعود حسن آبادی^۱

چکیده

فساد و ناهنجاری، از مهمترین عوامل ناکارآمدی هر نظام محسوب شده و می تواند در جهات مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، اداری و... محقق شده و باعث تباهی جامعه گردد. بنابراین ضرورت مبارزه با این آفت خطرناک برای کسی پوشیده نمی باشد. یکی از جلوه های مهم فساد در نظام حقوقی ایران، فساد اداری است که می توان تحقق آن را توسط کلیه مقامات اداری در سطوح مختلف متصور شد و در راستای مبارزه و ریشه کنی آن از کلیه سازوکارها و ظرفیت های حقوقی جامعه استفاده نمود. چراکه از یک سو مردم بیشترین ارتباط را با نظام اداری کشور داشته و از طرف دیگر فساد اداری باعث از بین رفتن اعتماد مردم جامعه به عنوان مهمترین سرمایه زمامداران می گردد.

۱ - دانش آموخته دکترای حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
m.hasanabady@gmail.com

یکی از بزرگترین ظرفیت های موجود در نظام حقوقی ایران اصل هشتم قانون اساسی است که مبتنی بر شرع اسلام نگارش یافته و در آن امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان وظیفه ای همگانی در نظر گرفته است. در راستای تبیین کارکرد این فریضه مهم اسلامی - حقوقی در جهت از بین بردن فساد اداری، بررسی ها با روش تحقیق توصیفی - تحلیلی نشان داد پس از تبیین مفهوم درست "معروف" و "منکر" در اسلام و قوانین ایران، باید مجاری اجرای این اصل توسط دولت و مردم شناخته و از آنها در کاهش فساد اداری استفاده نمود. در سطح زمامداران رهبری مستقیماً یا از طریق ائمه جمعه می تواند کارگزاران را مورد نصیحت و امر به معروف و نهی از منکر قرار دهد. مردم نیز از طرق مختلف مانند احزاب، راهپیمایی ها، مطبوعات و حتی ایجاد سازوکارهای تخصصی مانند امکان سنجی دریافت انتقادات و پیشنهادهای صاحب نظران و متخصصان در زمینه وضع یا اصلاح قوانین و هنجارهای الزام آور حقوقی در زمینه نظام اداری، می توانند به مبارزه با فساد اداری پرداخته و باعث کاهش امکان فساد در میان مقامات اداری شوند.

واژگان کلیدی: امر به معروف، فساد اداری، دولت، نظارت مردم.

بررسی زمینه‌ی فقهی تشویق گزارش‌گران فساد اداری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران

محمد جواد مطیعی^۱

چکیده

براساس بند الف ماده ی ۲۶ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، اشخاصی که موفق به شناسایی، کشف و معرفی متخلفین مذکور در این قانون شوند، مشروط بر اثبات تخلف یا جرم در مراجع صالح، مورد تشویق قرار می‌گیرند. این حکم می‌تواند راهکاری برای تحقق یافتن امر به معروف و نهی از منکر موضوع اصل ۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در بالاترین مرتبه ی آن، نهی عملی، در این زمینه ی خاص تلقی گردد یا اساساً خارج از قلمرو امر به معروف و نهی از منکر و فقط راهکاری برای جلب مشارکت عموم اشخاص در حفظ نظام

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه علوم قضایی و خدمات

اداری، تهران، ایران. m.j.motiee@gmail.com

اداری تصور شود. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی انطباق یا عدم انطباق هر یک از این دو بر حکم مذکور می پردازد. این پژوهش با توجه به لزوم رعایت مراتب امر به معروف و نهی از منکر و نیز مشروط بودن وجوب امر به معروف و نهی از منکر بر اصرار مرتکب، اثبات می نماید که حکم این ماده از شمول مباحث امر به معروف و نهی از منکر، خارج بوده و مبتنی بر حفظ نظام است.

واژگان کلیدی: فساد، نظام اداری، امر به معروف و نهی از منکر، حفظ نظام، سوت زنی، حقوق ایران.

ارائه چارچوب معماری سامانه های پلتفرمی به منظور مردمی سازی مبارزه با فساد (مبتنی بر نقش سایر بازیگران اکوسیستم نظارت دیجیتال)

علیرضا مرادی^۱

مظاهر محمدیان^۲

چکیده

در دهه های اخیر، با پیشرفت فناوری و گسترش اینترنت، نظارت دیجیتال به عنوان یک ابزار قدرتمند در جامعه مدرن برای بررسی عملکرد و عدالت اجتماعی به شدت مورد توجه قرار گرفته است. این نوع نظارت، که به تازگی به عنوان اکوسیستم نظارت دیجیتال با محوریت مردم شناخته میشود، بر اساس استفاده از فناوریهای نوین و شبکه های اجتماعی برای جمع آوری، تجزیه و تحلیل و انتشار اطلاعات در مورد عملکرد نهادها و سازمانها بنا شده است. چارچوب پیشنهادی، به عنوان یک ساختار فراگیر و همگانی، به

۱ - دکتری تخصصی مدیریت منابع انسانی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
alirezamoradi@ut.ac.ir

۲ - کارشناسی ارشد مدیریت فناوری اطلاعات دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
mohamadian.m61@ut.ac.ir

همه افراد امکان می‌دهد تا در نقش ناظران و افشاگران فساد در بستر دیجیتال در جامعه خود عمل کنند. با این رویکرد، هر فرد میتواند اطلاعات مربوط به عملکرد نهادها و سازمانها را جمع آوری و به اشتراک بگذارد، و همچنین از طریق فناوری های نوین مثل اینترنت و شبکه های اجتماعی و از طریق سامانه های طراحی شده، این اطلاعات را به صورت عمومی در دسترس قرار دهد. چارچوب پیشنهادی اکوسیستم نظارت دیجیتال با محوریت مردم، بر اساس اصول شفافیت، مشارکت همگانی و مسئولیت پذیری اجتماعی توسعه یافته است. با این رویکرد، هدف اصلی این برنامه راهبردی، فراهم کردن یک بستر اثربخش برای ارتقاء شفافیت و توسعه عدالت در جامعه است. با این حال، این چارچوب همچنین نیازمند همکاری و هماهنگی بین افراد، سازمانها و نهادها و به زبانی دیگر؛ سایر بازیگران و نقش آفرینان اکوسیستم نظارت دیجیتال است تا بتواند به طور موثر عمل نمایند.

واژگان کلیدی: سامانه های پلتفرمی، مردمی سازی مبارزه با فساد، نظارت دیجیتال.

مشارکت مردم در مقابله با فساد اداری و اقتصادی؛ ضرورت‌ها و عرصه‌ها

محمد امینی زاده^۱

چکیده

فساد یک فعل غیراخلاقی، غیرقانونی و تقلب‌آمیز است که با هدف کسب منافع غیرمشروع به وسیله یک یا چند نفر انجام می‌شود و می‌توان آن را با کاربرد غیراخلاقی هر نوع امکانات عمومی (دولتی) برای کسب منافع شخصی، انحراف از امانت و درستی از طریق ارتشا یا تبانی، انجام فعلی مغایر قانون به منظور مساعدت به شخص ثالث در ازای دریافت وجه توسط کارکنان دولت تعریف نمود. فساد اداری یکی از بیماری‌های مزمن و در واقع کهنه‌ترین جراحی نظام اداری تلقی می‌شود، چراکه پدیده‌ای همزاد دولت است یعنی از هنگامی که فعالیت‌های بشر شکل سازمان یافته به خود گرفتند، فساد اداری نیز در نتیجه تعاملات درونی و تعامل با محیط از متن سازمان ظهور کرد. فساد پدیده‌ای بسیار گسترده‌تر از کلاهبرداری و دارای ماهیت چندوجهی است. فساد در نظام‌های اداری اغلب کشورها موجب آسیب‌رسانی جدی به توسعه و پیشرفت شده و در

۱ - مدیر گروه حقوق، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. M.amini@uk.ac.ir

کشورهای در حال توسعه مانند ایران اهمیت و مهارت و کنترل آن کاملاً برای سیاستمداران و مردم آنها واضح و آشکار گردیده است. یک از وجوه مهم مقابله با فساد، ورود و مشارکت مردم در این موضوع است. مشارکت مردم در مقابله با فساد اداری و اقتصادی دارای چند ضرورت اساسی است: ۱. فساد پدیده اجتماعی است: فساد ریشه در فرهنگ و ساختار جامعه دارد. مشارکت مردم به عنوان اعضای جامعه، می تواند به شکلی کلان و برنامه ریزی شده در ایجاد فرهنگ فسادستیزی مؤثر باشد. ۲. تقویت همکاری و هماهنگی: فساد پدیده پیچیده‌ای است که نیازمند هماهنگی بین دولتی، غیردولتی، و مردمی است. مشارکت مردم به تقویت توان و ظرفیت نهادهای مبارزه با فساد کمک می کند. ۳. تأثیرگذاری بر اجتماع: مشارکت مردم در مقابله با فساد می تواند به افزایش آگاهی عمومی در مورد این پدیده کمک کرده و حساسیت نسبت به آن را افزایش دهد. ۴. کاهش تبعات منفی فساد: فساد تأثیرات منفی زیادی بر جامعه دارد از جمله اتلاف منابع، کاهش اعتماد عمومی، و نابرابری اجتماعی. مشارکت مردم می تواند به کاهش این تبعات منفی کمک کند. ۵. شناسایی و برخورد با مفسدان: مردم به عنوان عوامل اصلی جامعه، می توانند نقش مهمی در شناسایی موارد فساد داشته باشند و از طریق اعلام

و گزارش اقدام به برخورد با مفسدان کنند. ۶. تشویق به اصلاحات سیستمی: مشارکت فعال مردم می‌تواند فشاری را بر سیستم اعمال کرده و به اصلاح قوانین و مقررات منجر شود، که در نهایت به ایجاد شفافیت و کاهش فساد کمک می‌کند. با این توجیحات، مشارکت مردم در مقابله با فساد اداری و اقتصادی به عنوان یک ابزار قدرتمند برای بهبود حکمرانی و ارتقاء جامعه مطرح می‌شود. مشارکت و حضور مردم در مقابله با فساد می‌تواند از طریق عرصه‌های مختلف صورت گیرد: ۱. سیاست: فعالیت در فرآیند سیاست، انتخابات محلی و ملی، و ارتقاء افراد شفاف و مبارز با فساد در مقامات عالی دولت. ۲. رسانه‌ها: حضور و فعالیت در رسانه‌ها برای افشای موارد فساد و تشویق به شفافیت در ادارات. ۳. تشکیل گروه‌های فعال مدنی: ایجاد و پیوستن به گروه‌ها و انجمن‌های مدنی جهت نظارت بر امور عمومی و افشای موارد فساد. ۴. مشارکت در فرآیند تصمیم‌گیری: شرکت فعال در جلسات شوراها و تصمیم‌گیری‌های محلی به عنوان راهی برای تأثیرگذاری مردم در سیاست‌گذاری. ۵. آموزش و افزایش آگاهی: ارتقای آگاهی مردم از مسائل فساد و آموزش‌های اخلاقی و حقوقی. ۶. استفاده از فناوری: استفاده از فناوری‌های اطلاعاتی برای افشای موارد فساد و افزایش شفافیت. ۷. ترویج اخلاقیات: ترویج

اخلاقیات در محیط‌های کاری و تربیت نسل‌های جوان به اخلاقیات قوی. ۸. حضور در تحقیقات و بررسی‌ها: مشارکت در تحقیقات مرتبط با موارد فساد و ارائه شواهد به مراجع ذی صلاح. ۹. استفاده از حقوق قانونی: اعمال حقوق و تقاضای شفافیت از سازمان‌ها و ادارات به عنوان راهی برای مقابله با فساد. ۱۰. اقدام اجتماعی: شرکت در اعتراضات و اقدامات اجتماعی برای اعلام مخالفت عمومی با فساد. هدف اصلی این پژوهش ضرورت مشارکت و نقش آفرینی مردم در مقابله با فساد اداری و اقتصادی و عرصه‌های نقش آفرینی مختلف مردم است.

واژگان کلیدی: مشارکت مردم، مردمی سازی، مقابله با فساد اداری، فساد اداری.

نقش مردم در پاسداری از ارزش های عدالت و مبارزه با فساد؛ در پرتوی دادرسی قانون اساسی

امیرمسعود جمشیدی^۱

چکیده

امروزه با توجه به افزایش آگاهی های مردم، تحولات جوامع گسترش فناوری اطلاعات و لزوم توجه به حقوق و آزادی های شهروندی اغلب کشورها برای تضمین این حقوق و تنظیم روابط میان شهروندان و نهادهای سیاسی به دادن نقش های ویژه به شهروندان جهت توسل به قانون اساسی و دسترسی به دادرسی اساسی اهتمام کرده اند. قبل از تشکیل جامعه سیاسی مفروض آنست که انسان ها در تدبیر امور خویش آزادی مطلق دارند اما آنها با انعقاد یک قرارداد اجتماعی بخشی از آزادی خود را به دستگاه سیاسی حاکم واگذار کنند. این حکومت موظف است حقوق بنیادین مردم را بدون هیچگونه تبعیضی رعایت کند و مانع آن شود تا روابط ناسالم،

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد پیوسته حقوق عمومی دانشگاه علوم قضایی، تهران، ایران. Jmshydy77@gmail.com

رانت، سوء استفاده از اختیارات، دست اندازی به خزانه و اموال عمومی رخ دهد. این وظیفه به ویژه مواردی که ناشی از قوانین ضعیف، مشتمل بر تبصره و استثنا و رانت است را شامل می شود و البته باید نگرهبانان قانون اساسی فرایندهای اختصاصی را طراحی کنند و مهمتر آنکه به مردم این امکان را دهند که نسبت به قوانین و مقررات یادشده طرح دعوا کنند و تا اصلاح و نسخ آن موارد به طور مستمر و منتج به نتیجه سریع پیگیری لازم را انجام دهند. این ظرفیت در نظام هایی که دادگاه قانون اساسی دارند یا از طریق غیرمتمرکز قضایی امکان دادرسی اساسی دارند بهتر تامین می شود. البته در برخی از کشورهای دارای شورای قانون اساسی که امکان طرح دعوا را به مردم داده اند همانند فرانسه تا حدودی قابل تحقق است. در این مقاله در پاسخ به این سوال که مردم چگونه می توانند برای تحقق عدالت و مبارزه با فساد از ظرفیت قانون اساسی و دادرسی اساسی استفاده کرد. روش تحقیق در این مقاله، توصیفی - تحلیلی است.

واژگان کلیدی: مردم، پاسداری از قانون اساسی، حقوق بنیادین، مبارزه با فساد، دادرسی اساسی، عدالت.

فصل سوم:

نقش سازوکارهای داده‌محور و هوشمند در مقابله با فساد

پیشگیری از فساد اداری و اقتصادی؛ با رویکرد تحلیلی قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی (مدام)

فرید محسنی^۱

چکیده

فساد اداری اقتصادی از جمله جرائم و معضلاتی است که همه دولتها در صدد مبارزه با آن میباشند. جرائم زیرگروه فساد اداری - اقتصادی از زمره جرائم یقه سفیدی است که از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار می باشد و با روشهای متنوعی ارتکاب مییابد. غالباً منشأ این گونه جرائم، سوء استفاده شخصی کارمندان از منابع عمومی و نیز بهره بردن از زوایای تاریک، مبهم و غیر شفاف امور اداری و رانت اطلاعاتی است. در مقابل، روش‌های مقابله و پیشگیری از آن از موضوعات مهمی است که همواره در کانون توجه دولتها قرار داشته است. اگرچه سیاست جنائی دولتها همواره در جهت مبارزه با

۱ - استاد دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران.

فساد اداری - اقتصادی بوده، ولی ابزارهای لازم برای اعمال این سیاست با توجه به توسعه فناوری اطلاعات بوده است. به این ترتیب که داده‌های ملی در صورتی که در اختیار شهروندان باشد آنها به کنشگری موثری در امور اجتماعی و اقتصادی پرداخته و درگیر فسادهای مختلف از جمله در قراردادهای اداری نمی‌شوند. نوشتار حاضر، ضمن تحلیل قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی (۱۴۰۱)، به نقد ابهام در نحوه نگهداری، پردازش، دسترسی، یکپارچه‌سازی، امنیت و بویژه تبادل و به اشتراک گذاری داده‌ها و اطلاعات می‌پردازد.

واژگان کلیدی: فساد اداری، فناوری اطلاعات، شفافیت، قانون مدام، جرم‌شناسی، پیشگیری.

الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول؛ گامی در مبارزه با فساد

حسین آئینه‌نگینی^۱

چکیده

فساد به عنوان پدیده شوم اجتماعی در صورت فراگیر شدن و عدم مبارزه با آن همچون موریانه‌ایی ساختار اجتماعی - سیاسی جامعه را خورده و ضمن بی اثر نمودن تلاش‌ها جهت رشد و توسعه کشور، سرمایه اجتماعی نظام‌ها که همان اعتماد عمومی است را مخدوش می‌نماید. نظر به اهمیت این موضوع در همه نظام‌ها سعی بر این است تا ضمن شناسایی زمینه‌های فسادزا، با این پدیده شوم مبارزه و آن را اصلاح نمایند. بررسی رویه‌های قضایی در نظام حقوقی ایران مبین این نتیجه بود که استفاده فراگیر از اسناد عادی در نقل و انتقال اموال و بصورت خاص اموال غیر منقول (املاک)

۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

h.negini@modares.ac.ir

یکی از مهم‌ترین زمینه‌های فسادزا محسوب می‌شود. بر این اساس اصلاح این فرایند به یکی از دغدغه‌های دولت تبدیل و در نهایت با پیگیری‌های صورت پذیرفته و فراز و فرودهای فراوان، علی‌رغم مخالفت‌های صورت گرفته، مصوبه الزام به ثبت رسمی معاملات امول غیرمنقول در سال ۱۴۰۲ به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام رسید. نظر به اهمیت این مصوبه در موضوع مبارزه با فساد و تأثیر عمیق آن بر نظام حقوقی، در این مقاله به بررسی محتوا و تبیین آثار اجرای این مصوبه در نظام حقوقی ایران پرداخته شده و تلاش گردید تا ضمن تبیین مفادی و محتوایی به آسیب‌شناسی این مصوبه در بعد اجرایی نیز پرداخته شود تا از این رهگذر پیشنهادات اصلاحی در جهت مطلوب‌سازی هرچه بیشتر این مهم ارائه گردد.

واژگان کلیدی: ثبت رسمی معاملات، اموال غیرمنقول، مبارزه با فساد، فساد اقتصادی.

امکان سنجی بکارگیری کلان داده‌ها (Big Data) در جهت سنجش، پیشگیری و مقابله با فساد اداری

امین قاسمپور^۱

چکیده

کلان داده‌ها به حجم زیادی از اطلاعات گفته می‌شود که به طور روزافزون بر حجم آنها افزود می‌گردد و از تجزیه و تحلیل آنها می‌توان روابط علت و معلولی مختلفی را که تاکنون کشف نشده بود، احراز نمود. این قابلیت، کاربرد زیادی در حوزه‌های مختلف از جمله در حوزه سلامت اداری دارد، به طوری که پیش‌بینی می‌شود از این رهگذر، نتایج بسیار ارزشمندی در زمینه سنجش، پیشگیری و مقابله با فساد اداری حاصل گردد. از سوی دیگر، در کنار مزایای پرشمار کلان داده‌ها باید به چالش‌های اخلاقی‌ای که کلان داده‌های پزشکی ایجاد می‌کنند نیز توجه نمود. بدین معنا که استفاده از

۱ - دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
amin.ghasempour@ut.ac.ir

کلان داده‌ها مستلزم تجمیع اطلاعات مربوط به افراد و کسانی است که در فرایندهای اداری و استخدامی و... شرکت می‌کنند و این امر «به طور بالقوه»، خطر نقض حریم خصوصی را در پی دارد. نویسندگان این مقاله با روش تحلیلی و توصیفی و همچنین با مطالعه آثار سایر نویسندگان ابتدا چالش‌های حوزه اداری در ارتباط با کلان داده‌ها را بررسی و سپس به این نتیجه رسیده است که اخذ «رضایت آگاهانه» از افراد یا سایر ذی‌نفعان و «گمنام‌سازی» داده‌ها اگرچه همچنان ضروری هستند لکن در وضعیت فعلی در برابر چالش‌های ناشی از کلان داده‌ها تکافوی لازم را ندارند. نگارنده در ادامه و در تکمیل راه‌حل‌های فوق، راهکارهایی را پیشنهاد نموده و سرانجام این نتیجه رسیده است که با کنترل کردن برخی مخاطرات ناشی از کلان داده‌ها میتوان از این فناوری نوظهور در راستای سنجش، پیشگیری و مقابله با فساد اداری استفاده نمود.

واژگان کلیدی: کلان داده، فساد اداری، پیشگیری و مقابله، هوش مصنوعی.

نقش فناوری دفترکل توزیع شده (DLT) در مبارزه با فساد؛ مطالعه موردی فناوری بلاک چین

سید حسین هاشمی^۱

سید علی حسینی^۲

چکیده

فساد به عنوان پدیده ای فراگیر، جوامع، اقتصادها و نظام‌های حکمرانی را در سراسر جهان تحت تاثیر قرار داده است؛ به نحوی که اعتماد به دولت را تضعیف کرده، توسعه اقتصادی را مخدوش ساخته و نابرابری اجتماعی را تداوم بخشیده است. از این رو، تلاش برای مبارزه با فساد در حال پیشرفت بوده و بحث

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول)؛ sho.hashemi@gmail.com

۲ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران؛ seyedalyhoseini@gmail.com

راجع به ظرفیت فناوری‌های نوین مانند فناوری دفتر کل توزیع‌شده (DLT)، برای رسیدگی به این چالش پیچیده، دغدغه حکمرانان و اندیشمندان حقوق عمومی است. فناوری دفتر کل توزیع‌شده، از جمله بلاک‌چین، یک سکوی غیرمتمرکز و تغییرناپذیر برای ثبت و تأیید تراکنش‌ها ارائه می‌دهد. ویژگی‌های منحصربه‌فرد آن، مانند شفافیت، تغییرناپذیری، و تمرکززدایی، امکان افزایش یکپارچگی و پاسخگویی در نظام حکمرانی را فراهم می‌سازد.

این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی در پی پاسخ به این پرسش است که «تأثیر فناوری دفتر کل توزیع‌شده، به ویژه بلاک‌چین، به صورت بالقوه در مبارزه با فساد چیست؟» به نظر می‌رسد فناوری بلاک‌چین امکان افزایش شفافیت و پاسخگویی در تراکنش‌های مالی، زنجیره‌های تأمین و فرآیندهای مخارج و هزینه‌های عمومی را فراهم می‌آورد. در حقیقت با استفاده از فناوری بلاک‌چین، می‌توان به طور ایمن تراکنش‌ها را ثبت و پیگیری کرد و در نتیجه خطر ارتکاب جرائمی مانند کلاهبرداری، رشوه و اختلاس را کاهش داد. چراکه اولاً شفافیت بلاک‌چین امکان نظارت عمومی بر تراکنش‌ها را فراهم می‌کند؛ ثانیاً تغییرناپذیری این فناوری تضمین می‌کند که پس از ثبت تراکنش، نتوان آن را تغییر داد یا دستکاری کرد و به تبع آن، یک

سابقه امن و شفاف از فعالیت‌ها فراهم می‌کند؛ و ثالثاً تمرکززدایی بلاک چین نیاز به واسطه‌ها را از بین می‌برد و احتمال فساد در نظام‌های متمرکز را کاهش می‌دهد. از سوی دیگر فناوری دفتر کل توزیع شده استفاده از قراردادهای هوشمند را امکان پذیر می‌کند، که قراردادهایی خود اجرا با شرایطی هستند که مستقیماً در کد نوشته شده‌اند.

قراردادهای هوشمند می‌توانند قوانین را خودکار و اجرا کنند و نیاز به مداخله انسانی را کاهش دهند و فرصت‌های فساد در فرآیندهای اداری و اقتصادی را به حداقل برسانند. در عین حال چالش‌هایی در ارتباط با اجرایی‌سازی این فناوری در راستای مبارزه با فساد وجود دارد؛ از جمله آن‌ها می‌توان به موانع فناورانه، عدم قطعیت نظارت‌های تنظیم‌گرانه و نیاز به همکاری شرکت‌های مالی اشاره کرد. با این حال، هنوز راه‌هایی مانند همکاری‌های فرامرزی، افزایش مشارکت شهروندان، و ساده‌سازی فرآیندهای نظارتی تنظیمگران جهت استفاده از این فناوری وجود دارد.

واژگان کلیدی: فناوری دفتر کل توزیع شده (DLT)، بلاک چین (Blockchain)، فساد، شفافیت، پاسخگویی، مبارزه با فساد.

پیشگیری از بروز فساد با تأکیدی بر ابزارهای نوین

مصطفی هراتی^۱

چکیده

مبارزه با فساد از اهداف اصلی هر جامعه است. وجود فساد در همه زمینه‌ها سبب می‌شود که اقتصاد جامعه از پویایی لازم خود خارج شود و نه تنها در حوزه‌ی اقتصادی بلکه دیگر عرصه‌های جامعه را نیز تحت تاثیر قرار خواهد داد. هرچند که مبارزه با فساد از اصول اساسی و مهم است اما باید زمینه‌های بروز آن را محدود کرد. امروزه با رشد و پیشرفت فناوری این امکان فراهم شده است که موجبات ایجاد فساد محدود و در مواردی غیر ممکن شود. چنانچه دولت الکترونیک به طور کامل محقق شود این امر سبب می‌شود خدمات دولت به نحو مناسبی ارائه شود و از سوی دیگر امکان وقوع فساد هم به مراتب کاهش خواهد یافت. در عرصه اقتصادی سامانه

۱ - دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه مونپلیه، فرانسه.

harati.mostafa@yahoo.com

جامع تجارت خود اِبزار مهمی است جهت اینکه در زنجیره تولید و مصرف نظارت کامل و غیرمستقیم دولت وجود داشته باشد از این طریق فساد به طور کامل کاهش خواهد یافت. همچنین باید قوانین و مقررات جدیدی وضع یا قوانین سابق اصلاح گردد به نحوی که خلأهای قانونی رفع شود. در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی سعی بر آن داریم تا وجود فساد اداری و اقتصادی را مورد بررسی قرار دهیم و بر نقش ابزارهای نوین در پیشگیری از بروز فساد تأکید کنیم.

واژگان کلیدی: سامانه، اقتصادی، اداری، فساد.

روش‌شناسی سنجش فساد در پلتفرم دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم ملل متحد

موسی خدمتگزار خوشدل^۱

چکیده

سنجش شفافیت و فساد از دشواری‌های متعددی برخوردار است. «شفافیت بین‌الملل» به‌عنوان یکی از مهمترین مراجع سنجش فساد «شاخص ادراک فساد» (CPI) را به‌عنوان شاخصی ترکیبی برای سنجش ادراک فساد در بخش عمومی ایجاد کرد. روش‌شناسی «شاخص ادراک فساد» دارای چهار مرحله اصلی است: انتخاب منبع داده‌ها، تغییر مقیاس داده‌های منبع، تجمیع داده‌های تغییر مقیاس داده شده، و گزارش یک معیار برای عدم قطعیت.

ماده ۱۶ کنوانسیون مبارزه با فساد از کشورهای عضو خواسته است «تحلیل روندهای فساد در قلمرو خود و نیز اوضاع و احوال حاکم بر ارتکاب جرائم مربوط به فساد را به کمک کارشناسان»؛ و «تهیه و تشریح آمارها و تحلیل‌های کارشناسی در رابطه با فساد را به‌صورت فی‌مابین و از طریق سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی با هدف ارائه تعاریف، استانداردها و

۱ - دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران؛ پژوهشگر
مقابله با فساد. MKhoshdel55@gmail.com

روش‌های حتی‌الامکان مشترک و نیز اطلاعات مربوط به بهترین رویه‌ها به منظور پیشگیری از و مبارزه با فساد» مد نظر قرار دهند. کنوانسیون همچنین اشعار می‌دارد که «هر کشور عضو باید نظارت بر سیاست‌ها و اقدامات عملی خود را جهت مبارزه با فساد و ارزیابی کارایی و اثربخشی آنها مد نظر قرار دهد». با توجه به چالش‌های روش‌شناختی و به‌ویژه ابهامات مربوط به گزینش نمونه‌های آماری برای پاسخگویی به پرسشنامه‌های مرتبط با بخش «نگرش به فساد»، دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم ملل متحد با همکاری «آکادمی بین‌المللی مبارزه با فساد»، چارچوب جامع آماری سنجش فساد را تدوین کرده است که در آن تدوین استانداردهای جهانی سنجش انواع مختلف جرم و اهداف چارچوب آماری را تبیین نموده است.

این پلتفرم ضمن ارائه توضیحاتی در خصوص معیارهای مستقیم و غیرمستقیم از جمله شاخص‌های ریسک و پاسخ‌تقنینی و اجرایی، به تشریح چالش‌های فراروی سنجش فساد و تدوین چارچوبی مفهومی برای سنجش مظاهر مختلف فساد پرداخته است.

این چارچوب به شکل یک ماتریس دو بُعدی تهیه شده است: انواع فساد (طبق کنوانسیون مبارزه با فساد) و انواع سنجش شامل ادراک فساد، معیارهای مستقیم/بیرونی (تجربه فساد) معیارهای غیرمستقیم

(ریسک و پاسخ). معیارهای مستقیم/ بیرونی حجم کل و تجربه مستقیم فساد را توصیف می‌کنند اما امکان استفاده از آنها برای سنجش انواع فساد میسر نیست. همچنین با وجود آن که ادراک فساد معیاری ایده‌آل محسوب نمی‌گردد، اما به‌عنوان بخشی قابل توجه در پلتفرم گنجانده شده است تا کشورها بتوانند مادامی که معیارهای مستقیم سنجش فساد را کاملاً عملیاتی نکرده‌اند، از آنها به‌منظور اندازه‌گیری غیرمستقیم فساد و به‌عنوان شکلی از شاخص‌های گذار استفاده کنند. رویکرد پلتفرم سنجش آن بوده است که پیچیدگی فساد در تلاقی با ابعاد گوناگون فساد و عناصر مختلف عملیاتی آن لحاظ شود. این پلتفرم با وقوف بر پیچیدگی چند وجهی فساد، تعدد منابع از جمله سوابق اداری مربوط به امور مالیه عمومی و سایر فرایندهای مدیریت دولتی، افکارسنجی از جمعیت‌های شهروندی و کسب‌وکارها در مورد فساد، پیمایش‌های ارزیابی خدمات دولتی، مصاحبه‌های کارشناسی، بررسی سوابق بی‌نام فردی در مورد جرائم فساد، پرونده‌های ناشناس دادگاه و پرونده‌های سوت‌زنی و سوابق دادرسی‌های کیفی و مدنی در تمامی مراحل فرایندهای مربوطه را مدنظر قرار می‌دهد.

واژگان کلیدی: فساد، شاخص ادراک فساد، معیارهای مستقیم، معیارهای غیرمستقیم.

مدیریت فرآیندهای سازمانی، پنجره‌های نوبه فعالیت‌های مقابله با فساد

یحیی پروندی^۱

محمد ربّانی^۲

چکیده

به‌مانند عُرف ساختاربندی زمینی، هوایی و دریایی نیروهای نظامی، اقدامات مبارزه با فساد نیز بایستی حول سه محور شفافیت، اقدامات ساختاری و تعارض منافع ساختاربندی شوند. در این راستا، آنچه در محور دوم یعنی اقدامات ساختاری ضرورت دارد، اصلاحات فرآیندی است که قابلیت پیشگیرانه به سیستم‌ها می‌دهد تا امکان وقوع فساد در آنها به حداقل برسد. اکثر افراد هرگاه واژه فساد را می‌شنوند، تصاویری از رشوه، اختلاس و بیزینس همراه با نفوذ، ارتباط با دستگاه قدرت و... در ذهن آن‌ها نقش می‌بندد. اما فساد شامل ناکارآمدی فرآیندها و

۱ - دکترای سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
parvandi@ut.ac.ir

۲ - پژوهشگر فوق‌دکتری در مرکز مطالعات ارتباطات و جامعه (CECS) دانشگاه Minho، پرتغال. shahramrabbani76@gmail.com

ضعف فرآیندهای عملیاتی و اداری هم می‌شود، نه صرفاً کلاهبرداری و سوءاستفاده در نظام اداری. تأخیرهای غیرضروری در توزیع مواد دارویی حیاتی به بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها؛ خیریه‌ای که در آن تنها ۱۰ درصد کمک‌ها به مستحقین واقعی می‌رسد، درحالی‌که ۹۰ درصد آن برای فضای اداری، مبلمان، دستمزد و تفریحات کارکنان صرف می‌شود؛ یا یک نهاد دولتی که ۴۵ روز را برای انجام یک سری وظایف صرف می‌کند درحالی‌که در عرض ۱۴ روز می‌توان آن‌ها را انجام داد؛ در این موارد نیز با یک نوع فساد یا زمینه فرآیندی فسادزا مواجه هستیم که برنامه‌های ضدفساد باید به آن‌ها بپردازند. اقدامات رایجی که در حوزه مبارزه با فساد انجام می‌گیرد، شامل بازرسی‌ها، پیگیری‌ها و مجازات‌های قضایی همگی مهم‌اند اما نوشداروی بعد از مرگ سهراب هستند. در این مقاله به دنبال بررسی امکان و نحوه بهره‌گیری از مدیریت فرآیندهای سازمانی (BPM) در مقابله با فساد به‌عنوان ابزاری پیشگیرانه هستیم.

واژگان کلیدی: فساد، BPM، رویکرد پیشگیرانه.

قوانین مقابله با فساد؛ بازدارندگی از فساد یا ترمزی برای خلاقیت مدیران

سید محمد حسن ملائکه پورشوشتری^۱

چکیده

دولت مدرن با تدوین قوانین، به دنبال برقراری نظم اجتماعی و تحقق عدالت در تمامی حوزه‌های زندگی اجتماعی است. فساد اداری و اقتصادی چون موریانه عمود خیمه عدالت را خورده و موجب سرخوردگی آحاد افراد جامعه از قوای حاکمه خواهد بود. از این روی دولت‌ها برای بقای خود با تمام قوا سعی در مقابله با این آفت زندگی اجتماعی می‌نمایند. در ایران نیز با انقلاب اسلامی، قانون اساسی جدید در تحکیم بنیادهای اقتصادی، اصل را رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل دانسته و مبارزه با کلیه مظاهر فساد را تکلیف دولت جمهوری اسلامی ایران اعلام نموده است. پیش‌بینی نهادهایی نظارتی چون سازمان بازرسی و دیوان محاسبات نیز در راستای

۱ - دانشیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

مقابله با فساد اداری و اقتصادی صورت گرفته است. وجود این نهادها اگرچه بالقوه بازدارنده بوده اما در مواردی نیز خلاقیت مدیران در اداره دستگاه دولتی و حفظ مصلحت دولت را نشانه گرفته است. راه میانه الکترونیکی شدن دولت و تعریف سامانه‌های نوین در بستر فضای اینترنتی است تا هم نظارت‌های قانونی به دقت بعمل آید و هم سرعت و خلاقیت فدای نظارت نگردد.

واژگان کلیدی: قوانین مبارزه با فساد، دولت الکترونیک، نهادهای نظارتی، فساد اداری و اقتصادی.

راهکارهای مقابله با فساد اداری؛ با تاکید بر کاهش حدود اختیارات کارگزاران و استفاده از سامانه‌های نوین

علی جباری آسا^۱

چکیده

ساختار اداری، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های هر نظام حقوقی، ابزار نیل به منفعت عمومی بوده و کارکرد صحیح آن همواره مورد توجه قانون‌گذاران بوده است؛ لذا آسیب‌شناسی نظام اداری و شناسایی راه‌کارهای مبارزه با فساد اداری با هدف نیل به سلامت اداری، از جمله موضوعات مهم و ضروری است. اینک پاسخ به این سوال اهمیت دو چندان می‌یابد که سازوکارهای حقوقی موثر مقابله با فساد اداری چیست و چگونه می‌توان مانع از فساد در فرایند اداری شد؟ کنترل و نظارت بر عملکرد نظام اداری، از دو طریق پیشینی به معنای وضع مقررات پیشگیرانه و پسینی به معنای نظارت مردمی بر جریان‌ات سوء در ادارات، می‌تواند موثر واقع شود. به نظر می‌رسد ضمن توجه

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران. a.jabbari1997@gmail.com

به راه‌حل پسینی در خصوص افزایش نظارت و کنترل مردمی، می‌بایست با اولاً، کاهش محدوده اختیارات کارگزاران و ثانیاً، به‌کارگیری سامانه‌های نوین در پایش مداوم عملکرد نظام اداری، اقدام به مقابله با فساد اداری نمود. در این مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بررسی پرونده‌های عینی در این موضوع و نیز با توجه به تجربیات موفق سایر نظام‌های حقوقی، اقدام به تحلیل موضوع خواهیم نمود.

واژگان کلیدی: فساد اداری، اختیارات کارگزاران، سامانه‌های نوین، نظارت اداری، مقابله با فساد اداری.

فصل چهارم:
زنان و مبارزه با فساد

مسئولیت حکومت در پیشگیری از فساد اقتصادی خانوادگی در مقام تقنین و اجرا

فاطمه جعفرپور^۱
نرگس ایزدی^۲

چکیده

برآیند منطوق اصول زیربنایی مقدمه قانون اساسی در خصوص خانواده و اصل دهم، آماره‌ای بر نقش بی‌بدیل قوای سه‌گانه حکومتی در جهت رشد و تعالی خانواده از طریق تقویت جنبه قدسی و معنوی پیوند خانوادگی است. بر خلاف عقیده عمومی که قداست خانواده را صرفاً به عاری بودن آن از مظاهر فساد جنسی تعریف نموده‌اند، قداست خانواده در معنای وسیع، به معنای مصون بودن آن از هر نوع فساد اعم از جنسی، اقتصادی، اخلاقی، سیاسی و مواردی دیگر از این دست است. در سال‌های اخیر فساد اقتصادی نهاد خانواده از طریق تشکیل باندهای خانوادگی خرید و فرش ارز، پولشویی، کلاهبرداری، قاچاق و مواردی از

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق دانشگاه امام صادق علیه‌السلام (پردیس خاوران)، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

f.jafarpoor1402@isuw.ac.ir

۲ - استادیار گروه حقوق دانشگاه امام صادق علیه‌السلام (پردیس خاوران)، تهران، ایران. izadi.narges@gmail.com

این قبیل، شدت گرفته است. به عبارت دیگر، افرادی بدون توجه به خدمات متقابل ثبات خانوادگی و اقتصادی کشور، با زیر پا گذاشتن قداست خانواده، این نهاد اجتماعی را مبدل به حربه‌ای برای کسب منافع اقتصادی نامشروع و شیوع مفاسد اقتصادی غیر قابل ترمیم در کشور نموده‌اند. بنابراین، نظارت حکومت بر فعالیت اقتصادی خانواده، یکی از ظرفیت‌های مؤثر در به حداقل رساندن ضعف‌های اقتصادی کشور است. علی‌رغم تصریح قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر اهمیت قداست خانواده، قانونگذاران در مقام تعیین نوع ضمانت اجرا، به تقنینی همه‌جانبه در جهت توسعه و تقویت جنبه معنوی خانواده به ویژه در عرصه اقتصادی اهتمام نورزیده‌اند. نظر به خلأ مزبور در قوانین موضوعه که منجر به مواجهه منفعلانه ساختار قضایی با مسئله قداست اقتصادی نهاد خانواده نیز شده است، انجام پژوهشی درخور که رصد اقدامات قوای مقننه و قضائیه را، در جهت اصلاح رویه تقنین و به تبع، صدور آراء قضایی همسو با اجرای فرمان کلی صیانت از قداست خانواده، مصرح در اصل دهم قانون اساسی، در دستور کار قرار داده است، واجد اهمیت به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: حکومت، فساد اقتصادی، قداست خانواده.

واکاوی موردی رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری در ابطال مصوبه اصلاح دستورالعمل نحوه انتخاب و انتصاب مدیران حرفه‌ای با رویکرد پیشگیری از بروز فساد در انتخاب و انتصاب مدیران زن

زهرا جعفری^۱

چکیده

شورای عالی اداری در جلسه شماره ۱۷۹ مورخ ۱۳۹۶/۰۴/۲۷، بنا به پیشنهاد سازمان اداری و استخدامی کشور و در راستای «بهره‌گیری از توانمندی زنان مستعد» برای تصدی پست‌های «مدیریت حرفه‌ای» و «افزایش سهم زنان در مدیریت اجرایی کشور»، دو تبصره به ماده ۲ و چهار تبصره به ماده ۵ «دستورالعمل اجرایی نحوه انتخاب

۱ - دکتری تخصصی حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
jaafariatefe@gmail.com

و انتصاب مدیران حرفه‌ای موضوع تصویب‌نامه شماره ۵۷۹۰۹۵ مورخ ۱۳۹۵/۰۴/۰۱ «الحاق نمود و به موجب آن میزان تجربه مورد نیاز برای تصدی هر يك از سطوح مدیریت حرفه‌ای، در مورد زنان دارای سابقه شغلی زیر ۱۵ سال، مشروط به احراز سایر شرایط، به دو سوم مدت زمان پیش‌بینی شده، تقلیل یافت و مطابق الحاقات مذکور، زنان شاغل در دستگاه‌های اجرایی کشور، در صورت اقدامات علمی و پژوهشی در زمینه موضوعات مدیریتی یا در رابطه با حوزه‌های تخصصی عملکرد دستگاه متبوع، از «امتیازات ویژه برای تصدی پست‌های مدیریتی» برخوردار شدند؛ مع الوصف احد از شهروندان با استناد به بند (۳) اصل ۳ «قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، مصوب ۱۳۵۸/۰۹/۱۲ با اصلاحات بعدی مبنی بر «رفع تبعیضات ناروا» و مستنداً به ماده ۵۳ «قانون مدیریت خدمات کشوری»، مصوب ۱۳۸۶/۰۷/۰۸ با اصلاحات و الحاقات بعدی که بر «داشتن شرایط تحصیلی و تجربی لازم و شایستگی و عملکرد موفق در مشاغل قبلی در انتصاب و ارتقاء شغلی کارمندان (منصرف از زن و مرد بودن)» تصریح دارد، دادخواست ابطال مصوبه فوق‌الذکر را تقدیم دیوان عدالت اداری نمود. بدین ترتیب،

«فرستی بدیع» پیش‌روی دیوان قرار گرفت تا با اتخاذ «رویکرد کل‌نگر سیستمی» و با «تفسیری نوآورانه» از تکالیف قانونی دولت در «بسترسازی» برای «استیفای حقوق زنان» به‌طور عام، و «حق بر اشتغال زنان و بهره‌مندی آنها از فرصت ارتقاء در پست‌های سازمانی» به‌طور خاص، «تصمیم قضایی مترقیانه» اتخاذ کند و در پرتو تنویر ابعاد بزه «فساد» موضوع ماده ۱ «قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد»، مصوب ۱۳۸۷/۰۲/۲۹ با اصلاحات و الحاقات بعدی و بازشناسی مصادیق متعدد داخل در دایره شمول این بزه، به فرایند «توسعه و تحول تدریجی قوانین و مقررات ناظر بر مقابله با فساد در سطوح ولایه‌های مختلف اداری» استعانت شایسته نماید. مع‌الوصف دیوان با اتخاذ «رویکرد تجزیه‌ای» در «تفسیر هنجارهای قانونی» و عدم امعان نظر بایسته به عنصر «پیوستگی مجموعه‌ی قوانین و مقررات نظام حقوقی کشور» که بالاخص بر «سیاست هنجارگذارانه افتراقی نسبت به گروه جمعیتی زنان» بنا دارد، رأی به «ابطال» مصوبه مرقوم صادر کرد و به این وصف، دستاوردهای احتمالی مصوبه را که نوعاً و ماهیتاً ظرفیتی پیشگیرانه از بروز فساد در لایه‌های اداری، سوءاستفاده از موقعیت و اعمال سلايق شخصی

در فرایند انتصاب مدیران حرفه‌ای بود را در حیات
آغازین این مصوبه عقیم گذارد.
کلیدواژگان: زنان، اشتغال، فساد اداری، سوءاستفاده
از موقعیت اداری، انتصاب مدیران، مدیران حرفه‌ای.

زنان؛ عوامل تغییر در میزان فساد اداری

مریم یوسف صفری^۱

راحله رضایی^۲

چکیده

زنان نیمی از جمعیت کشورها را تشکیل می‌دهند که همچون مردان نقش حیاتی در پیش برد امور اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دارند؛ در حالی که تأثیر آنان در بعضی موارد از جمله مبارزه با فساد و تأمین شفافیت بیش از دیگران بوده است. زنان با انواع مختلفی از تبعیض، از جمله سوگیری‌های قانونی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی مواجه هستند که آنها را در معرض خطر بیشتری برای تحت تأثیر قرار گرفتن از فساد قرار می‌دهد. با این حال، تحقیقات نشان داده است که زنان نقش مهمی در مبارزه با فساد ایفاء می‌نمایند. برخی پژوهشگران در سال‌های گذشته به این نتیجه دست یافته‌اند که نابرابری جنسیتی عامل مهمی برای فساد است و توانمندسازی زنان می‌تواند

۱ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه مفید، قم، ایران. maryam15459@gmail.com

۲ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران - شمال، تهران، ایران. rah.rezai@gmail.com

به پیشگیری و رسیدگی به فساد کمک نماید. مشارکت زنان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، دسترسی به عدالت و فرصت‌های اقتصادی می‌تواند شفافیت و پاسخگویی را افزایش دهد و فرصت‌های فساد را کاهش دهد. علاوه بر این، مطالعه‌ای توسط دفتر مبارزه با مواد مخدر و جرایم سازمان ملل متحد (UNODC) نشان داده که زنان در مناصب قدرت کمتر از هم‌تایان مرد خود درگیر اعمال فساد هستند. این به این دلیل است که زنان تمایل بیشتری به رفاه اجتماعی دارند و کمتر احتمال دارد که منافع شخصی را بر منفعت عمومی ترجیح دهند. زنان می‌توانند به‌طور معناداری در مبارزه با فساد نقش آفرینی کرده و به عنوان عوامل تغییر در این زمینه عمل کنند. آنها نقش مدافعان و رهبران را در دولت‌ها، بخش خصوصی، سازمان‌های جامعه مدنی و جوامع بر عهده گرفته‌اند، با این حال، همچنان با موانع قابل توجهی روبرو هستند. برای دستیابی به پیشرفت واقعی در مبارزه با فساد، توانمندسازی زنان و ترویج برابری جنسیتی ضروری است و با این کار می‌توانیم جامعه‌ای عادلانه‌تر و عاری از فساد بسازیم. این پژوهش یک مطالعه توصیفی - تحلیلی با ابزار کتابخانه‌ای است که نویسنده سعی دارد با جستجو در منابع موجود تأثیر نقش زنان را در کاهش فساد اداری بررسی کرده و در نهایت به تحلیل موضوع بپردازد.

واژگان کلیدی: زنان، جنسیت، فساد اداری.

بررسی تجارب موفق جمهوری سنگاپور در نهضت مبارزه با فساد مبتنی بر نقش زنان در تثبیت فسادستیزی

فاطمه عابدی^۱

زهرا عزیزنصیری^۲

چکیده

این مقاله به بررسی تجارب موفق جمهوری سنگاپور در حوزه مبارزه با فساد با تاکید ویژه بر نقش بسیار مؤثر زنان در تحقق این نهضت پرداخته است. سنگاپور، به عنوان یک نمونه برجسته در کاهش سطوح فساد، تجربیاتی ارزشمند ارائه کرده است که این مقاله به تفصیل به تأثیرات تدابیر فسادستیزی و مشارکت فعال زنان در این فرایند می‌پردازد. مواردی چون استقرار نظام قوی حقوقی، افزایش شفافیت در اداره کلان شهر، و ترویج مشارکت زنان در ساختارهای تصمیم‌گیری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که مشارکت فعال زنان در فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌های فسادستیزی، به شدت به تثبیت تلاش‌ها

۱ - کارشناس ارشد روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، تهران، ایران.
abedi1383@gmail.com

۲ - کارشناس ارشد زبان انگلیسی دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

در جهت کاهش فساد کمک کرده و موفقیت‌های چشمگیری را به همراه داشته است. این مقاله به دلیل ارائه الگوهای اثربخش جهت مبارزه با فساد و تعزیز مشارکت زنان، مورد توجه محققان و اهل صنف در زمینه حقوق، سیاست، و مدیریت عمومی قرار می‌گیرد.

واژگان کلیدی: جمهوری سنگاپور، مبارزه با فساد، تجارب موفق، نقش زنان، تدابیر فسادستیز، نظام قانونی.

فصل پنجم:

نهاد ملی مبارزه با فساد و

چالش تعدد

نهادهای نظارتی

الگوی مناسب نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با فساد: تعدد نهادی یا وحدت نهادی

هدی غفاری^۱

چکیده

در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران نهادهای متعددی به عنوان متولی مبارزه با فساد وجود دارند. از جمله سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات، ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی، دبیرخانه شورای مرجع ملی کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد، ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی و شورای عالی مبارزه با پولشویی و... صرفاً بخشی از نهادهای متولی مبارزه با فساد اقتصادی و پیشگیری از آن در کشور هستند. با این وصف علاوه بر رتبه اعلامی نامطلوب ایران توسط سازمان بین‌المللی شفافیت در شاخص ادراک فساد، انتشار روزمره اخبار فسادهای اقتصادی به خصوص مورد اخیر فساد چای دیش، موجبات خدشه به اعتماد عمومی جامعه و ناکارآمدی

۱ - دانشیار گروه حقوق عمومی و بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبایی (ره)، تهران، ایران.

hodaghafari@atu.ac.ir

دستگاه‌های متولی مبارزه با فساد را عیان و آشکار می‌سازد. مساله وجود نهادهای متعدد مبارزه با فساد در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران به صورت مستقیم با کارآیی و اثر بخشی نهادهای مذکور و صلاحیت‌های مشابه و تداخل وظایف آنها با یکدیگر ارتباط دارد، لذا با عنایت به مراتب فوق در مقاله حاضر برآنیم تا با بررسی چالش‌های وجود نهادهای متعدد مبارزه با فساد از جمله ضعف ساختاری، موازی کاری، پاسخگویی ناکافی، فقدان سازوکار سنجش فساد و عدم استقلال نهادی، به مزیت‌های وجود نهاد واحد مبارزه با فساد با ترسیم بایسته‌های حاکم بر الگوی نهاد واحد ملی مبارزه با فساد در چارچوب نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و با توجه به اسناد بین‌المللی مربوطه پردازیم.

واژگان کلیدی: مبارزه با فساد، نهاد ملی، کارآیی، پاسخگویی، کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد.

ایجاد نهاد ملی مبارزه با فساد در ایران؛ الزامات و چالش‌ها

سید محمد مهدی غمامی^۱

علیرضا عقیلی بهنام^۲

علی شکرالهی^۳

چکیده

از مسائل اصلی کشور در مرحله گام دوم انقلاب اسلامی موضوع فساد است که در قسمت‌های مختلفی نظیر دستگاه‌های اداری، اقتصادی و... در بخش دولتی و غیردولتی به اشکال گوناگون و ناشی از مسائل مختلفی همچون عدم شفافیت و تعارض منافع مشاهده می‌گردد. ارزیابی قوانین و وضعیت موجود دستگاه‌های نظارتی نمایانگر عدم کارآمدی مطلوب آنها در امر پیشگیری و مبارزه با فساد است.

۱ - دانشیار گروه حقوق عمومی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. ghamamy@isu.ac.ir

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
a.aghilibehnam@isu.ac.ir

۳ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. a.shokrollahi@isu.ac.ir

همین موضوع به دلیل اهمیت ویژه آن در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به عنوان یک بیانیه راهبردی از سوی عالی‌ترین مقام رسمی کشور جایگاه خاصی یافته که در آن بر ایجاد سازمانی کارآمد، با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع در جهت مبارزه با فساد تأکید شده است. در پژوهش حاضر سعی بر آن است تا ضمن پیشنهاد ایجاد نهادی مستقل جهت مبارزه با فساد به عنوان یک راهکار، به بررسی الزامات و چالش‌های پیش روی آن به عنوان سوال اصلی با روشی توصیفی تحلیلی پرداخته شود.

واژگان کلیدی: فساد، نهاد ملی، گام دوم انقلاب، مبارزه با فساد.

الزامات حقوقی تأسیس نهاد ملی مبارزه با مفسد اداری و اقتصادی

مهدی سرایلو^۱

چکیده

سلامت نظام اداری از لوازم وصول به غایت حکمرانی مطلوب یعنی ارائه کارآمد خدمت عمومی است. اهمیت این امر مسئله مبارزه با مفسد اداری را از سطح یک مسئله در نظام اداری به یک مقوله راهبردی و ضروری در نظام حکمرانی بدل کرده است. تعدد و تشتت دستگاه‌های نظارتی در نظام اداری و همچنین فقدان یک ساز و کار مشخص برای تضمین ارتباط نظام‌مند بر پایه قانون، بین آن‌ها نیز موجب تشدید چالش در اعمال نظارت‌ها است. این پژوهش به دنبال بررسی الزامات حقوقی حاکم بر یک نهاد مبارزه با مفسد اداری است. این پژوهش از منظر هدف، پژوهشی کاربردی-نظری است که با کاربرد رویکرد توصیفی-تحلیلی بر آنست تا با شناخت دقیق ابعاد مسئله پیش‌گفته به تحلیلی نو از مسئله و الزامات حل آن بپردازد. از جمله دستاوردهای پژوهش این است که رفع تشتت و ایجاد

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
M.Sarayloo@ut.ac.ir

هماهنگی میان دستگاه‌های نظارتی دغدغه مسبوق به سابقه‌ای است که در اسناد مختلفی به طور صریح یا ضمنی بدان اشاره شده است و دو سیاستی در زمینه نظارت بر مفاسد اداری پی گرفته شده تصویب قوانین و مقررات متعدد و تأسیس نهادهای نظارتی جدید یا اصلاح ساختار آن‌ها ذیل قوای سه گانه است اما این سیاست‌ها با توجه به آمارها کارایی مورد انتظار را نداشته و خود موجب چالشی دیگر شده‌اند. حال بنظر راهکار مطلوب در این زمینه ادغام مراجع نظارتی موجود در دستگاه‌های مختلف تا حد امکان و ایجاد یک نهاد واحد و متمرکز مبارزه با مفاسد اداری و اقتصادی است. البته این مهم همراه با تنظیم یک سیاست جامع و کلان و ارتقاء و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه مبارزه با مفاسد کامل خواهد شد. همچنین الزامات حاکم بر این نهاد واحد ملی از جمله تأسیس، اداره و تشکیلات آن، سازکارهای رصد و شناسایی مفاسد، سازکار اقدام ضابطین، شیوه‌های مدیریت اموال ناشی از فساد و سازکار اقدام نهادهای مردمی مبارزه با فساد نیز مورد بررسی و مذاقه بوده‌اند.

کلیدواژگان: مبارزه با مفاسد، تشتت نظارتی، نهاد واحد ملی، فساد اداری، نظارت بر فساد.

بایسته‌های مبارزه با فساد اقتصادی و ارائه طرح‌واره نهاد ملی مبارزه با فساد؛ با تاکید بر منظومه فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی

شهید شاطری پور اصفهانی^۱

چکیده

غایت و مقصد حرکت در نظام جمهوری اسلامی
اعتلای کلمه الله و استقرار و بسط عدالت است.
بر اساس این صیورورت و کمیت و کیفیت حرکت
به سمت مقصد یعنی عدالت است که حیات و
پویایی یک نظام اسلامی می‌تواند ارزیابی شود.
همواره هر حرکتی در مسیر رسیدن به مقصد و
غایت متصور از آن می‌تواند با موانعی روبرو شود که
آن را با اختلال در سلامت و کارآمدی و برای رسیدن
به اهداف مورد انتظار با مشکل مواجه سازد. فساد

۱ - عضو هیئت علمی پژوهشکده قوه قضائیه، تهران، ایران.
shahidshateri@jri.ac.ir

یکی از پیچیده‌ترین و ویرانگرترین موانع حرکت یک جامعه در مسیر عدالت‌ورزی است که اگر در ارکان هر جامعه‌ای به وجود بیاید، در حرکت آن اختلال به وجود می‌آورد و با سرایت و گسترده و فراگیر شدن چونان سیلی ویرانگر، بنیان‌های مشروعیت هر نظامی را متزلزل و ویران و امنیت اجتماعی، اعتماد عمومی و سرمایه‌های اجتماعی را تهدید و با فرسایش مواجه می‌کند و در نهایت شعله گرم‌کننده ایمان به ادامه مسیر و امید به رسیدن را می‌میراند. در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی «عدالت و مبارزه با فساد» به عنوان یکی از سرفصل‌های توصیه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی در کنار توصیه به علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن و هم‌چنین سبک زندگی مورد اشاره قرار گرفته است و این بدین معناست که حرکت آینده نظام جمهوری اسلامی در افق گام دوم انقلاب نیازمند توجه و اهتمام جدی به عدالت و در مقابل آن مبارزه با فساد است تا حرکت جدی، شتابان و پرامید به سمت ایران قوی و تمدن‌ساز با اختلال و آسیب و بحران در مشروعیت، سلامت و کارآمدی مواجه نشود. بر این اساس مبارزه با فساد اقتصادی

یکی از پایه‌های اصلی حکومت و نظام اسلامی است که به تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی بخش اثرگذاری از تلاش همه‌جانبه‌ای است که نظام جمهوری اسلامی باید در راه استقرار عدالت داشته باشد. این مبارزه نیازمند توجه به بایسته‌هایی است که با شناسایی فساد اقتصادی و تبیین بنیان‌های نظری عدالت‌ورزی و مبارزه با فساد آغاز و با نظام‌سازی و طراحی نهاد و به تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم «دستگاهی کارآمد با نگاهی تیزبین و رفتاری قاطع» که در قوای سه‌گانه حضور دائم داشته باشد و به معنای واقعی با فساد بویژه در درون دستگاه‌های حکومتی مبارزه کند ادامه می‌یابد. مبارزه با فساد اقتصادی که در اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی نظام نیز بارها بر ضرورت آن تاکید شده است تاکنون در نبود دو رکن نظریه بنادین و نهاد ملی مبارزه با فساد نتوانسته است به صورت موثر، فراگیر و مورد انتظار شکل گیرد. در این نوشتار بایسته‌های مبارزه با فساد اقتصادی به روش تحلیل محتوای بیانات، رهنمودها، فرامین و سیاست‌های کلی ابلاغی رهبر معظم انقلاب اسلامی استحصال و با بهره‌گیری از تجربه نظام‌ها و نهادهای مشابه در جهان طرح‌واره‌ای از نهاد ملی

مبارزه با فساد ارائه می‌شود.
واژگان کلیدی: آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، منظومه
فکری رهبری، نظام‌سازی مبارزه با فساد اقتصادی،
نهاد ملی مبارزه با فساد اقتصادی، بیانیه گام دوم
انقلاب، عدالت‌ورزی.

الگوی ساختار جامع نظارت بر فساد اقتصادی به مثابه راهبرد پیشگیری وضعی از فساد

محمد حسن پور^۱

امیرحسین خسروآبادی^۲

چکیده

قدمت فساد را بایستی به اندازه قدمت بشر دانست و سابقه فساد اداری را نیز بایستی در سابقه دولت‌ها جستجو کرد. مقوله فساد را می‌توان همزاد پیوند شوم میان طبقه مسلط قدرت و ثروت دانست که به مثابه ارتباط غیر منصفانه و ناعادلانه نظام سیاسی و نظام اقتصادی است. بیماری فساد به عنوان یک بیماری شایع، متناسب با روند توسعه اقتصادی گسترش می‌یابد و سبب بحران‌های اساسی نظیر فروپاشی اجتماعی جوامع یکپارچه محلی و گسترش فقر نسبی را به طور مستقیم می‌گردد. به طور غیرمستقیم، فساد اقتصادی موجب افزایش نرخ بزهکاری و کاهش

۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین علیه‌السلام، تهران، ایران. mo.hasanpour@ut.ac.ir

۲ - دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. Ah.khosroabadi@gmail.com

مشروعیت سیاسی دولت‌ها خواهد شد. اما آثار تخریبی فساد اقتصادی زمانی گسترده‌تر می‌شود که مرتکبان این جرایم دارای موقعیت‌های برتر سیاسی و اقتصادی بوده و متعلق به طبقه بالای اجتماعی باشند. با عنایت به اهمیت پیشگیری از وقوع پدیده جنایی نسبت به مواجهه و واکنش کیفری، راهبردهای پیشگیرانه از فساد اقتصادی در نظام‌های حقوقی اهمیت مضاعفی پیدا کرده است. توجه به راهبردهای پیشگیرانه و کاربست اجرایی این راهبردها موجب کاهش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی مبارزه با فساد خواهد شد. یکی از مهمترین و پر کاربردترین راهبردهای پیشگیرانه در مواجهه با فساد که کارایی مؤثری در پیشگیری از وقوع فساد اقتصادی دارد، راهبردهای پیشگیرانه وضعی است. پیشگیری وضعی از فساد اقتصادی به راهبردهایی اطلاق می‌شود که وضعیت ارتکاب‌کنش فسادآور را عقیم ساخته و مانع از اتصال ذهنیت مجرمانه به عمل مجرمانه می‌گردد. مهمترین این راهبردهای که در اسناد بین‌المللی مبارزه با فساد اقتصادی مدنظر قرار گرفته است، شفافیت، اعلام دارایی مقامات و نظارت تخصصی از سوی ساختار متمرکز بر فساد اقتصادی است. یکی از مهمترین راهبردهای وضعی مواجهه با فساد اقتصادی، یک

ساختار رسمی - تخصصی مبارزه با فساد است. با توجه به این واقعیت که وقوع رفتارهای فسادآور همراه با پیچیدگی بوده و کشف آن نیاز به تخصص ویژه‌ای دارد و ارائه راه حل‌ها و راهبردهای پیشگیرانه نیازمند آگاهی و تخصص لازم است، لذا تشکیل یک نهاد مستقل، تخصصی و جامع برای مبارزه با فساد اقتصادی ضروری است. تشکیل چنین نهادی به جامعه این پیام را منتقل می‌کند که رژیم سیاسی اراده جدی برای مبارزه با فساد دارد. مهمترین ویژگی‌های این نهاد، مستقل بودن و دائمی بودن آن است. استقلال این نهاد مانع از نفوذ جریان فساد در امر کشف و رسیدگی به فساد اقتصادی خواهد شد. همچنین در صورتی که این نهاد دائمی نباشد، نمی‌توان چشم‌انداز مناسب و امیدوارانه در مبارزه با فساد اقتصادی تصور کرد.

این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با تأکید بر اصول عدالت سازمانی، به ارزیابی مزیت‌ها و کارکردهای نهاد تخصصی ضد فساد در مبارزه با فساد اقتصادی می‌پردازد. مهمترین مزیت این نهاد، تخصص و مهارت، دفع‌کنندگی از فساد، استقلال، اعتبار از سوی مردم و پاسخگویی است. همچنین مهمترین کارکردهای این نهاد، متولی شدن بر اقدامات تحقیقی - تعقیبی، آموزش

و ارتقای سطح آگاهی، سیاستگذاری در مبارزه با فساد و پیشگیری از وقوع فساد اقتصادی است. در این پژوهش تلاش می‌شود یک الگوی سازمانی از این نهاد مبتنی بر آموزه‌های حقوق اداری به دست آورد.

واژگان کلیدی: فساد اقتصادی، نهاد ضد فساد، پیشگیری وضعی از فساد، عدالت سازمانی، حقوق اداری.

فصل ششم:
مبارزه با مفاسد مالی و بانکی

جمع‌آوری پول بر خلاف قانون و اطلاع مردم؛ مطالعه رفتار اپراتورها و سکوه‌های نشر

سید محمد مهدی غمامی^۱

چکیده

فساد به اقدامی خلاف قانون اعم از متن و روح آن گفته می‌شود که منافع عمومی و حقوق ملت را تضییع و منافی برای مرتکبین آن از این طریق تحصیل می‌کند. امروزه یکی از عرصه‌هایی که زندگی جوامع انسانی را بیش از پیش فراگرفته فناوری اطلاعات است که همانقدر که موجبات رفاه و تسهیل امور را فراهم کرده، مخاطرات جدی متعددی را برای انسان فردا و جمعا ایجاد کرده است. بویژه آنکه گسترش اپراتورها، سکوه‌های نشر (پلت فرمها) و الزامات اقتصادی زیست بوم آنها باعث شده تا انواع مختلفی از فساد از جمله «جمع‌آوری پول» بطور مستقیم و نیابتی از حساب کاربران را در ارایه خدمات خود قرار دهند در حالی که الزامات قانونی آنها منع و البته کاربران نیز عموماً

۱ - دانشیار گروه حقوق عمومی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. ghamamy@isu.ac.ir

روش این محاسبات را نمی دانند، یا تصور دیگری بواسطه هنجارهای اعلامی دارند و البته در مجموع از آن بطور شفاف مطلع نیستند. شرایط انحصاری یا وضعیت مسلط ارایه این خدمات در ایران به این چالش ها در کنار برخی تنظیم گری ها افزوده و باعث شده است ارقام هنگفتی از حساب مردم به نفع سهام داران پیچیده و متزاحم المنافع این حوزه سرازیر گردد. در این مقاله با روش مطالعه موردی، به این سوال پاسخ خواهیم داد که «جمع آوری پول بر خلاف قانون و اطلاع مردم چگونه به فساد و تضييع حقوق مردم انجامیده و سازوکار برخورد حقوقی با آن چیست؟».

واژگان کلیدی: فساد، حقوق شهروندی، فناوری اطلاعات، جمع آوری پول، سکوهای نشر، رقابت.

قلمرو صلاحیت سازمان بازرسی کل کشور در نظارت بر بانک‌های خصوصی

محمد حسن پور^۱

چکیده

بانک و بانکداری یکی از مهمترین ابزارهای استقرار نظام صحیح اقتصادی در هر کشوری محسوب می‌شود. بر همین مبنا در نظام حقوقی ایران تلاش شده است تا ضمن پی‌ریزی نظام بانکداری اسلامی زمینه‌های نظارت بر بانک‌ها و موسسات اعتباری به صورت شبکه‌ای گسترش یابد. از جمله نهادهای نظارتی که در قانون اساسی به منظور حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین پیش‌بینی شده است سازمان بازرسی کل کشور می‌باشد که نقش و جایگاه مهمی در مبارزه با فساد و جلوگیری از جریان‌های فسادزا بر عهده دارد. نظر به اهمیت فعالیت بانک‌های خصوصی در نظام پولی و مالی ایران تلاش شده است تا قلمرو نظارت سازمان بازرسی بر این گروه از بانک‌ها مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین علیه‌السلام، تهران،

نتایج به دست آمده حاکی از آن است که علی‌رغم نظرات مخالف بانک‌های خصوصی و رویکرد بانک مرکزی در این خصوص، سازمان بازرسی کل کشور صلاحیت نظارت بر این دسته از بانک‌ها را دارا بوده و می‌تواند از ابزار نظارتی خود به منظور ایجاد نظام مالی صحیح در این بانک‌ها استفاده نماید.

واژگان کلیدی: سازمان بازرسی، بانک‌های خصوصی، نظام اقتصادی، مبارزه با فساد.

نقش قوانین اعلام دارایی مقامات عمومی در کاهش فساد اداری؛ مطالعه تطبیقی ایران، کره جنوبی و رومانی

داور درخشان^۱

چکیده

ایجاد شفافیت و پاسخگویی در بین مقامات عمومی و مسئولان برجسته کشور از یک طرف و جلوگیری از فساد اداری آنان از طرف دیگر از معیارهای حکمرانی خوب می باشد. یکی از عوامل تضمین عناصر فوق، تدوین و تصویب قوانین متضمن اعلام اموال و دارایی‌های مسئولان است که نقش به سزایی در نائل شدن به اصول فوق ایفا می کند. این قوانین باید دارای محتوا و اقلام اعلامی، مسئولان مشمول، نهاد متولی رسیدگی کننده به دارایی‌های اعلامی، ضمانت اجرای مناسب در قبال تخلفات، راستی آزمایی اظهارات و افشای عمومی اطلاعات مربوط به دارایی مقامات عمومی باشد. در جمهوری

۱ - پژوهشگر دکترای حقوق عمومی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران،

ایران. vahedarta@gmail.com

اسلامی ایران ناظر بر این موضوع، قانون رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسیده است. در کره جنوبی قانون مبارزه با فساد نقش پیشگیری از فساد با تمرکز بر اخذ اطلاعات دارایی مقامات عمومی را بر عهده داشته و در رومانی نیز قانون اعلام اموال و بررسی ثروت مقامات عالی‌رتبه و مدیران رومانی در جهت جلوگیری از فساد در میان مقامات عمومی به تصویب رسیده است. مقایسه سه قانون فوق‌الذکر حاکی از نقاط قوت و ضعف هر یک از قوانین در نظام حقوقی مربوطه است. جامعیت مشمولان، راستی آزمایی اطلاعات مشمولان و استقلال نهاد ملی مبارزه با فساد به ترتیب نقاط قوت قوانین ایران، رومانی و کره جنوبی محسوب می‌شوند. از طرف دیگر عدم دسترسی عمومی به اطلاعات، ضعف در ضمانت اجرای موثر و اطاله در بررسی پرونده‌های مشمولان به ترتیب نقاط ضعف قوانین ایران، رومانی و کره جنوبی محسوب می‌شوند.

واژگان کلیدی: مقامات عمومی، فساد اداری، اعلام دارایی، راستی‌آزمایی، افشای عمومی.

آسیب‌شناسی دادرسی کیفری افتراقی در مواجهه با فساد اقتصادی از منظر عدالت رویه‌ای

امیرحسین خسروآبادی^۱

چکیده

فساد اقتصادی یکی از مهمترین چالش‌هایی که امروزه گریبانگیر جوامع و نظام‌های سیاسی شده است. بیماری فساد به عنوان یک بیماری شایع، متناسب با روند توسعه اقتصادی گسترش می‌یابد و سبب بحران‌های اساسی نظیر فروپاشی اجتماعی جوامع یکپارچه محلی و گسترش فقر نسبی را به طور مستقیم می‌گردد. به طور غیرمستقیم، فساد اقتصادی موجب افزایش نرخ بزهکاری و کاهش مشروعیت سیاسی دولت‌ها خواهد شد. اما آثار تخریبی فساد اقتصادی زمانی گسترده‌تر می‌شود که مرتکبان این جرایم دارای موقعیت‌های برتر سیاسی و اقتصادی بوده و متعلق به طبقه بالای اجتماعی باشند. با توجه به ویژگی‌های شخصیتی مرتکبان فساد اقتصادی و لزوم

۱ - دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید

بهشتی، تهران، ایران. Ah.khosroabadi@gmail.com

مواجهه تخصصی و روشمند در راستای کشف، تعقیب و تحقیق فساد اقتصادی، لازم است نهاد قضایی رسیدگی کننده از تخصص بالا و مرتبط برخوردار باشد. برای این منظور، دولت‌ها تلاش کردند تا با استفاده از ظرفیت‌های علمی موجود، مقابله قضایی مؤثر علیه پدیده فساد داشته باشند. از این رو، رسیدگی کیفری افتراقی علیه فساد اقتصادی، یکی از مهمترین راهبردهای سیاست قضایی کشورها در مواجهه با فساد اقتصادی است. اما گسترش اندیشه حمایت از حقوق شهروندی در قرن بیستم، کرامت انسانی متهم و منافع جامعه در استقرار عدالت را در دادرسی کیفری مورد توجه قرار داد. در این میان، اسناد بین‌المللی حقوق بشر نظیر اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ و ماده (۱۱۴) میثاق بین‌المللی مدنی و سیاسی حق دادرسی عادلانه را به رسمیت شناخته‌اند و دولت‌ها را مکلف به اجرا و تضمین حق برای تمام افراد نموده‌اند. قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۹۲)، قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، سند امنیت قضایی (بخش نامه رئیس قوه قضائیه) و سیاست‌های کلی امنیت قضایی، مهمترین هنجارهای موضوعه جمهوری اسلامی ایران است که ارتباط میان رسیدگی افتراقی به فساد اقتصادی را با رعایت دادرسی

عادلانه تقویت و تعمیق می‌سازد. قانون آیین دادرسی کیفری تا حدودی توانسته است برای نهادینه کردن حقوق بشر و شهروندی در دادرسی کیفری متناسب با عدالت رویه‌ای، گام‌هایی را اتخاذ کند. با این وجود، رویه قضایی ایران در مواجهه با پدیده فساد اقتصادی با ضعف‌ها و چالش‌های اساسی از حیث انطباق با اصول دادرسی عادلانه و منصفانه مواجه است.

دادرسی عادلانه مستلزم تضمین‌های نهادی و ساختاری مانند استقلال، بی‌طرفی - علنی بودن دادرسی، محاکمه حضوری، برائت و حق مداخله وکیل، و اصل سرعت و غیره... می‌باشد. نظام جمهوری اسلامی ایران نیز با تأسی از دین مبین اسلام در صدد شناسایی و تضمین انواع دادرسی عادلانه برآمده است. حفظ کرامت انسانی متهم، حاکمیت قانون در فرایند دادرسی، حق داشتن وکیل از ابتدای فرایند کیفری، به همراه داشتن مترجم، حق سکوت، دفاع بر اساس اصل تساوی سلاح‌ها، توجه به اصل برائت، عدم شکنجه و بسیاری دیگر از ایرادات، نشان‌دهنده توجه قانونگذار به عدالت رویه‌ای در فرایند دادرسی است. با این حال، رویه قضایی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با پدیده فساد اقتصادی شائبه‌های زیادی را برانگیخت. در

این میان، اصل حاکمیت قانون، محدودیت در برخورداری از وکیل و رعایت پاره‌ای از حقوق متهم در فرایند رسیدگی، از جمله مهمترین اصولی است با تحدید یا نقض همراه شده‌اند.

این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با تأکید بر اصول عدالت رویه‌ای در تحقق دادرسی عادلانه و منصفانه، به ارزیابی سه چالش اساسی نقض حاکمیت قانون، ایجاد محدودیت در دسترسی به وکیل و سلب پاره‌ای از حقوق مشروع متهم در فرایند رسیدگی افتراقی به فساد اقتصادی در چارچوب رویه قضایی ایران می‌پردازد. این پژوهش با الهام از مؤلفه‌های عدالت رویه‌ای (بی‌طرفی، استماع و حفظ کرامت) توضیح می‌دهد که چگونه فرایند افتراقی رسیدگی به فساد اقتصادی از مدار دادرسی عادلانه و منصفانه خارج می‌شود و راه‌حل تقنینی برای اصلاح این رویه نادرست چیست.

واژگان کلیدی: فساد اقتصادی، دادرسی کیفری، دادرسی افتراقی، عدالت رویه‌ای، دادرسی عادلانه و منصفانه.

بررسی سازوکارهای پیشگیری از افزایش من غیر حق دارایی مقامات و مسئولان کشور در پرتو قوانین داخلی و معاهدات بین‌المللی

چکیده ابوالفضل قوی‌البنیه^۱

یکی از مصادیق مهم فساد اداری، افزایش من غیر حق دارایی مقامات و مسئولین کشور است. «کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد» مصوب ۲۰۰۳ مجمع عمومی سازمان ملل متحد که دولت جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۹ به آن ملحق شده است، این مفهوم را به شکل زیر تعریف نموده است: «افزایش چشمگیر دارایی‌های یک مقام دولتی، که به صورت معقول نمیتواند در ارتباط با درآمد قانونی خود توضیح دهد». در این راستا ماده ۲۰ این کنوانسیون، از کشورهای عضو می‌خواهد تا چنین رفتاری را جرم تلقی نمایند. پیشگیری از این موضوع در قانون اساسی و سایر قوانین جمهوری اسلامی نیز نمود داشته و تلاش‌هایی در این راستا توسط قانون‌گذار صورت گرفته است. به عنوان مثال اصل ۱۴۲ قانون اساسی بیان می‌دارد: «دارایی رهبر، رئیس‌جمهور، معاونان رئیس‌جمهور، وزیران و همسر و فرزندان آنان قبل و بعد از خدمت، توسط رئیس قوه قضائیه رسیدگی می‌شود که بر خلاف حق افزایش نیافته باشد.»

۱ - دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشگاه عدالت، تهران، ایران.
abolfazlghavi@gmail.com

همچنین «قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران» مصوب ۱۳۹۴ و آیین نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۹۸، در کنار ماده ۱۱۵ قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۶، ماده ۱ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰ و ماده ۲ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ نمونه‌های دیگری از قوانین جمهوری اسلامی ایران هستند که سازوکارهایی برای پیشگیری از «افزایش من غیرحق دارایی مقامات و مسئولین کشور» تعیین نموده‌اند. با این حال به نظر می‌رسد که تلاش‌های قانون‌گذار در نظام حقوقی ایران، نتوانسته به طور کامل انتظار مطرح شده در ماده ۲۰ «کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد» را تحقق بخشد و در این راستا نیازمند بازنگری در سازوکارهای پیش‌بینی شده در قوانین موجود و طرح این پرسش هستیم که چه اصلاحاتی در سازوکارهای پیشگیری از افزایش من غیرحق دارایی مقامات و مسئولین کشور در نظام حقوقی ایران باید صورت پذیرد؟ مقاله حاضر با رجوع به قوانین و مقررات داخلی و معاهدات بین‌المللی و تحلیل و بررسی میزان کارایی آن‌ها، در صدد پاسخ به پرسش فوق است تا گامی در راستای مبارزه واقعی با فساد در نظام اداری برداشته شود.

واژگان کلیدی: مبارزه با فساد اقتصادی، مقامات و مسئولان، افزایش من غیرحق دارایی.

سازوکار موثر مبارزه با پولشویی در بازار دارایی‌های مجازی ایران

جواد صرف جو کسمائی^۱

محسن رضایی صدرابادی^۲

چکیده

گروه ویژه اقدام مالی با توجه به تحولات سریع دنیای دارایی‌های مجازی، استانداردهای مبارزه با پولشویی در این حوزه را طراحی کرده است. درک هرچه بیشتر عواقب گسترده عدم توجه به سامان‌دهی این حوزه در کشورهای مختلف منجر به توجه روزافزون جهان به تنظیم‌گری این حوزه شده است. در کشور ما وضعیت اجرای بسیاری از رویه‌های مقابله با پولشویی مطلوب ارزیابی نمی‌شود. اما با توجه به اینکه شکل‌گیری بازار دارایی‌های مجازی در کشور ما در مراحل اولیه خود قرار داشته و با در نظر گرفتن توان فناوری در کشور، فرصت تنظیم‌گری مناسبی در این حوزه به وجود آمده است. متأسفانه رویکرد قانونی مبهم حکمرانی کشور در بازار رمزارزها و نحوه فعلی مواجهه با

۱ - دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد اقتصاد نظری دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. kasmaeij@gmail.com

۲ - دانش‌آموخته دکترای تخصصی معارف اسلامی و اقتصاد دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران. jimicasmaei@gmail.com

صرافی‌های رمزارز به دغدغه‌های صحیح تنظیم‌گر پاسخ درستی نداده و از طرفی منجر به عدم رضایت صرافی‌های این حوزه شده است. انجام اقدامات مبارزه با پولشویی موضوع آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۴) الحاقی قانون پولشویی که با در نظر گرفتن رویکرد ریسک محور گروه ویژه مالی طراحی شده به انضمام اقدامات رهنمودهای مرتبط با قانون سفر (Travel rule) که به طور خلاصه به اشتراک‌گذاری و ارزیابی اطلاعات طرفین نقل و انتقال وجوه قبل یا حین انجام تراکنش می‌پردازد با الگوبرداری از سازوکارهای موفق جهانی همچون (TRISA) و طراحی و پیاده‌سازی معماری اشتراک‌گذاری بومی در کشور قابل اجرا است.

واژگان کلیدی: مبارزه با پولشویی، بازار دارایی‌های مجازی، ایران، فساد اقتصادی.

تعامل سیاست‌های مبارزه با فساد و پول شویی

اصغر احمدی^۱

چکیده

به جهت چالش‌های گسترده فساد که می‌توان آن را سوءاستفاده از قدرت و گذار شده برای منافع شخصی تعریف کرد، اسناد مختلفی به صورت خاص در سطح تقنینی بین‌المللی به آن اختصاص یافته‌اند که مهم‌ترین آن کنوانسیون مبارزه با فساد (مریدا - مصوب ۲۰۰۳) می‌باشد. از سوی دیگر، پول شویی که به معنای پاک‌نمایی عواید حاصل از بزه‌ها می‌باشد، نیز بزه‌ی است که به جهت اهمیت آن در سطح ساختاری، سازمان‌های مهمی به مبارزه با آن می‌پردازند که مهم‌ترین آن گروه ویژه اقدام مالی (FATF) می‌باشد. از این‌رو دو پرسش مهم در این راستا پیش می‌آید: نخست آن که میان

۱ - کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی.

ahmadi.niya@yahoo.com

فساد و پول شویی چه رابطه‌ای وجود دارد و دوم نیز سیاست‌های مبارزه با فساد و پول شویی چه تأثیری بر یکدیگر خواهد داشت؟ در پاسخ به پرسش نخست باید گفت که جرایم تشکیل دهنده فساد مانند ارتشاء، اختلاس، تبانی در معاملات دولتی و اخذ پورسانت در معاملات خارجی می‌توانند جرم منشایی برای پول شویی باشند؛ اما در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، فساد، گستره گسترده‌تری از فساد مالی دارد و بنابراین ضرر و زیانی که به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد می‌شود، هر چند مطابق بند «الف» ماده (۱) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد (مصوب ۱۳۹۰) در زمره مصادیق فساد است؛ اما نمی‌تواند بزه منشاء برای بزه پول شویی باشد، مگر این‌که همراه با عوایدی باشند. در خصوص پرسش دوم باید گفت که هر یک از این دو بزه بر سیاست‌های مبارزه با آنها تأثیرگذار خواهد بود که از دو منظر قابل تحلیل است. نخست آن‌که فساد ممکن است ارتکاب بزه پول شویی را تسهیل کند که مهم‌ترین نمونه آن زمانی است که مقامات مبارزه کننده با پول شویی - اعم از اشخاص مشمول و دستگاه‌های متولی نظارت - دچار فساد شوند و با

نادیده گرفتن مقررات مبارزه با پول شویی ارتکاب این بزه را تسهیل نمایند. به همین جهت است که پژوهش‌های صندوق بین‌المللی پول (IMF) نشان داده است که کشورهایی که سطح کنترل پایینی بر فساد دارند، تمایل به رعایت استانداردهای ضد پول شویی کمتری دارند. اما حالت دوم زمانی است که اجرای اقدامات مبارزه با پول شویی، می‌تواند بر کنترل فساد تأثیرگذار باشد که می‌توان آن را با چند نمونه بیان کرد. اقدام نخست، شناسایی دقیق مشتری (CDD) توسط اشخاص مشمول مانند بانک‌ها، بیمه‌ها و مؤسسات مالی است که به شناسایی و تأیید هویت مالکان و ذی‌نفعان اصلی شرکت‌ها کمک می‌کند که می‌تواند از دسترسی افراد فاسد به سیستم مالی و استفاده از آن برای مقاصد غیرقانونی جلوگیری کند. اقدام دیگر، نظارت بر تراکنش‌های مالی است که بانک‌ها و مؤسسات مالی را موظف می‌کند معاملات مشتریان خود را رصد کرده و از این طریق می‌توان به شناسایی و جلوگیری از پول شویی و سایر فعالیت‌های غیرقانونی که ممکن است با فساد مرتبط باشد کمک کند. سرانجام این اشخاص مکلفند عملیات و معاملات مشکوک را به مراجع ذی‌ربط مانند مرکز

اطلاعات مالی و مراجع قضایی گزارش دهند تا با واکنش کیفی، در راستای مبارزه با پول شویی و فساد گام مهمی برداشته شود؛ زیرا با اثبات بزه پول شویی می‌توان به اثبات بزه منشأ که می‌تواند فساد مالی باشد نیز نائل آمد.

واژگان کلیدی: پول شویی، فساد، گروه ویژه اقدام مالی، کنوانسیون مبارزه با فساد، پیشگیری از جرم.

جایگاه «هیئت‌المحاسبه» امارات در مقابله با فساد اقتصادی و تطبیق آن با نظام حقوقی ایران

ریحانه محمدپورمقدم^۱

چکیده

وجود فساد در دستگاه‌های اداری کشور، از معضلات جوامع بشری و از موانع رشد و توسعه کشورها است. دولت‌های مختلف با درک ضرورت مبارزه با فسادهای اقتصادی، در راستای انسداد گلوگاه‌های فساد کوشیده‌اند. دولت امارات متحده عربی، اخیراً قانونی را تحت عنوان «فرمان فدرال شماره ۵۶» به منظور ایجاد نهادی جدید به نام «هیئت‌المحاسبه» جهت مبارزه با فساد اقتصادی وضع کرده است. این مرجع که جایگزین نهاد عالی تفتیش شده و مستقیماً به رئیس جمهور گزارش می‌دهد، با هدف تقویت یکپارچگی، پاسخگویی، شفافیت و حکمرانی خوب در دولت فدرال و نهادهای تابع آن تأسیس شده تا از رهگذر تضمین اثربخشی و کارایی

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران. tmoqadam6@gmail.com

اقتصادی فعالیت‌های دستگاه‌های دولتی، اعتماد به نظام مالی کشور را ارتقا بخشد. ازجمله وظایف این سازمان، بررسی گزارش‌های مالی و حسابرسی صورت‌های مالی دستگاه‌ها، شناسایی سازوکارهای حمایت از گزارشگران فساد، تعریف جامع تخلفات مالی و اداری و همچنین رسیدگی به شکایات و گزارش‌های مربوط به هرگونه سوء استفاده از وجوه عمومی، تعارض منافع و... است. نهاد مزبور در راستای انجام وظایف خود، اجازه دسترسی به اسناد، داده‌ها و اطلاعات لازم را خواهد داشت و دستگاه‌های مختلف موظف به همکاری با آن هستند. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی به دنبال بررسی جایگاه و نقش «هیئت المحاسبه» در مقام مبارزه با مفاسد اداری و اقتصادی و نیز تطبیق آن با نظام حقوقی ایران است و بدین نتیجه دست می‌یابد که با الگوگیری از مرجع پیش‌گفته، می‌توان ساختار نهادهای مشابهی که در کشور ما متکفل این کارویژه‌ها هستند (مانند دیوان محاسبات کشور) را به‌روز کرد و گامی در جهت مبارزه با مفاسد اداری و اقتصادی رو به جلو برداشت.

واژگان کلیدی: فساد اقتصادی، هیئت المحاسبه، امارات متحده عربی، نظام حقوقی ایران.

نقش رسانه‌ها و شفافیت در مبارزه با فساد اقتصادی

ساغر بهادرانی^۱

چکیده

فساد سوء استفاده از شرایط و امکانات عمومی با هدف نفع شخصی یا گروهی است. در این رفتار مفسدانه فرد یا افرادی با سوء استفاده از اختیارات و امکاناتی که به واسطه موقعیت و شغل خود دارا هستند و با کاربرد غیر اخلاقی هر نوع امکانات عمومی (دولتی) برای کسب منافع شخصی، و به منظور کمک به شخص ثالث به شیوه هایی نظیر اخاذی، انحراف از امانت، رشوه گیری، کلاهبرداری اعمال نفوذ بر دیگران و... توسل جسته و مرنکب فعل فساد می گردند. فساد اعتماد مردم به دولت را خدشه دار می سازد، ثبات سیاسی و هنجارهای فرهنگی و اجتماعی را متزلزل نموده و با تخریب رقابت منصفانه در بازار کار و تخصیص ناکارآمد منابع مانع رشد اقتصادی می شود. در واقع فساد کهنه ترین جراحی نظام اداری تلقی می شود و از هنگامی که فعالیت های بشر شکل سازمان یافته

۱ - دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. s_bahadorani@yahoo.com

به خود گرفتند، فساد اداری نیز ظهور کرد. فساد پدیده‌ای چندوجهی است و در نظام‌های اداری اغلب کشورها موجب آسیب‌رسانی جدی به توسعه و پیشرفت می‌شود. فقدان شفافیت در فعالیت‌های مالی دولتی و نظارت نامناسب باعث ایجاد پرونده‌های کلان اقتصادی شده است. ضرورت شفافیت در این جرائم می‌تواند باعث کاهش فساد گردد. رسانه‌ها به‌عنوان ابزاری برای ترویج شفافیت و مقابله با فساد تلقی می‌شوند که می‌توانند آگاهی را در مورد مشکلات مربوط به فساد افزایش و اذهان عمومی را به سمت هنجارهای اجتماعی ناشی از فساد سوق دهند. وجود رسانه‌ها در جامعه به‌مثابه چشم و گوش جامعه است که رفتارهای دستگاه‌های متخلف دولتی را رصد و با ارائه اخبار و گزارش‌های مربوط به فساد مالی در ترویج فرهنگ فساد ستیزی نقش مؤثری را ایفا می‌کنند. این مقاله به‌منظور بررسی نقش و تأثیر رسانه‌ها و شفافیت در کنترل فساد، به روش تحلیلی توصیفی انجام شده است و در پایان یافته‌های پژوهشی و راهکارهای پیشنهادی را بیان می‌کند.

واژگان کلیدی: فساد اقتصادی، شفافیت، رسانه، قانون.

بررسی جرم پولشویی به عنوان یکی از مظاهر فساد و ارائه سازوکارهای ساختاری و اقتصادی در راستای مبارزه با فساد

محمدبوالحق^۱

امیرحسین قدمی^۲

چکیده

از مهمترین اهداف هر نظام اقتصادی دستیابی به رشد و سلامت اقتصادی پایدار است. یکی از چشم اندازهای نظام‌های دنیا، ارتقا سلامت اقتصادی و شفافیت بخش‌های مالی جامعه است. یکی از عوامل مهمی که در بلندمدت بر رشد و سلامت اقتصادی یک جامعه تأثیر منفی می‌گذارد، پدیده پولشویی است. در پولشویی عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه و غیرقانونی در مجاری مشروع و قانونی قرار می‌گیرد و در چرخه اقتصادی جامعه تظهير می‌شود. پولشویی به عنوان یک پدیده نوظهور در بسترسازی فساد نقش عمده‌ای دارد و در مقابل فساد نیز در تولید پولشویی نقش مهمی دارد، از

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد پیوسته معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. mhmdblhgh@gmail.com

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد پیوسته معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. gmail.com@amirhosseinzc5

آن محافظت می‌کند و در تمام مراحل پولشویی حضور دارد. ظهور بسیاری از جرایم خطرناک مثل قاچاق، فساد است بنابراین باید در جهت مبارزه با پولشویی به عنوان یکی از مظاهر مخل امنیت اقتصادی سازوکار مطلوب پیشینی و پسینی در سه حوزه قوانین، رویه‌ها و عملکردها طراحی کرد و در قالب تقنین به آن جامه عمل پوشاند، در پژوهش حاضر با روش جمع‌آوری کتابخانه‌ای به دنبال آن هستیم تا پس از تبیین پدیده جرم پولشویی، به برخی سازوکارهای پیشینی لازم در جهت کاهش تحقق این جرم مالی بپردازیم.

واژگان کلیدی: امنیت اقتصادی، فساد، تشخیص هویت مشتریان KYC، بالا بردن آگاهی شهروندان و کارمندان، پایگاه اطلاعاتی وضبط داده‌های مالی.

نهادسازی غیرقانونی جهت فرار از قانون؛ مطالعه ایجاد شرکت توسط بانکها و بیمه‌های دولتی

محمد رضا خبری زادا^۱

چکیده

براساس اصول کلی حقوق اداری و سیاستهای کلی نظام اداری (۱۳۸۹)، هیچ دستگاه اجرایی نه بوجود می‌آید و نه می‌تواند نهادی را ایجاد کند مگر بموجب قانون. این قاعده بنحو دقیق تری در ماده ۱۲۳ قانون مدیریت خدمات کشوری مورد تصریح قرار گرفته است که "کلیه اختیارات قانونی دستگاه های اجرایی و شوراها و مجامع و عناوین مشابه برای ایجاد هر گونه دستگاه اجرایی از تاریخ لازم الاجرا شدن این قانون لغو می‌گردد." این اطلاق با توجه به مواد چهارگانه ابتدایی قانون مدیریت خدمات کشوری که هر دستگاه و نهادی را صرفا با مجوز قانونی ایجاد می‌کند مبین آن است که نظم حقوق اداری هیچ استثنائی نداشته و ندارد. با این وجود بانکها و بیمه های دولتی، برای عدم رعایت

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه علوم قضایی، تهران، ایران. mrkz79mrkz@gmail.com

الزامات قانونی و خروج از نظارت نهادهای نظارتی، مستند به تبصره ماده ۴ قانون محاسبات عمومی کشور (۱۳۶۶)، اقدام به ایجاد شرکت می کنند. این تبصره مقرر می کند: "شرکتهایی که از طریق مضاربه و مزارعه و امثال اینها به منظور به کار انداختن سپرده های اشخاص نزد بانکها و مؤسسات اعتباری و شرکتهای بیمه ایجاد شده یا می شوند از نظر این قانون شرکت دولتی شناخته نمی شوند." در حالی که علاوه بر حکم کلی ماده ۱۲۳، قاعده ایجاد شرکت بموجب ماده ۴ قانون مدیریت خدمات کشوری تغییر کرده است، ثانيا بموجب ماده ۱۲۷ قانون مذکور کلیه قوانین عام و خاص مغایر با قانون مدیریت نسخ شده است. ثالثا اقتضای مبارزه با فساد و حفظ منافع عمومی و اموال دولت، نظارت پذیری است. در این مقاله با روش توصیفی و تحلیلی، به خلل ناشی از تفاسیر قوانین و رویه های اجرایی منجر به ایجاد نهادهای غیرقانونی خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: بانک دولتی، شرکت، نظارت پذیری، فساد، اموال دولتی.

ارزیابی دیدگاه نظام حقوقی ایران به مسئله بنگاهداری بانک‌ها

سیدامیرحسین سیدی

محمد متقی دستنائی

چکیده

گذر زمان و وضعیت تجارت با تغییر ماهیت پول از پول - طلا به پول - کالا و سپس پول اعتباری باعث شد که پول به عنوان ابزار تعیین ارزش کالاها، واسطه مبادلات مالی و ابزار ذخیره ارزش، کارکردهای اصلی خود را در نهادی به نام بانک به نمایش بگذارد. بر این اساس بانک‌ها به عنوان محملی برای عملیات پولی در سطح ملی و بین‌المللی طراحی شدند. به موازات این طراحی، به دلایل مختلفی چون نرخ بهره واقعی منفی و... بانک‌ها که مقرر بود به عنوان نهاد تأمین مالی و خدمات پرداخت، صرفاً در بازار پول مشغول باشند، به اعمال سودده دیگری روی آوردند که از آن تحت عنوان بنگاهداری یاد می‌شود. این مسئله از دهه ۸۰ شمسی با تأسیس قارچ‌گونه مؤسسات اعتباری غیر مجاز و تأسیس بدون نظارت بانک‌های خصوصی در ایران نیز شدت گرفت و در دهه ۹۰ شمسی به در کنار بحران ارزی و مسائل تحریمی، بحران اقتصادی گسترده‌ای را رقم زد که

منجر به موضع‌گیری‌های گسترده سیاسی و حقوقی شد. با ذکر این مقدمه، نگارندگان مقاله حاضر سعی دارند از رهگذر تعریف بنگاه‌داری بانک‌ها و ابعاد مختلف آن و باروش توصیفی-تحلیلی، موضع‌گیری نظام حقوقی ایران نسبت به این مسئله را تبیین و ارزیابی کنند. بررسی‌های این پژوهش نشان از موضع منفی نظام حقوقی ایران نسبت به مسئله بنگاه‌داری بانک‌ها دارد لکن توجه به مفاد قوانین و مقررات موجود، حاکی از عدم درک مناسب قانونگذار از مسئله و تبعاً پاسخگویی نامناسب به آن دارد.

واژگان کلیدی: بنگاه‌داری، بانکداری، سرمایه‌گذاری، تولید رقابت‌پذیر، اموال مازاد.

فصل هفتم:
سیاست‌گذاری و سیاست‌های
کلی مبارزه با فساد

تعهدات دولت در مبارزه با فساد اقتصادی در پرتو قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

سیداحمد حبیب‌نژاد^۱

چکیده

قانون اساسی به مثابه عالی‌ترین سند حقوقی - سیاسی کشور توجهی جدی به مساله فساد و مباحث مرتبط با آن مانند عوامل و ریشه‌های فسادزا داشته و مطالباتی را بیان نموده است. مطالبات قانون اساسی در مبارزه با فساد را می‌توان در چند حوزه دسته‌بندی نمود؛ آگاهی‌های رشد محور برای جنبه‌های پیشگیرانه از فساد، دستور صریح به مبارزه با فساد به عنوان یکی از تعهدات دولت، ایجاد نهادهای مقابله با فساد، خشکاندن زمینه‌های فساد، قراردادن ضمانت اجرای سنگین در مقابله با مفسدین اقتصادی از جمله استرداد اموال ناشی از فساد و نقش مردم در حوزه مردمی‌سازی مقابله با فساد. از نگاه تدوین‌کنندگان قانون اساسی، یکی از مهمترین زمینه‌های انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ گسترده‌گی فسادها بود و از این رو آنان بر پاکیزه داشتن جامعه از هرگونه فساد و ریشه‌کن کردن ریشه‌ها و نشانه‌های فساد تاکید داشته‌اند؛ ریشه‌ها

۱ - دانشیار گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه تهران، پردیس فارابی، قم، ایران. a.habibnezhad@ut.ac.ir

و عواملی مانند تبعیض ناروا و انحصار طلبی و نشانه‌هایی مانند اسراف و تبذیر، تکاثر ثروت و فقر و محرومیت. در این میان باید توجه داشت میان آن چیزی که در حوزه مبارزه با فساد از اصول قانون اساسی استنباط می‌گردد، با آنچه رخ داده است فاصله قابل توجهی وجود دارد و در این میان «بازگشت به قانون اساسی» برای تحقق اهداف و مقاصد میثاق ملی در این حوزه بسیار لازم و شرطی حیاتی است.

واژگان کلیدی: مبارزه با فساد، قانون اساسی، فساد اقتصادی، استرداد اموال ناشی از فساد، مردمی‌سازی مقابله با فساد.

حق بر خورداری از قانون مناسب: حق شهروند جمهوری اسلامی ایران

محمد یکرنگی^۱

چکیده

انسان از زمانی که پا به عرصه وجود نهاد همواره با نیازهای خود زیست نموده است. این نیازها باعث شده روندی رو به تکامل برای یافتن راهکارهایی جهت حل این نیازها بیابد و بدین‌گونه فرایند پیشرفت را طی نماید. انسان‌ها با توسعه نیازها دریافتند که نیاز به مراوده با یکدیگر دارند و این نیازها باعث شد در کنار یکدیگر جمع شده و زیستی را در قالب جامعه تشکیل دهند. دیری نگذشت که ذات زیاده‌خواه انسان باعث تعدی به انسان‌های دیگر شد و بر همین اساس، نیاز به ساماندهی این وضع ناگهان سربرآورد و ایجاد دولت پاسخی به این نیاز بود. به تعبیر لاک، از بنیانگذاران نظریه قرارداد اجتماعی، دولت برای پاسخ به سه نیاز

۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
yekrangi@ut.ac.ir

ایجاد شد: قانونگذاری مستقل، قضاتی بی‌طرف و مستقل و دستگاه اجرایی برای اجرای قانون. لذا یکی از انگیزه‌ها و دلایل اصلی ایجاد دولت تدوین سازوکارهای معین برای ساماندهی به روابط افراد در قالب قانون می‌باشد. بر همین پایه، با ایجاد حاکم اشخاص قسمتی از حقوق خود را محدود نمودند تا حاکم با وضع قانون از سایر حقوق آنها حمایت کند. بنابراین امر برخورداری از یک قانون مناسب، حق شهروندان از یک سو و وظیفه دولت از سوی دیگر می‌باشد. این حق در معنای حق/ تکلیف است و مطالبه آن ممکن می‌باشد. مساله اصلی مورد بررسی در این مقاله بایسته‌هایی است که برای تحقق این حق بر قانونگذار از منظر فلسفی و عملی در نظام جمهوری اسلامی بار می‌شود. این تحقیق که به صورت کتابخانه‌ای انجام شده، در نهایت نتیجه‌گیری نموده که این حق برای تامین شدن نیاز به سازوکارهایی دارد که در دو بعد ماهوی و شکلی قابل بررسی است. در بعد ماهوی رعایت ضوابطی برای درون‌مایه قانون مناسب ضروری است از جمله آنکه قانون در محدوده مشخص در زندگی شهروندان دخالت کند و فراتر از آن نباشد، در آن اخلاق رعایت شده باشد، متناسب با نیازهای جامعه باشد، بهترین پاسخ مناسب موجود در

قانون به نیازها داده شده باشد. از طرف دیگر، از نظر شکل نیز نیازمند شرایطی است که لان فولر از اندیشمندان حقوق طبیعی جدید از آن به اخلاقیات درونی قانونی تعبیر می‌کند. به عبارتی، سیستمی می‌تواند عادلانه و منصفانه قانونگذاری نماید که پیرو ضوابطی باشد که از آن به عدالت شکلی یاد می‌شود از جمله آنکه قانون عام باشد، ناظر به آینده باشد، مبهم نباشد، قابل اجرا باشد، قابل پذیرش توسط مجریان باشد، دارای ثبات باشد و تعارضی با دیگر قوانین نداشته باشد. بر این اساس، زمانی یک دولت می‌تواند ادعا نماید که وظیفه خود را در قانونگذاری مناسب و به تبع آن، رعایت حقوق شهروندی در این باب به خوبی به انجام رسانده که بتواند شرایط شکلی و ماهوی قانون را برآورد. در ایران در راستای تحقق این حق، در سند بالادستی سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری که در مهرماه ۱۳۹۸ ابلاغ شده است، رهبری نظام جمهوری اسامی تمامی نهادهای قانونگذاری را ملزم نموده است در تدوین قوانین رعایت اصول قانونگذاری و قانون‌نویسی از جمله قابل اجرا بودن قانون، شفافیت و عدم ابهام، استحکام در ادبیات، ثبات و ابتنا بر نظرات کارشناسی و جلب مشارکت حداکثری مردم و ذینفعان را مدنظر قرار دهند.

واژگان کلیدی: حق بر برخورداری از قانون مناسب، حقوق شهروندی، جمهوری اسلامی ایران.

نقش و جایگاه نظارت پارلمانی بر کاهش فساد اداری

حسن گروسی^۱

چکیده

فساد اداری از عوامل بسیار مهم ناکارآمدی دولت و در نهایت بروز نارضایتی اجتماعی و همچنین افزایش شکاف طبقات اجتماعی است که مقابله با آن ضرورتی اجتناب ناپذیر است. در نظام‌های حقوقی مدرن، اصل تفکیک قوا از جایگاه والایی برخوردار است و نظارت قوا بر یکدیگر در پرتو انعطاف‌پذیری اصل مزبور باید تفسیر و اجرا گردد به گونه‌ای که استقلال قوا مخدوش نگردد. نظام نظارت و تعادل در این زمینه می‌تواند مثمر به ثمر بوده و توازنی میان حفظ استقلال قوا و نظارت آنان بر یکدیگر ایجاد کند. نظارت پارلمان بر اقدامات و تصمیمات اداری نیز در همین بافت قابل بررسی و اجرا است و مقابله با فساد اداری اگرچه امری بسیار مهم است، اما نبایستی به تضعیف دستگاه‌های اجرایی و در نهایت قوه مجریه بینجامد. سؤال اصلی

۱ - دانش‌آموخته دکترای حقوق عمومی و مدرس دانشگاه.
garousi.h@gmail.com

این تحقیق نقش و اهمیت پارلمان و نظارت آن بر اعمال و تصمیمات اجرایی و تأثیر آن بر مقابله با فساد اداری است که با روش توصیفی-تحلیلی به مؤلفه‌های مؤثر بر تحقق آن پرداخته خواهد شد. در نهایت بدون ایجاد ساختار منسجم نظارتی مانند آنبودزمان و یا نهادهای مشابه، به نظر می‌رسد که نظارت بیش از حد خود منجر به ایجاد ویژه‌خواری و فساد بیشتری می‌شود. فلذا نظارت پارلمانی نیز باید در حد معقول و متوازن‌کننده قوای حکومتی باشد.

واژگان کلیدی: نظارت پارلمانی، فساد اداری، آنبودزمان، شفافیت، حقوق اداری.

سیاست جنایی تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با فساد اقتصادی

علی غلامی^۱

احمد عابد صالح فعل^۲

چکیده

از آنجا که آثار فساد چه از لحاظ اقتصادی و چه از لحاظ سیاسی موجب تضعیف حاکمیت قانون و صدمه دیدن بنیانهای اقتصاد سالم و از دست رفتن فرصتها برای توسعه پایدار می‌گردد، دستگاه قضایی کشور به موجب قوانین مامور مقابله با این مفاسد و جرایم است. با توجه به اینکه بررسی رویکرد مقنن جمهوری اسلامی ایران در حوزه مقابله با فساد اقتصادی در زمینه سیاستگذاری کیفری در آینده موثر می‌باشد، لازم است تا رویکرد قانونگذار در مجموعه این قوانین کیفری بررسی گردد. اینگونه قوانین که ناظر به مرحله

۱ - استاد، دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. a.gholami@isu.ac.ir

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

a.abedsaleh@isu.ac.ir

بعد از وقوع فساد و بیانگر مجازات مفسدین است که ساز و کارهایی از جمله مصادره اموال و انتشار حکم محکومیت مجرمین، جریمه نقدی و حبس و سلب حیات که در قوانین کیفری بیان شده است، نشان از نوع رویکرد قانونگذار نسبت به این جرایم است. قوانینی که این موارد در آن مورد اشاره قرار گرفته اند: قانون مجازات اسلامی، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری، قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی، قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور، اصل ۲۴ قانون اساسی.

واژگان کلیدی: سیاست جنایی، تقنین، مفساد اقتصادی.

تحلیل حقوقی فساد ناشی از انحصار خودروسازی در ایران

سید محمد مهدی غمامی^۱

چکیده

خودروسازی در ایران یک صنعت بسیار بسیار پیچیده، قاعده‌ناپذیر، تهاجمی به حقوق مصرف‌کننده و موثر بر بسیاری از بازارها از جمله قطعه‌سازی، انرژی و سوخت، فولاد و ... است.

به علاوه آنکه بخش قابل توجهی از خودروها در شرایط انحصاری تولید و عمدتاً مشتمل بر قطعات چینی و مونتاژی است. خودرویی که در چین حتی با احتساب نرخ دلار آزاد حدود ۵۰۰ میلیون تومان قیمت دارد در کشور ما ۱.۵ میلیارد تومان از سوی مونتاژکاران به فروش می‌رسد. خودروهای مونتاژی که با سوء مدیریت، جرایم اقتصادی و فرار مالیاتی و نقض پیمانهای ارزی تولید می‌شوند با حاشیه سود

۱ - دانشیار گروه حقوق عمومی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. ghamamy@isu.ac.ir

بالا عرضه و قیمت تعیین شده برای این خودروها تا ۲.۵ برابر قیمت محصول آماده در کشور چین است. چالش دیگری که مانع رفع انحصار است مداخله، مالکیت و مدیریت دولت در این بازار و حضور مدیران دولتی (لایه اول تا سوم) بر خلاف تصریح ماده ۳ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است. ما در این مقاله به تبیین این چالش و سازوکارهای مدیریت و رفع این انحصار و چالش که بطور واضحی مخل حقوق ملت و مانع رشد تولید است خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: انحصار، خودروسازی، حقوق مصرف‌کننده، فساد، بازار غیررقابتی.

آسیب‌شناسی دستگاه‌ها و مراجع نظارتی و بازرسی در بهره‌وری مقابله با فساد

مهدی یزدان‌پناه^۱

محمد قربانی‌راد^۲

چکیده

موضوع نظارت با هدف پیشگیری و مبارزه با فساد موضوعی مهم و راهبردی در حکمرانی همه‌ی کشورهاست، در کشور ما نیز عدالت و عدالت‌خواهی، یکی از پایه‌های شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران و از محورهای مهم و اساسی قانون اساسی کشور ما بوده که از مهم‌ترین نمود آن اساساً پیشگیری از ایجاد بسترهای فساد در حوزه‌های اقتصادی و اداری است. لکن در تحقق این هدف، حکمرانی مبارزه با فساد و شکل‌گیری نهادهای نظارتی همواره با تهدیدات و چالش‌های مختلفی از جمله تعدد بسیار زیاد دستگاه‌های نظارتی با مأموریت‌های متنوع، شرح وظایف موازی و نهایتاً عدم توفیق در بهره‌وری مبارزه با فساد روبرو بوده است. از سوی دیگر همانطور که احساس امنیت در جوامع از خود امنیت مهم‌تر

۱ - دکترای حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه عدالت، تهران، ایران؛
معاون حقوقی سازمان اداری و استخدامی کشور.

۲ - دانشجوی کارشناسی‌ارشد حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام،
تهران، ایران.

است، ادراک میزان عدالت و مبارزه با فساد از خود عدالت در جامعه مهم‌تر می‌نماید، لذا ادراک وجود فساد در نگاه مردم (اعم از ارباب رجوع، سرمایه‌گذاران، نهادها و شرکت‌های بخش خصوصی و اقشار مختلف جامعه) در یک رو و احساس عدم مبارزه با مفاسد در روی دیگر سکه، تهدید مهم دیگری را پیش روی مآقرار داده است. با نگاهی کلان به انواع دستگاه‌های نظارتی و بررسی مأموریت و شرح وظایف آنها در سه حوزه نظارتی، اطلاعی و مقابله‌ای و با احصای چالش‌های مبارزه با فساد ناشی از ساختارهای نظارتی و مبارزه با فساد، می‌توان برای حل این چالش‌ها و افزایش اعتماد و ادراک عمومی نسبت با مبارزه با مفاسد، بستری یکپارچه، هماهنگ و شفاف با مشارکت حداکثری مردم طراحی نمود که با بالاترین بهره‌وری احساس مسولیت و ادراک عدالت عمومی را در جامعه افزایش دهد. در این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و آسیب‌شناسی ساختارهای متولی در مبارزه با فساد خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: دستگاه نظارتی، مبارزه با فساد، ادراک وجود فساد، عدالت، حکمرانی، پیشگیری از بروز فساد.

بررسی انتقادی رویکرد سیاست جنایی تقنینی در قبال جرایم اقتصادی

جعفر صادق منش^۱

چکیده

امروزه جرایم اقتصادی، به دلیل ایجاد چالش‌های جدی در حوزه‌های مختلف و از آن جمله حوزه‌های امنیتی، اقتصادی و اجتماعی به یکی از مهم‌ترین مسائل فراروی دولت‌ها تبدیل شده است. با توجه به موقعیت و شرایط ویژه کشور ما، پرداختن به سیاست جنایی برای پیشگیری و مقابله با این جرایم به‌طور عام و سیاست جنایی تقنینی به‌طور خاص، اهمیتی مضاعف دارد. این پژوهش با روش تحلیل اسنادی، در مقام پاسخ به این پرسش است که سیاست جنایی تقنینی برای مقابله و پیشگیری قضایی از جرایم یاد شده تا چه میزان کارآمد و قرین توفیق بوده است؟ یافته‌های پژوهش ضمن تایید توفیق اندک در این زمینه، سیاست جنایی تقنینی

۱ - دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، وکیل دادگستری و عضو شورای علمی اندیشکده حقوق بشر و شهروندی دانشگاه امام صادق علیه السلام، تهران، ایران. sadeghmanesh@gmail.com

را دارای کاستی‌هایی می‌داند که مانع نیل به اهداف مذکور می‌شوند. از جمله آن که رویکرد قانون‌گذار ما در احصای جرایم اقتصادی در عین کاربردی بودن، دارای پنج ایراد عمده است: تورم و تعارض قوانین، ابهام، جامع و مانع نبودن، تکرار و بلا موضوع بودن بعضی عنوان‌ها. افزون بر این، از نظر سیاست کیفری ناظر بر نوع، میزان و رژیم اجرای کیفرهای اصلی و تبعی و همچنین در قوانین دادرسی مربوط به این جرایم، کاستی‌هایی دیده می‌شود.

واژگان کلیدی: جرایم اقتصادی، سیاست جنایی تقنینی، پیشگیری قضایی از جرم، استجازه.

مسئله مبارزه با فساد حکومت در حقوق اسلامی و مقابله با آن

میثم نعمتی^۱

چکیده

رسالت دولت اسلامی «برقراری قسط و عدل»، «حمایت از محرومان و مبارزه با ستمگران» و «حاکمیت قانون عدل و اجرای قانون الهی» در جامعه است. فساد به معنای بی کفایتی، بی تقوایی، زیاده خواهی صاحبان قدرت یا عدم کنترل و نظارت بر اجرای یکسان و عادلانه قوانین در نظام اسلامی از آنجا که مانع تحقق رسالت‌های یادشده می‌گردد هیچ جایگاهی در حکومت مبتنی بر اسلام ندارد. بنابراین، التزام حکومت به موازین اسلامی متوقف بر نفی فساد است. از سویی، با توجه به نهادهایی که در دولت اسلامی ضامن اجرای احکام اسلامی هستند از جمله نهاد ولایت فقیه که طبق مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «ضامن عدم انحراف سازمان‌های مختلف از وظایف

۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قضایی، تهران، ایران.

اصیل اسلامی خود» است، باید سازوکارهایی اجرایی و عملیاتی تدارک دید که اولاً نظام حکمرانی سالم باشد و ثانیاً هیچگونه فسادى تداوم نیافته و مزمن و ریشه‌دار (فساد سیستمی) نگردد. بنابراین برای تحقق سلامت، به کارگیری سرمایه انسانی سالم و شایسته امری ضروری است. در ایران نه نظام‌گزینش خوب عمل کرده و نه الگویی مناسب برای انتصاب و ارتقای شایستگان وجود دارد. از سوی دیگر، سازوکاری افتراقی برای اقدام سریع جهت ریشه‌کنی فساد وجود ندارد و لازم است همانند الگوی کلی استجازه رهبری جهت رسیدگی به پرونده‌های موضوع قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی (مفاسد) و تاکید ایشان، قانون جامعی تدوین و به اجرا گذاشته شود. مقاله حاضر با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و با روش توصیفی تحلیلی با بررسی نظام‌گزینش و ارتقاء صاحبان مناصب به این نتیجه رسیده که لازم است بسیاری از فرایندهای اداری از طریق قانونگذاری اصلاح و نقصان‌ها مورد اهتمام فوری تقنینی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: مبارزه با فساد، شایسته‌سالاری، استجازه رهبری، گزینش.

رهیافت‌های صیانت از حقوق اساسی ملت در سیاست جنایی قضائی

شهید شاطری پور اصفهانی^۱

چکیده

قانون اساسی از یک سو حدود آزادی افراد را در برابر عملکردهای قدرت‌ها و از سوی دیگر حدود اعمال قوای عمومی را در برخورد با حوزه حقوق فردی ترسیم می‌کند همچنین حفظ و تضمین حقوق افراد ملت در مقابل قوای حکومت نیز بر عهده قانون اساسی است. شناسایی، تثبیت و تضمین حقوق و آزادی‌های مشروع افراد در جامعه از مهم‌ترین مباحث در حقوق اساسی است. شناخت حقوق اساسی ملت، مستلزم شناخت مفاهیم ملت، مردم، دولت و ارتباط بین آنها از جهات مختلف، همچنین شناخت مفهوم و اقسام حق‌های

۱ - عضو هیئت علمی پژوهشکده قوه قضائیه، تهران، ایران.
shahidshateri@jri.ac.ir

اساسی و جایگاه این حق‌ها در فرآیند اساسی‌سازی حقوق در بعد داخلی و الزامات بین‌المللی آن است. حقوق اساسی ملت در تدوین قانون اساسی مقدم بر سایر حقوق مورد توجه قرار گرفته است و به معنای حقوقی است که به همه مردم تعلق دارد. در قانون اساسی ایران نیز که اساس شکل‌گیری آن، بر مشارکت مستمر مردم است، حقوق اساسی ملت جایگاه برجسته‌ای در میان سایر اصول مصرح در قانون اساسی دارد. حضرت امام خمینی (ره) در پیام خود به مناسبت افتتاح مجلس خبرگان رهبری در سال ۱۳۵۹ بر «حفظ و حمایت حقوق و مصالح تمام قشرهای ملت دور از تبعیضهای ناروا» در قانون اساسی تاکید می‌کنند. حقوق اساسی ملت امروز در فصل سوم قانون اساسی و پس از اصول کلی در فصول اول و دوم قانون اساسی به تصریح و دقت مطرح شده و بر بسیاری دیگر از سرفصل‌های حقوق اساسی مقدم دانسته شده است. مناسبات میان مردم به عنوان ارکان جامعه دینی با صاحبان قدرت گاه موجب تحدید حقوق اساسی ملت می‌شود در حالی که تضمین حقوق اساسی ملت به معنای تثبیت رکن مردمی بودن نظام است که تزلزل در آن موجب تزلزل در ارکان نظام است. پاسداشت قانون اساسی و زمینه‌سازی برای اقامه قسط و قیام مردم به آن در جامعه نیازمند رهیافت‌هایی در سیاست

جنائی قضائی برای شناسایی، تثبیت، ارزیابی و ایجاد نظام هایی برای صیانت و پاسداری از حقوق ملت در دستگاه قضای اسلامی است. این رهیافت ها همان رویکردها برای اهتمام به صیانت از حقوق اساسی ملت و آزادی های مشروع در قانون اساسی به عنوان یکی از مهم ترین وظایف ذاتی دستگاه قضا در اصل ۱۵۶ قانون اساسی است و شامل مجموعه ای از بنیان های نظری، راهبردها، تدابیر و اقداماتی است که بر محور نظریه عدالت اسلامی و در جهت صیانت از حقوق عامه و گسترش آزادی های مشروع شکل می گیرد.

مشارکت مردم در عدالت گستری، نظارت پذیر کردن دولت، صیانت از حقوق اساسی ملت، دسترسی به عدالت، توانمندسازی قضائی، پیشگیری از جرم، مبارزه با فساد در تمامی اشکال آن، نظام سازی اصلاح و تربیت، صیانت از حقوق ملت در برابر رفتارهای دلبخواهی حکمرانان، حکمرانی قضائی حکمت بنیان، تحول قضائی و در نهایت تضمین امنیت قضائی از جمله مهم ترین رهیافت های صیانت از حقوق اساسی ملت در سیاست جنائی قضائی است. در ترسیم این رهیافت ها بر ضرورت فرآیندهای صیانت از حقوق ملت و نقش بازیگران اساسی آن و مشارکت روشمند مردم در مدیریت و ساماندهی عدالت قضائی بر مبنای نظریه بنیادین قیام مردم به قسط اشاره خواهیم کرد.

واژگان کلیدی: صیانت از حقوق اساسی ملت، سیاست جنائی قضائی، رهیافت‌های قضائی، قیام به قسط، حقوق عامه.

ارزیابی کاستی‌های نظام حقوقی در پیشگیری و مقابله با فساد در طرح‌های عمرانی

مصطفی رضائی^۱

چکیده

بر اساس پژوهشی که در مجله نیچر در سال ۲۰۱۱ منتشر شده است، ۸۳ درصد از مرگ و میرهای ناشی از فروپاشی ساختمان‌ها در زلزله‌های سی سال گذشته در کشورهای رخ داده است که به طور غیرعادی فاسد بوده‌اند. ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده است و حوادث مشابهی در سالیان اخیر به دلیل فساد در این حوزه رخ داده است. از جمله می‌توان به ریزش ساختمان متروپل در سال گذشته اشاره نمود. حال پرسش این است که نظام حقوقی در پیشگیری و مقابله با فساد در حوزه ساخت و ساز و طرح‌های عمرانی از چه کاستی‌هایی برخوردار است؟ به عبارت دیگر در این پژوهش با

۱ - مدرس دانشگاه و دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

mostafa.rezaei1908@gmail.com

روش توصیفی - تحلیلی در جستجوی پاسخ به این پرسش هستیم که قوانین و مقررات مرتبط با این حوزه چه نقشی در وقوع چنین رخدادهایی داشته است. در این خصوص بررسی‌ها نشانگر آن است که قوانین و مقررات حاکم بر حوزه ساخت و ساز بستر مناسبی را برای فساد و وقوع چنین حوادثی فراهم کرده است. از جمله می‌توان به کاستی‌ها و خلاهای موجود در قوانین و مقرراتی همچون قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان، قانون شهرداری، قانون تاسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، قانون روابط موجر و مستأجر و مقررات ملی ساختمان اشاره کرد. افزون بر این، تعارض منافع میان نهادهای ناظر و مسئول و صاحبان پروژه و کارفرمایان نیز وضعیت فوق را بغرنج‌تر نموده است.

واژگان کلیدی: ساخت و ساز، فساد، تعارض منافع، شهرداری، نظام مهندسی و کنترل ساختمان، شورای عالی شهرسازی و معماری.

ویژگی‌های قانون‌گذاری فسادستیز

حسین رفسنجانی مقدم^۱

محمدبوالحق^۲

چکیده

وظیفه ذاتی مجلس شورای اسلامی وفق اصل ۷۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران قانونگذاری با رعایت اولویت‌های تقنینی وفق سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری به‌ویژه بند ۱۵ سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری در جهت تشریح قانونی کاربردی و کارگشا و البته حفظ نظام است بنابراین باید مجلس در «مبارزه با فساد» اهتمام جدی داشته باشد. تحقق اهداف قانونگذاری در جهت محورهای بند ۱۵ سیاست‌های فوق‌الذکر از یک سو با نمایندگانی حاصل می‌شود که خود از چرخه‌های فساد به قدرت نرسیده

۱ - مدیرکل قوانین مجلس شورای اسلامی.

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.

باشند و از سوی دیگر برنامه‌ای مدون برای مبارزه با فساد از طریق مراجع پشتیبان مجلس از جمله مرکز پژوهش‌های مجلس، معاونت‌های نظارت و قوانین، دیوان محاسبات و هیات تطبیق مقررات با قوانین داشته باشند. نتیجه این پژوهش بدین صورت است که این برنامه هم با وضع قوانین مناسب همانند قانون ایجاد نهاد ملی مقابله با فساد و هم آسیب شناسی قوانین متعدد مبارزه با فساد و از بین بردن استثنائات نظارت پذیری و تبصره‌های مبهم و مجمل محقق می‌شود؛ البته این موضوع باید با رعایت اولویت‌های تقنین براساس آسیب و خला‌های وجود کشور و رعایت مراتب (ابتدائاً آسیب‌شناسی سپس ارائه راه‌حل ایجابی تحت عنوان یک سازوکار مطلوب الزام‌آور) با امعان نظر به امکانات موجود باشد.

واژگان کلیدی: نماینده مجلس شورای اسلامی، فسادستیزی، شورای نگهبان، نظارت بر رفتار نمایندگان.

مداخله کیفری یا حکمرانی تنظیمی؛ آسیب‌شناسی نظام حقوقی ایران در حوزه سکوه‌های برخط

سیدعلی حسینی^۱

سیدحسین هاشمی^۲

چکیده

تعیین مجازات کیفری شدیدترین ابزار حقوقی برای کنترل روابط اجتماعی است. مجازات علی‌رغم اینکه شدیدترین محدودیت‌ها علیه حقوق و آزادی‌های مجرم تحمیل می‌کند، لیکن در بسیاری از موارد به‌ویژه در حوزه‌های جدید فناوری مانند سکوه‌های برخط (پلتفرم‌های آنلاین) به‌عنوان یک واکنش پسینی، ایستا، منفعل و تا حدودی ناکارآمد به‌شمار می‌آید. در سال‌های اخیر به دلیل اینکه سکوه‌های برخط در تمامی حوزه‌های خدمات و کالاهای موردنیاز مردم اعم از بهداشت، حمل‌ونقل، بیمه و... ورود کرده‌اند، مستلزم بهره‌گیری از ابزارهای متنوع، منعطف، فنی، حقوقی و غیرحقوقی هستند. به همین دلیل امروزه

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول). seyedalyhoseini@gmail.com

۲ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران. sho.hashemi@gmail.com

نظام‌های حقوقی مترقی از ابزارهای تنظیمگری جهت نیل به اهداف و سیاست‌های عمومی بهره می‌برند. تنظیمگری در حوزه‌ها و صنایع مختلف به‌عنوان یک راهکار اجرایی در ابعاد مختلف، اصول و قواعد حقوقی متنوعی را تضمین و تأمین می‌کند. نگاه فعلی سیاستگذار عمومی به مقوله اقتصاد دیجیتال و فعالیت پلتفرم‌های آنلاین، صرفاً رسیدگی به جرائم پلتفرم است. گذشته از آنکه تحلیل مسئولیت‌کیفری اعمال مجرمانه پلتفرم‌ها با استفاده از قوانین سنتی، به دلیل ماهیت متفاوت سرویس‌های پلتفرمی، دارای ایرادات متعددی است؛ واگذاری اغلب شئون حکمرانی اقتصاد دیجیتال به قواعد کیفری، آسیب بزرگتری برای نظام حقوقی کشور محسوب می‌شود. پارلمان اتحادیه اروپا با تصویب اسناد و قوانینی همچون دستورالعمل تجارت الکترونیکی سال ۲۰۰۰ و قانون سرویس‌های دیجیتال ۲۰۲۰، با هدف اعمال پیشگیرانه اصول و قواعد نظام حقوقی اتحادیه اروپا بر خدمات فضای مجازی، بر ابزارها و رویه‌های تنظیمگری متمرکز گردیده است. در این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی نگارندگان ضمن آسیب‌شناسی رویکرد جرم‌انگارانه و کیفر محور در وضعیت موجود نظام حقوقی ایران، استفاده از قابلیت‌ها و ابزارهای تنظیمگری در حوزه فضای مجازی را مورد بررسی قرار داده و فقدان رویکردهای

تنظیم‌گری در نظام حقوقی ایران را مورد بحث قرار می‌دهند. همچنین با نگاهی انتقادی رویکرد حکمرانی ایران در فضای مجازی مبتنی بر جرم‌انگاری و رسیدگی قضائی و رویکرد نظام حقوقی اتحادیه اروپا نیز به صورت تطبیقی در اسناد و قوانین مختلف مورد مطالعه قرار می‌دهند.

واژگان کلیدی: سکوهای برخط، تنظیم‌گری پلتفرمی، مداخله کیفری، جرم‌انگاری، مجازات.

ارزیابی سیاست تقنینی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با فساد اقتصادی از منظر جرم‌شناسی انتقادی

امیرحسین خسروآبادی^۱

چکیده

فساد اقتصادی یکی از مهمترین چالش‌هایی است که امروزه گریبانگیر جوامع و نظام‌های سیاسی شده است. بیماری فساد به عنوان یک بیماری شایع، متناسب با روند توسعه اقتصادی گسترش می‌یابد و سبب بحران‌های اساسی نظیر فروپاشی اجتماعی جوامع یکپارچه محلی و گسترش فقر نسبی به طور مستقیم می‌گردد. به طور غیرمستقیم، فساد اقتصادی موجب افزایش نرخ بزهکاری و کاهش مشروعیت سیاسی دولت‌ها خواهد شد. اما آثار تخریبی فساد اقتصادی زمانی گسترده‌تر می‌شود که مرتکبان این جرایم دارای موقعیت‌های برتر سیاسی و اقتصادی بوده و متعلق به طبقه بالای اجتماعی باشند. در این میان، با توجه به آنکه جرایم فساد اقتصادی یک جرم فسفریک بوده و امکان احراز مجرمیت بزهکاران فساد اقتصادی از رهگذر اثبات رکن روانی یا برخی وجوه پیچیده رکن مادی میسر نیست، عملاً پدیده بی‌کیفرمانی فساد اقتصادی

۱ - دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. Ah.khosroabadi@gmail.com

در نظام‌های عدالت کیفری شایع است. از سوی دیگر، بخشی از قوانین کیفری در ایفای رسالت خود، یعنی صیانت کیفری از نظام اقتصادی، ناکارآمد بوده و عملاً مسیر ارتکاب بزهکاری از حیث تقویت انگیزه بزهکاری، تسهیل می‌سازند. همچنین در فرایند سیاستگذاری کیفری، برخی رفتارهای فسادآور و کنش‌های زیان‌بار به نظام اقتصادی، جرم‌انگاری نمی‌شوند که این وضعیت موجب فراهم آوردن یک فضای اختیار عمل برای کنش‌گران اصلی فساد اقتصادی شده است. با توجه به این حالت‌ها، سیاست تقنینی در برابر مبارزه با فساد با چالش‌های اساسی مواجه است. نخستین چالش به محتوای جرم‌انگاری‌ها بازمی‌گردد که متناسب با ماهیت جرایم یقه سفید بر ساخت نشده است. چالش دیگر به فرایند کیفرانگاری بازمی‌گردد، به نحوی که واکنش کیفری توان بازدارندگی در ایجاد شکاف میان انگیزه بزهکارانه تا عمل را ندارد. چالش آخر آنکه اساساً پدیده جنایی وارد چرخه مداخله کیفری نمی‌شود و عملاً فساد با یک وضعیت اباحه مواجه می‌گردد. هر یک از این سه چالش از رهگذر رهیافت انتقادی به دانش جرم‌شناسی قابل ارزیابی است. جرم‌شناسی انتقادی حوزه متنوعی از نظریه و پژوهش در جرم‌شناسی محسوب می‌شود که اصطلاح آن در دهه ۷۰ قرن بیستم میلادی مرسوم شد. با این وجود، مطالعات انتقادی جرم‌شناسی به بیش

از یک قرن گذشته باز می‌گردد. به طور کلی، جرم‌شناسی انتقادی پژوهشی در حوزه جرم، قانون و کجروی است که جرم‌شناسی سنتی را به چالش می‌کشد و با پیوند میان مطالعات انتقادی، بیان می‌کند که وجود نابرابری در ارتکاب جرم مؤثر است. نابرابری طبقاتی در اندیشه‌های نخستین جرم‌شناسی تأثیرات زیادی داشت. اگر چه نابرابری‌های طبقاتی همچنان از سوی اندیشمندان انتقادی حائز اهمیت است، اما به تدریج نابرابری‌های مبتنی بر نژاد و جنسیت نیز در جرم‌شناسی انتقادی نقش مهمی ایفا کرد. امروزه غالب جرم‌شناسان انتقادی معاصر بر اهمیت نابرابری در سه مقوله طبقه، جنسیت و نژاد تأکید دارند. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با تأکید بر طبقه به عنوان عامل محرکه در ارتکاب فساد اقتصادی، به ارزیابی سه چالش اساسی مقابله با فساد اقتصادی در چارچوب سیاست‌گذاری تقنینی می‌پردازد. این پژوهش با الهام از نظریه جرایم یقه سفیدان و تمایز آن با جرایم یقه صورتی، توضیح می‌دهد که چگونه یک طبقه مسلط در حوزه اقتصادی و سیاسی می‌توانند با استیلا بر عرصه‌های متنوع حاکمیت، سیاست‌گذاری تقنینی را به سود خود تغییر داده و کنش‌های بزهکارانه خود را موجه و مشروع جلوه سازند.

واژگان کلیدی: فساد اقتصادی، سیاست جنایی، جرم‌شناسی انتقادی، جرایم یقه سفید، بی‌کیفرمانی، قانونگذاری کیفری.

نقش منشورهای اخلاق حرفه‌ای در پیشگیری از فساد در بخش عمومی با تاکید بر ماده (۷) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد

مرتضی قاسم‌آبادی^۱

چکیده

میان فساد و اخلاق رابطه وثیقی وجود دارد و به باور بسیاری از صاحب‌نظران، فساد نوعی حمله به قواعد اخلاقی است؛ چراکه با اعمال ناپسندی چون دروغ، تزویر، عهدشکنی، تقلب، سوءاستفاده از اعتماد عمومی، لطمه به منافع عمومی و خصوصی همراه است و به همین خاطر همواره بر غیراخلاقی بودن فساد، مهر تایید زده‌اند. امروزه فساد در بخش عمومی و دولتی، یکی از بحران‌های ملی جوامع در حال توسعه تلقی می‌گردد که گسترش آن، موجب سلب اعتماد عمومی شهروندان به نظام سیاسی می‌شود. بنابراین نمی‌توان نقش منابع انسانی شایسته و کارآمد را در تحقق اعتماد شهروندان و مهم‌تر از آن‌ها، پیشگیری از شکل‌گیری فساد در دستگاه‌های دولتی، انکار کرد. بسترسازی این مهم بدون شک به واسطه حس

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.
mortezaghasemabadi@yahoo.com

مسئولیت، تعهد کامل به مسائل جامعه و رعایت اصول اخلاقی حاکم بر شغل و حرفه توسط مدیران و کارکنان تحقق می‌یابد. این تعهدات، تحت عنوان اخلاق حرفه‌ای، اموری اعتباری هستند که رنگ اخلاقی را به حرفه و شغل کارکنان بخش عمومی می‌بخشند. لذا هر چه پایبندی به تعهدات مذکور بیشتر باشد، تعالی اخلاق حرفه‌ای نیز بیشتر و بالطبع، گلوگاه‌های فساد در بخش عمومی نیز تنگ‌تر خواهد شد. در این راستا، تدوین منشور اخلاقی و اداری و سپس تعهد کارگزاران بخش‌های عمومی به مفاد آن، روشی مؤثر برای مقابله با فساد و یکی از ابزارهای پیش‌گیرانه‌ای است که از دید کنوانسیون مریدا (۲۰۰۳)، پنهان نمانده است. در بند دوم ماده (۸) کنوانسیون پیشنهاد شده که هر کشور عضو بر مبنای نظام حقوقی خود، مقررات یا استانداردهای رفتاری را به منظور اجرای صحیح و مناسب کارکردهای دولتی، تدوین نماید. در این راستا جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یکی از طرف‌های عضو کنوانسیون، به موجب تبصره ماده (۲۵) قانون مدیریت خدمات کشوری و ماده (۷) قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، تدوین منشورهای اخلاقی برای کارمندان اداری و کارگزاران نظام، مورد تاکید قرار گرفته و «منشور اخلاقی و اداری کارمندان دولت» در سال ۱۳۸۸ و «منشور اخلاقی و

اداری و اخلاق حرفه‌ای کارگزاران نظام» در سال ۱۴۰۰ به تصویب هیات وزیران رسید. با عنایت به آنچه گفته شد، در نوشتار حاضر که با روش توصیفی-تحلیلی و استفاده از منابع کتابخانه‌ای بنا نهاده شده، پرسش این است که منشورهای اخلاقی موصوف چه نقشی در پیشگیری از فساد در بخش عمومی دارند و تا چه حد می‌توانند در این عرصه موفق عمل نمایند؟

کلیدواژگان: منشور اخلاقی، کنوانسیون مریدا، فساد، بخش عمومی، کارگزاران نظام.

آسیب‌شناسی قوانین ناظر بر پیشگیری از فساد اقتصادی در نظام جمهوری اسلامی ایران

زینب ریاضت^۱

چکیده

فساد اقتصادی امری چند وجهی و پیچیده و یکی از موضوعات مبتلا به جامعه کنونی ایران است که آثار مخرب اقتصادی و اجتماعی متعددی به دنبال دارد و لذا در دوره کنونی پیشگیری از فساد اقتصادی امری ضروری است. علیرغم وجود قوانین مختلف و تلاش‌های متعدد، مبارزه و مقابله با فساد، آن گونه که باید در نظام جمهوری اسلامی ایران نتیجه بخش نبوده و پیشگیری از فساد در معنای راهبردهای کنشی سیاست جنایی ایران مبتنی بر سلسله قوانین و مقررات موجود با هدف هنجارمندی و نظام‌سازی و پاسخ‌های کنشی به جرایم اقتصادی با ناکارآمدی مواجه گردیده است. با توجه به اینکه قوانین متعدد کیفری و غیرکیفری دارای مبانی مهم و الگوی راهبردی برای پیشگیری از فساد است که

۱ - استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران، ایران.

z_riazat@yahoo.com

دستاورد عینی نداشته است در مقاله حاضر مبتنی بر روش کتابخانه ای ضمن شناسایی مفهوم فساد اقتصادی و آسیب شناسی قوانین مبارزه با فساد در نظام جمهوری اسلامی ایران، مبتنی بر معیارهای قانونی در راستای پاسخ به چرایی ناکامی در پیشگیری از جرایم اقتصادی طی سالیان اخیر، آسیب های قانونی بررسی و پیشنهاداتی مبنی بر اصلاح قوانین موجود با هدف کارآمدی پیشگیری از فساد در نظام جمهوری اسلامی ایران به طور منجز ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: فساد، آسیب شناسی قوانین، پیشگیری از فساد، جرایم اقتصادی، جمهوری اسلامی ایران.

فساد در وضع مقررات با روش‌های کارگذاری جعبه سیاه

سید محمد حسین تفضلی^۱

چکیده

در کشور بطور فزاینده‌ای شاهد شکل‌گیری نهادهای، مراجع و شوراهای مقررات‌گذار هستیم، بیش از ۵۰۰ مرجع مقررگذار که برخی به‌موجب هیچ قانونی هم ایجاد نشده‌اند و مصوبات و تصمیمات آنها مجموعه‌ای بزرگ از هنجارهای اساسی و حساس کشور را تشکیل می‌دهد. در این میان و با وجود آنکه در عمل امکان نظارت بر آنها وجود ندارد و البته برخی نیز نهاداً و حکماً ناشی از مصوبات نهادهای خارج از نظارت همانند کمیسیون عالی تنظیم مقررات کشور یا کارگروه‌های متعدد همانند اقتصاد دیجیتال و ستادهای فرعی شوراهای عالی هستند، اقدام به وضع مصوباتی می‌کنند که از سو

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی.

Publiclaw@chmail.com

مشمول بر عبارات تفسیربردار و فازی است و از سوی دیگر کلیدواژگان و سازوکارهای اصلی، عمداً نه تبیین می‌شود و نه تعریف می‌شود. به این ترتیب در مقام اجرا، واضعان و مجریان می‌توانند از ابهام موجود در مقررات سوء استفاده نمایند به‌ویژه آنکه اگر مصوبه‌ای موجبات انحصار، درآمد، رانت، دسترسی، کنترل، راهبری، امتیاز و یا موقعیت مسلط برای یک یا چند شخص دولتی یا غیر دولتی را فراهم کند یا بروکراسی زائد برقرار نماید یا مفهوم مخالف تجویزی حاکم کند. این چالش به‌طور مشخص در حوزه‌های تخصصی به‌ویژه فناوری اطلاعات که شامل مفاهیم و نهادهای کاملاً فنی، ناشناخته و دارای منافع سرشار است و البته زندگی شهروندان و حقوق عامه را به‌نحو فراگیری تحت تاثیر قرار می‌دهد وجود دارد. بنابراین سوال اصلی این مقاله عبارت است از اینکه "چگونه فساد از طریق ایجاد جعبه سیاه و مفاهیم فازی، در مقررات ایجاد می‌شود؟" و در ادامه "چگونه با این شکل فساد باید مبارزه کرد؟". نگارنده با روش توصیفی و تحلیلی، ضمن تبیین انواع روش‌های کارگذاری جعبه سیاه در مقررات، توضیح می‌دهد که همان‌طور که "قانون قانونگذاری" در کشور باید وضع شود، به‌نحو جدی‌تر، "قانون مقررات‌گذاری و

ساماندهی مراجع وضع "هم لازم است به نحو فوری مورد اهتمام قرار گیرد. این قانون بطور قطع، از لوازم حقوق عامه محسوب می‌گردد.

واژگان کلیدی: مقررات‌گذاری، ابهام، رانت، فساد، مراجع مقررات‌گذاری، حقوق عامه.

رویکردهای مقابله با فساد در جمهوری اسلامی ایران براساس بیانات مقام معظم رهبری

مهرداد کاتبی^۱

چکیده

فساد برهم زنده نظم سیاسی و اقتصادی هر جامعه بوده و از لحاظ هیچ حکومتی پسندیده نیست. در طول تاریخ همه حکومت‌ها فساد را برهم زنده نظم جامعه و سبب کم شدن اعتماد مردم دانسته و به ظاهر یا در حقیقت با فساد مبارزه کردند. نماد مبارزه با فساد در طول تاریخ و یکی از شاخص‌ترین افراد در این زمینه امام علی (ع) بودند که در طول خلافتشان یعنی طی چهار سال و نه ماه به صورت عملی این مبارزه را نشان دادند و در کلمات ایشان برابر نامه‌ها بر مبارزه با فساد بسیار تأکید داشتند. سیاست انقلاب اسلامی مبارزه با فساد اقتصادی است که در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بسیار دیده می‌شود. در این

۱ - عضو گروه حکمت علوی دانشگاه جامع امام حسین (ع)؛ دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد متون و ادب فارسی دانشگاه پیام نور، واحد شهر ری، تهران، ایران. manpower1402@gmail.com

نوشتار تلاش شده ضمن بیان کلمات گهربار امام علی(ع)، به مواردی از مجموع بیانات مقام معظم رهبری اشاره و نتیجه‌گیری نهایی شود. لازم به ذکر است تعداد بیانات ایشان طی سال‌ها بسیار بوده و فقط چند مورد اشاره شده است.

واژگان کلیدی: فساد، اقتصاد، فقرزدایی، تبعیض، مساوات.

آسیب‌شناسی شیوه نظارت مجلس؛ ارائه الگوی مطلوب اعمال نظارت در راستای جلوگیری از فساد

حامد عالی^۱

چکیده

مجلس به عنوان نهاد دارای صلاحیت نظارتی گسترده، در مقام ارزیابی امور اجرایی و نظارت بر مقامات و دستگاه‌های اجرایی کشور، در مسیر اعمال اختیارات و وظایف محوله در قانون اساسی، می‌بایست شفافیت و وضوح در عملکرد خود را از بستر قوانینی مانند قانون آیین نامه داخلی، تضمین نماید تا بسترهای فساد در این حوزه مسدود گردد. با بررسی برخی مواد قانون آیین نامه داخلی و برخی قوانین دیگر مشخص می‌گردد که چنین نظارت مطلوبی علی‌الخصوص در شیوه اعمال ابزارهای نظارتی «سؤال»، «استیضاح»، «تحقیق و تفحص»، «حضور نمایندگان در مجامع» و «بررسی شکایات از طرز کار قوای سه‌گانه» نه تنها ضد فساد و دارای

۱ - دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

hamedaali@ut.ac.ir

شفافیت نبوده بلکه خود، تبدیل به بستری برای ایجاد و رشد زمینه‌های فساد گردیده است. مع الوصف، این مقاله با نگاه آسیب شناسانه به قانون آیین نامه داخلی و قوانین مرتبط دیگر در حوزه‌های نظارتی مجلس، با نیم نگاهی به قوانین اساسی و نظام‌نامه‌های داخلی مجالس بعضی کشورها، با روش کتابخانه‌ای و اخذ مصاحبه از خبرگان و تحلیل نظرات آنها، به دنبال کشف بسترهای قانونی و رویه‌ای فسادخیز در نظارت مجلس و ارائه الگوی مطلوب در این راستا می‌باشد.

واژگان کلیدی: نظارت مجلس، قانون آیین‌نامه داخلی مجلس، نمایندگان، شفافیت، فساد.

رویکردهای مقابله با فساد در جمهوری اسلامی ایران

هادی فتحی^۱

چکیده

اگرچه جامعه ایران، جامعه‌ای توأم با گرایش‌های مذهبی و ملی است که همه آن‌ها فساد را پدیده‌ای زشت دانسته و همواره بر مبارزه با آن تأکید کرده‌اند، با این حال، شاهد این هستیم که شیوع فساد در جامعه مسیر بسیاری از پیشرفت‌های اجتماعی و ملی را بسته و هزینه‌های هنگفتی را بر دوش کشور و در نهایت مردم گذاشته است. یکی از مهم‌ترین این هزینه‌ها در سطح کلان، افزایش فاصله طبقاتی میان طبقات اجتماعی غنی و فقیر است که پیامد آن احساس عدم وجود عدالت اجتماعی در نگرش‌ها و اذهان توده مردم است. از دیدگاه اسلامی، انسان موجودی اجتماعی است و بسیاری از عوامل رشد و تکامل یا عقب‌ماندگی و سقوط وی، در روابط

۱ - کارشناس ارشد مدیریت بحران دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش
ج.ا.ا، تهران، ایران. dr.hadi.fathi.crisis.management@gmail.com

اجتماعی‌اش با دیگران قرار دارد؛ لذا در این مقاله سعی شده است تا علاوه بر تشریح فساد و انواع آن راهکارهای پیشگیری و مقابله با آن در جمهوری اسلامی ایران با رویکردهای اسلامی و علمی بیان شود.

واژگان کلیدی: فساد، قانون، نظارت، جامعه.

فصل هشتم:
سازوکارهای بین‌المللی مبارزه
با فساد

ارزیابی سازوکار استرداد مجرمین جرایم فساد بر مبنای ماده ۴۴ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد با تاکید بر ظرفیت ها و موانع برای جمهوری اسلامی ایران

سید علی کاظمی^۱

سید مصطفی کازرونی^۲

چکیده

روش های استرداد مجرمین در نظام حقوقی بین المللی از سه طریق عمده انعقاد موافقت نامه های استرداد مجرمین، شرط رفتار متقابل و استفاده از ظرفیت های موجود در کنوانسیون های بین المللی امکان پذیر است. در این بین، با توجه به نظام امنیت دسته جمعی پس از تدوین منشور ملل متحد و تشکیل سازمان ملل متحد، این ادراک در میان اغلب دولت ها ایجاد شد که هرگونه چالش

۱ - معاون وزیر و دبیر مرجع کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد وزارت دادگستری؛ دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران. kazemi.1979@gmail.com

۲ - دانشجوی دکتری حقوق بین الملل عمومی دانشگاه تهران، تهران، ایران؛ کارشناس بررسی و تحلیل مبارزه با فساد وزارت دادگستری. mostafakazeroni@gmail.com

در سطوح داخلی نهایتاً می‌تواند منتهی به وقوع چالش و سرایت آن به کشورهای دیگر شود. از این رو، با توجه به این که در دو دسته اول یعنی موافقت نامه استرداد مجرمین و شرط رفتار متقابل، عموماً این دولت‌های مقصد بودند که تمایلی به استرداد مجرمین نداشتند، تلاش بر آن شد تا از طریق درج شروط استرداد مجرمین در متن کنوانسیون‌های بین‌المللی، منافع دولت‌های میزبان که دولت‌های قربانی جرایم بودند، حفظ شود چرا که در این چنین شرایطی به دلیل نظام امنیت دسته‌جمعی، منافع دولت یا دولت‌های قربانی مورد احترام قرار نمی‌گرفت. ضرورت استرداد مجرمین در حوزه جرایم فساد اداری افزون می‌گردد چرا که مجرمین این نوع جرایم که عمدتاً با انگیزه منافع اقتصادی و مالی مرتکب جرم می‌شوند، نظم اقتصادی و مالی کشور قربانی را مختل کرده و عواید ناشی از جرایم خود را به سرعت به کشور ترانزیت و نهایتاً مقصد انتقال می‌دهند. با این حال، جمهوری اسلامی ایران بنا به دلایل مختلف سیاسی، اقتصادی، حقوقی و... هم‌چنان نتوانسته است به ویژه با دولت‌های مقصد مجرمین جرایم فساد اداری، مبادرت به انعقاد موافقت‌نامه استرداد مجرمین نماید و در

میان مدت و بلندمدت نیز انتظار وجود ندارد که این چنین موافقت نامه هایی بتواند با دولت های مقصد از جمله ایالات متحده آمریکا و کانادا منعقد شود. در این چنین وضعیتی، سازوکاری موسوم به سازو کار بند ۶ ماده ۴۴ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد پیش بینی شده است که در آن، دولت های عضو می توانند با صدور اعلامیه ای، خواهان اجرایی شدن کنوانسیون مزبور به عنوان منبع استرداد مجرمین بین خود و دولت هایی شوند که این ماده را اساس همکاری های بین المللی خود در زمینه استرداد مجرمین قرار داده اند. جمهوری اسلامی ایران تاکنون نسبت به صدور اعلامیه مزبور اقدام نکرده است اما گام های نهایی در جهت صدور اعلامیه پذیرش بند ۶ ماده ۴۴ اخذ شده است. سوالی که در این تحقیق مطرح است، این می باشد که اولاً سازو کار استرداد مجرمین جرایم فساد براساس ماده ۴۴ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد چیست؟ ثانياً صدور اعلامیه پذیرش این بند از سوی جمهوری اسلامی ایران چه ظرفیت ها و موانعی را برای آن ایجاد می نماید؟ نتیجه تحقیق حاضر به این صورت است که تشریفات خاصی برای صدور این اعلامیه

در نظر گرفته نشده است بلکه اعلامیه ماده ۴۴، یک اعلامیه یک جانبه است که صرفاً در روابط میان دولت‌های صادرکننده آن قابلیت اجرا دارد. ثانیاً ظرفیت‌هایی که برای جمهوری اسلامی ایران در پی صدور اعلامیه پذیرش به بار می‌آید امکان استرداد مجرمین جرایم فساد با دولت‌های مقصد به ویژه آمریکا و کانادا، جلوگیری از بی‌کیفرمانی، ایجاد اعتبار بین‌المللی برای جمهوری اسلامی ایران و نشان دادن اراده آن برای مقابله موثر با مجرمین جرایم فساد اداری است در حالی که موانع در این زمینه عمدتاً به موانع سیاسی و مصلحتی بازمی‌گردد.

واژگان کلیدی: استرداد مجرمین، فساد اداری، بند ۶ ماده ۴۴، اعلامیه یک جانبه، عمل متقابل.

بازگرداندن اموال مفسدان اقتصادی در نظام بین الملل

زینب فرهمندزاد^۱

چکیده

مقابله با فساد و محروم ساختن مرتکب از عواید و درآمدهای ناشی از آن و الزام مجرم به بازگرداندن دارایی‌های ناشی از فساد مستلزم همکاری نزدیک کشورهاست. عوامل متعدد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، حقوقی و حتی فنی وجود دارند که مانع تحقق این اهداف می‌شوند؛ اما اهمیت همکاری دولت‌ها و ضرورت مقابله با مجرمین و تعهدات بین‌المللی کشورها ایجاب می‌کند تا این موانع برطرف گردد. فقدان یک ساز و کار مشخص برای تضمین بازگرداندن اموال مفسدان اقتصادی در قوانین داخلی کشورها و نیز عدم وجود هماهنگی میان قوانین مبارزه با فساد کشورهای مختلف و عدم همکاری کشورها در استرداد مجرمین یا اموال ناشی از فساد، موجب تشدید چالش در این مقوله است. این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی به دنبال بررسی راهکارهای حقوقی همکاری میان دولت‌ها برای مبارزه با مفاسد اداری است. از جمله دستاوردهای پژوهش این

۱ - دانش آموخته دکتری حقوق بین الملل دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. Z.farahmandzad@atu.ac.ir

است که در این راستا برخی کشورها با توجه به ضرورت این امر و بنا به توصیه اسناد بین‌المللی و به منظور ایجاد انگیزه جهت مشارکت فعالانه دولت‌ها و سازمان‌ها در روند تعقیب جرم و همکاری برای توقیف و استرداد اموال ناشی از جرم، با تصویب قوانین داخلی، تنظیم توافقات دوجانبه و موردی و رویه‌های عملی، قواعد جدیدی را تحت عنوان «تسهیم عادلانه اموال و عواید ناشی از جرم» ایجاد کرده‌اند تا هر یک از آن‌ها به نسبت مشارکت در عملیات اجرایی، درصدی از اموال مصادره شده را بین خود تقسیم کنند. این موضوع در عمل به عنوان راهبرد نوین همکاری کشورها بسیار موثر بوده است و تاکنون میلیاردها دلار وجوه نقدی و اموال و عوایدی که از جرم حاصل شده بود، از مجرمین اخذ و به مالکان مشروع و قانونی مسترد گردیده یا بین مراجعی که همکاری داشته‌اند، تقسیم شده است. پیشنهاد پژوهش حاضر، پیش‌بینی ایجاد نهاد ملی مبارزه با فساد در نظام داخلی و پیوستن به کنوانسیون‌های منطقه‌ای مبارزه با فساد و اصلاح قوانین داخلی است که در مقابله با جرائم به ویژه جلوگیری از فساد حکمرانان بسیار موثر خواهد بود.

واژگان کلیدی: استرداد اموال ناشی از جرم، کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد (مریدا)، معاضدت قضایی، تسهیم اموال و عواید ناشی از جرم، مصادره منافع ناشی از جرم، وضع قوانین داخلی استرداد اموال.

بررسی تطبیقی نظام حقوقی مبارزه با فساد اداری و اقتصادی در کشورهای اسکاندیناوی

نیلوفر مقدمی خمایی^۱

چکیده

کشورهای حوزه اسکاندیناوی یعنی دانمارک، فنلاند، ایسلند، نروژ و سوئد که در دهه های اخیر جزو موثرترین کشورها در مقابله با فساد اداری و اقتصادی قلمداد می شوند، همواره در ارزیابی های موسسه بین المللی شفافیت، رتبه های اول تا پنجم جهانی را به خود اختصاص می دهند. در نظام حقوقی این کشورها، اقدامات مختلف حقوقی به منظور پیشگیری، کنترل، نظارت و پیگرد موارد فساد وجود دارد که سبب می شود، نرخ ارتکاب فساد در این کشورها به طور چشم گیری پائین باشد. توجه به این شاخص ها کمک موثری در طراحی و اجرای نظام پیشگیری و کنترل فساد در کشور در پی خواهد داشت. با توجه به دغدغه یادشده، پژوهش پیش رو با روش تحلیلی -

۱ - دانش آموخته دکتری حقوق بین الملل دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. moghaddami1986@gmail.com

توصیفی و با کمک منابع کتابخانه‌ای به بررسی و طبقه‌بندی این شاخص‌ها در قالب تطبیقی دست‌یازیده که از جمله این اقدامات می‌توان به طراحی نظام جامع مبارزه با فساد و جرایم مالی، تصویب قانون شفافیت مالی-اداری، نظارت اداری و اقتصادی و تصویب مجازات‌های بازدارنده اشاره کرد. همچنین مجموعه‌ای از شخصیت‌های حقوقی و دستگاه‌های مسئول در این کشورها به منظور سیاست‌گذاری برای مبارزه با فساد تعیین شده‌اند که همگی تحت مدیریت یک نهاد متولی خاص به فعالیت می‌پردازند. به عنوان نمونه این نهاد در فنلاند تحت عنوان «شبکه همکاری ضدفساد» به فعالیت می‌پردازد. مطالعه و بررسی تطبیقی نظام حقوقی هر یک از پنج کشور فوق می‌تواند متضمن پیشنهادات موثری برای مقابله با فساد در نظام حقوقی ایران باشد.

واژگان کلیدی: فساد، قانون مبارزه با فساد، پیشگیری، نظارت، مجازات.

چالش‌ها و الزامات بکارگیری سازوکارهای مبتنی بر رویکرد محروم‌سازی مرتکبین از عواید ناشی از جرایم فساد در نظم حقوقی جمهوری اسلامی ایران

صالح امیری^۱

چکیده

واضعان سیاست‌های کیفری در کشورهای گوناگون در سالیان اخیر به این نتیجه رسیده‌اند که سازوکارهای کیفری مقابله با مرتکبین جرایم فساد به علت ماهیت متغیر این جرایم، تطور شیوه‌های ارتکاب و بهره‌مندی برخی از مرتکبین از جایگاه‌های قابل اعتنا در ساختار قدرت سیاسی، بازدارندگی لازم نداشته‌اند. از همین رو کشورهای دارای اراده سیاسی جدی در مقابله با فساد، در جستجوی ابزارهای مناسبی در سنت حقوقی خود برآمدند که پویایی لازم و توان تطبیق با ظهورات متنوع جرایم فساد را داشته باشد. در چنین جستجویی بود که "رویکرد مقابله با مرتکبین جرایم فساد" جای خود را به رویکرد "محروم‌سازی مرتکبین از عواید ناشی از فساد" داد. "سازوکارهای مصادره غیرکیفری" مصداق بارزی از اتخاذ این رویکرد در نظم حقوقی کشورهای مختلف

۱ - دانشجوی دکتری حقوق بین الملل عمومی دانشگاه تهران، تهران،
ایران. Saleh.amiri@ut.ac.ir

هستند که از سنت نظام حقوق داخلی کشورهای مبتنی بر حقوق عرفی استخراج و در اسناد متعدد بین‌المللی از جمله کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل متحد به شکلی گسترده بکار گرفته شدند. نوشتار حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی درصدد پاسخ به این پرسش بوده است که سازوکارهای مصادره غیرکیفری از یک سو چه ظرفیت‌هایی را در مقابله با جرایم فساد در نظم حقوقی یک کشور ایجاد می‌کنند و از دیگر سو چه چالش‌هایی را بر آن تحمیل می‌نمایند. در پایان این پژوهش به نظر می‌رسد که اگرچه این سازوکارها پویایی لازم را در مقابله با جرایم فساد ایجاد می‌کنند و با ضریب قابل توجهی توانمندی نهادهای قضایی و اجرایی را در کاهش میزان ارتکاب جرایم فساد افزایش می‌دهند؛ اما بطور همزمان ساختارهای مبتنی بر اصول دادرسی منصفانه را در معرض تهدید و نقض قرار می‌دهند. از همین روست که پادمان‌های صیانت از حقوق متهمین با قرائتی متناسب، بایست جزء لاینفک هر گونه سیاست کیفری در بکارگیری سازوکارهای مبتنی بر مصادره غیرکیفری باشد.

واژگان کلیدی: جرایم فساد، عواید ناشی از جرم، مصادره غیرکیفری، دارا شدن نامشروع، کنوانسیون مبارزه با فساد.

آسیب شناسی اعلام دارایی های مقامات دولتی در نظام حقوقی ایران با توجه به مدل های جدید اعلام دارایی ها و منافع در نظام حقوق بین الملل

سیدمصطفی کازرونی^۱

چکیده

نظام حقوقی ایران یکی از نظامات حقوقی است که از ابتدای تاسیس جمهوری اسلامی ایران خود را معطوف به انواع سازوکارها برای پیشگیری و مبارزه با فساد نموده اند. یکی از این سازوکارها که در اصل ۱۴۲ قانون اساسی مورد پذیرش قرار گرفته است، اعلام دارایی های مقامات دولتی است. در این راستا، دستورالعمل اجرایی اصل ۱۴۲ قانون اساسی و قانون رسیدگی به دارایی های مقامات، مسئولین و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسیده اند. در این میان، دو مدل اعلام دارایی های مقامات دولتی در نظام حقوق بین الملل تعریف شده اند. مدل اعلام دارایی های صرف که در حال حاضر در نظام

۱ - دانشجوی دکتری حقوق بین الملل دانشگاه تهران؛ کارشناس بررسی و تحلیل مبارزه با فساد وزارت دادگستری.

Mostafakazeroni@gmail.com

حقوقی جمهوری اسلامی ایران پذیرفته شده است و مدل سنتی اعلام دارایی‌ها اطلاق می‌گردد که در آن، مقامات صرفاً ملزم به اعلام دارایی‌هایی هستند اعم از منقول و غیرمنقول که به نام خود یا وابستگان آنها هستند. مدل دوم که مدل پیشرفته اعلام دارایی‌ها اطلاق می‌شود و به مدل اعلام دارایی و منافع یا مدل پیشرفته مشهور است و هم‌اکنون در سطح کشورهای توسعه یافته صنعتی مانند فرانسه و ایالات متحده آمریکا دنبال می‌شود، مقامات ملزم هستند علاوه بر اظهارنامه‌های دارایی، اظهارنامه‌های منافع خود را نیز پر کنند. سوال اصلی که در این تحقیق با توجه به رویکرد توصیفی-تحلیلی قابل ارائه است این که رویکرد فعلی نظام حقوقی ایران در قبال اعلام دارایی مقامات دولتی با توجه به مدل‌های جدید اعلام دارایی‌ها و منافع مقامات دولتی در نظام حقوقی بین‌المللی چه ضعف‌هایی دارند؟ نتیجه تحقیق حاضر آن است که محدود شدن به مقامات، مسئولین و کارگزاران خاص در حالی که در مدل‌های جدید، از دولت‌ها خواسته شده است که کلیه مقامات عمومی را شامل شوند، ابهام در نحوه راستی‌آزمایی دارایی‌هایی که مقامات مشمول در خارج از کشور دارند، محدود شدن اعلام دارایی‌ها به مقامات، همسران و فرزندان آنان و بدین صورت در شرایطی که دارایی توسط اقربای نسبی دیگر مقامات، همسران یا فرزندان آنان تحصیل شده

باشد؛ مشمول قوانین موجود نمی شود؛ محدود شدن مدل اعلام دارایی‌ها به صرف افشای دارایی‌ها بدون در نظر گرفتن منافع از زمره ضعف‌های رویکرد نظام حقوقی ایران نسبت به اعلام دارایی‌های مقامات دولتی با توجه به مدل‌های جدید است.

واژگان کلیدی: اعلام دارایی، اعلام دارایی و منافع، پیشگیری از فساد، کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد.

قوانین داخلی، بین‌المللی، مکانیزم‌ها و چالش‌های استرداد اموال

حسین اسلام پناه^۱

امیر درون پرور^۲

چکیده

از آنجا که چارچوب کنوانسیون مبارزه با فساد را پیشگیری، جرم‌انگاری، همکاری بی‌المللی و مصادره و بازگرداندن اموال، تشکیل می‌دهند و نیز همانطور که اهداف کنوانسیون مبارزه با فساد عبارتند از: ارتقاء و تحکیم اقدامات جهت پیشگیری و مبارزه مؤثرتر و کارآتر با فساد؛ ارتقاء تسهیلی و حمایتی از همکاری‌های بین‌المللی و کمک‌های فنی در زمینه پیشگیری و مبارزه با فساد از جمله بازگرداندن دارایی‌ها؛ ترغیب امانت‌داری؛ پاسخگویی و مدیریت مناسب امور عمومی و اموال دولتی است. لذا نگرشی جامع برای مبارزه با فساد

۱ - کارشناسی ارشد دانشگاه مفید، قم، ایران.

hosein1eslampanah@gmail.com

۲ - دکتری حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.

ضرورتی اجتناب ناپذیر است تا با کمک کشورها به یکدیگر از کسب غیرقانونی ثروت که به نهادهای مردم سالار و اقتصاد ملی و حاکمیت قانون لطمه می زند، جلوگیری شود و ضمن ممانعت از نقل و انتقال بین المللی دارایی های غیرقانونی با همکاری بین المللی، نسبت به بازگرداندن دارایی ها اقدام شود. استرداد دارایی های ناشی از جرایم فساد در مواردی مطرح می شود که بخش یا تمامی دارایی های ناشی از این جرایم از کشور محل وقوع جرایم به کشور یا کشورهای دیگر انتقال پیدا کرده باشد. با این که استرداد دارایی ناشی از جرایم فساد یک فرآیند آسان در وهله نخست به نظر می رسد اما از نظر کاربردی و عملی یک فرآیند پیچیده حقوقی و سیاسی است. با پذیرش کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، برای اولین بار، استرداد دارایی ها به عنوان یک اصل بنیادین در حقوق بین الملل عمومی مورد شناسایی قرار گرفت به نحوی که در ماده ۵۱ بدان پرداخته شده است. علاوه بر آن، در اسناد مختلف هم چون اجلاس سران گروه هشت در سال ۲۰۱۲ در کمپ دیوید، برنامه ضابطیت قضایی استرداد دارایی بانک جهانی موسوم به استار و... به موضوع استرداد دارایی های ناشی از جرایم فساد به عنوان یک اصل بنیادین در

پیشگیری و مبارزه با فساد مورد شناسایی قرار گرفته است. این در حالی است که در نظام حقوقی ایران به جز در لایحه همکاری قضایی بین‌المللی که از سوی قوه قضاییه تهیه شده و از طریق دولت به مجلس شورای اسلامی ارائه شده است، به استرداد دارایی‌های ناشی از جرایم فساد پرداخته نشده است و این مساله به عنوان یک ضعف اصلی در این راستا دیده می‌شود.

واژگان کلیدی: استرداد دارایی ناشی از جرایم فساد، استرداد مستقیم، استرداد غیرمستقیم، مصادره بدون محکومیت کیفری.

امکان سنجی جرم انگاری اختلاس در بخش خصوصی در حقوق ایران بانگاهی به کنوانسیون مبارزه با فساد (مرید^۱)

محسن گودرزی^۱

چکیده

اختلاس در حقوق جزا عبارت است از اینکه با استفاده از غفلت و عدم توجه کسی، چیزی را بردارند. فقه آن را از مصادیق خیانت می‌داند و مستقل از سرقت است. در قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری، اختلاس در مورد کارمندان و کارکنان ادارات و سازمان‌ها و... به عبارت بهتر در مورد اشخاص حقوق عمومی جرم انگاری شده است و در مورد اشخاص خصوصی مقررهای در قانون وجود ندارد. در قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد اختلاس اموال در بخش خصوصی نیز مورد توجه قرار گرفته که وفق ماده (۲۲) آن، هر کشور عضو، اتخاذ قوانین و سایر اقدامات مقتضی

۱ - دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات قم، ایران. Mohsen_goudarzi123@yahoo.com

را مدنظر قرار خواهد داد تا ارتکاب اختلاس در حین فعالیتهای اقتصادی، مالی یا بازرگانی، توسط شخصی که در هر جایگاهی در بخش خصوصی فعالیت می‌کند یا آن را اداره می‌کند، از هر مالی، وجوه خصوصی یا اوراق بهادار یا هر چیز با ارزشی که به موجب جایگاه شغلی وی، به او واگذار شده است، در صورتی که به صورت عمدی ارتکاب یافته باشد، به عنوان جرم کیفری تلقی گردد. به نظر می‌رسد که با توجه به اصول وقواعد حاکم بر نظام حقوقی ایران به جهت توالی فاسدی که ممکن است در بخش خصوصی ایجاد شود در قوانین و مقررات باید جرم‌انگاری گردد.

واژگان کلیدی: اختلاس، فساد، جرم‌انگاری.

همکاری های بین المللی مبارزه با فساد

الهام خنکدار^۱

چکیده

فساد از جمله مواردی است که در سطح ملی، منطقه ای و بین المللی بدان توجه جدی شده است. با بررسی اسناد و نهادهای موجود در سطح بین المللی می توان به تلاش هایی که از جنبه های گوناگون درصدد پیشگیری و مقابله با فساد است پی برد. در اولویت اول کنوانسیون ضد فساد سازمان ملل متحد مورد توجه قرار گرفته است که کشورها با پیوستن و به کارگیری رهنمودهای آن در زمینه پیشگیری و مقابله، قوانین خود را براساس آن سامان می بخشند. در چند دهه اخیر با آگاهی از اثرات زیان آور فساد جهت پیشگیری و کاهش اثرات آن طی همگرایی، جنبش ضد فساد جهانی را ایجاد نمود و با تدقیق در رشاء خارجی و جرم انگاری آن، قوانین مبارزه با رشوه خواری خارجی را اجرایی کرد که علاوه بر پیامدهای مثبت، گاهی انگیزه فعالان اقتصادی را در ورود به کشورهای میزبان فاسد

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه راهیان نوین دانش، ساری، ایران. elhamkhonakdar711992@gmail.com

در حال توسعه سست و جریان تجارت و سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد تا جایی که اگر مقامات دولتی کشور میزبان در اقدامات اجرایی کشورشان ضمن مشارکت با اشخاص فاسد، رشوه نیز دریافت نمایند با عدم شناسایی و پیگرد این مقامات، تأثیر ثمربخش در نظام حقوقی داخلی آن‌ها نخواهد داشت.

واژگان کلیدی: فساد، کنوانسیون ضد فساد، بانک جهانی، تجارت بین‌الملل، مبارزه با فساد.

بازیابی دارایی های به سرقت رفته پنهان شده در کشورهای دیگر از طریق استار

حسین اسلام پناه^۱

چکیده

رشد بیش از حد مفاسد اقتصادی به اشکال گوناگون در جهان، ملل متحد را بر آن داشت تا راه حلی برای کاهش معضل فساد بیابد. کنوانسیون مقابله با فساد ملل متحد به عنوان سند جامع جهانی شکل گرفت تا کشورها با پذیرش آن حقوقی را برای خود ایجاد نمایند. برای نیل به این هدف، ارتقای همکاری های بین المللی، ضرورت داشت. در این راستا سازمان ها و نهادهای بین المللی، منطقه ای و ملی شکل گرفت تا ضمن تشدید مداخله

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه مفید، قم، ایران.

hosein1eslampanah@gmail.com

کیفری بارویکرد سرکوبگر و واکنشی به این پدیده مجرمانه، به وجود پناهگاه‌های امن برای پنهان کردن دارایی‌های به سرقت رفته نیز خاتمه بخشد. یکی از این موسسات استار می باشد. بانک بین‌المللی بازسازی و توسعه و نیز انجمن بین‌المللی توسعه و سازمان ملل متحد با نمایندگی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم ملل متحد با هم شرکای اصلی ابتکار بازیابی دارایی‌های عمومی به سرقت رفته را تشکیل می دهند. ماده ۵۱ کنوانسیون، بازگشت دارایی‌ها را به کشور مبدا به عنوان یک اصل بنیادی پذیرفته است. ماده ۴۳ دول عضو را به گسترش همکاری با یکدیگر در وسیعترین شکل ممکن، در جهت تحقیق و تعقیب جرایم تعریف شده در کنوانسیون مکلف می نماید. هدف از این مقاله ضمن نمایاندن اعتبار موسسه استار و بازنمایی منشوران، جلب توجه مقامات حاکمیتی، سیاستمداران، سیاستگزاران، قانونگذاران و مسئولین اجرای قوانین کشورمان ایران به تغییر رویه و اتخاذ روش‌های نوین تر و کارآمدتر در زمینه بازیابی دارایی‌ها می باشد. هرچند دولت ایران براساس تبصره ماده واحده قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد، بند ۲ ماده ۶۶، از مواد اختیاری این کنوانسیون را نپذیرفته است با این حال می تواند بدون خدشه وارد آوردن به این تبصره، با درخواست از استار راه

استرداد دارایی های به سرقت رفته را بر خود هموار سازد. دولت ها باید با احترام به آنچه پذیرفته اند زمینه هرچه بیشتر این همکاری ها را تقویت کنند.

واژگان کلیدی: کنوانسیون، استار، بازیابی دارایی ها، بانک جهانی، UNODC، UNCAC.

«بنده حدود بیست سال پیش یک نوشته‌ی مشروحی در باب مبارزه‌ی با فساد دادم؛ آنجا هم گفتم که مبارزه‌ی با فساد پیگیری می‌خواهد، به قول این داستانها و افسانه‌ها «ازدهای هفت‌سر، یک سرش را بزنی، شش سر دیگرش آن طرف زنده‌اند مشغول کارند»، همه‌جانبه باید مبارزه کرد. اگر از آن روز این قضیه را دولت‌های محترم و مسئولین محترم دنبال می‌کردند ما امروز وضع بهتری داشتیم بلاشک. خب حالا بحمدالله دولت مردمی، مجلس انقلابی، امید این هست که اینها این کار مبارزه‌ی با فساد را دنبال کنند.»

بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

در دیدار کارگران ۱۴۰۲/۰۲/۰۹